

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1945.

Första kammaren.

Nr 28.

Onsdagen den 13 juni förmiddagen.

Kammaren sammanträdde kl. 11 förmiddagen.

Herr *Franzon* anmälde, att han åter infunnit sig vid riksdagen.

Herr **talmannen** yttrade: Efter samråd med andra kammarens talman får jag tillkännagiva, att en gemensam omröstning kommer att anställas vid början av kamrarnas sammanträde om lördag, den 16 innevarande juni kl. 11 fm.

Vid förnyad, punktvis skedd föredragning av konstitutionsutskottets utlåtande nr 21, i anledning av väckta motioner om sänkning av valbarhetsåldern till riksdagens andra kammare samt till kommunala uppdrag, bifölls vid utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 22, i anledning av väckta motioner om avskaffande av utskyldsstrecket såsom diskvalifikationsgrund för valbarhet och behörighet till vissa kommunala förtroendeuppdrag m. m.

Konstitutionsutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehaft dels de likalydande motionerna nr 109 i första kammaren av herr *Hage* m. fl. och nr 194 i andra kammaren av herr *Spångberg* m. fl., dels ock motionen nr 189 i andra kammaren av herr *Persson* i Landafors m. fl. i vad den ej redan upptagits till behandling i utskottets utlåtande nr 21.

I motionerna I: 109 och II: 194 hade hemställts, att riksdagen måtte besluta, att de vid 1935—1936 års riksdagar införda bestämmelserna i lagarna om kommunalstyrelse på landet och i stad (inklusive i Stockholm), lagarna om församlingsstyrelse (inklusive i Stockholm), lagen om skolstyrelse i vissa kommuner och lagen om landsting, att valbarhet och behörighet till vissa kommunala förtroendeuppdrag ej tillkomme den, som häftade för honom påförda utskylder till kommunen (landstinget), vilka förfallit till betalning under något av de tre sistförflutna kalenderåren, skulle utgå.

I motionen II: 189 hade hemställts, att riksdagen för sin del måtte besluta att med upphävande av nu gällande lag på området antaga i motionen infört förslag till lag med bestämmelser om allmänna valbarhets- och behörighetsvillkor för vissa kommunala uppdrag.

Utskottet, som i sitt utlåtande nr 21 avgivit yttrande över motionen II: 189 i vad den innehöll förslag med avseende å valbarhetsåldern till kommunala förtroendeuppdrag, hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt,

A) att riksdagen i anledning av förevarande motioner för sin del ville antaga i utlåtandet införda förslag till

1) lag angående ändrad lydelse av 15 § lagen den 6 juni 1930 (nr 251) om kommunalstyrelse på landet;

Ang. utskyldsstrecket såsom diskvalifikationsgrund för kommunala förtroendeuppdrag.

Ang. utskyldsstrecket såsom diskvalifikationsgrund för kommunala förtroendeuppdrag. (Forts.)

2) lag angående ändrad lydelse av 13 § lagen den 6 juni 1930 (nr 252) om kommunalstyrelse i stad;

3) lag angående ändrad lydelse av 11 § lagen den 15 juni 1935 (nr 337) om kommunalstyrelse i Stockholm;

4) lag angående ändrad lydelse av 12 § lagen den 6 juni 1930 (nr 259) om församlingsstyrelse;

5) lag angående ändrad lydelse av 8 § lagen den 6 juni 1930 (nr 260) om församlingsstyrelse i Stockholm;

6) lag angående ändrad lydelse av 8 § lagen den 6 juni 1930 (nr 262) om skolstyrelse i vissa kommuner;

7) lag angående ändrad lydelse av 6 § lagen den 20 juni 1924 (nr 349) om landsting;

8) lag angående upphävande av lagen den 9 juni 1944 (nr 284) om upphävande i vissa fall av verkan av uraktlåtenhet att erlægga utskylder till kommun eller annan menighet med avseende å rösträtt och behörighet;

B) att motionen II: 189, i den mån den ej kunde anses besvarad genom vad utskottet under A) eller i sitt utlåtande nr 21 hemställt, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade avgivits av herrar *Herlitz, Thorell, Kyling, von Friesen* och *Dickson*, som ansett, att utskottets utlåtande bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att motionerna I: 109 och II: 194 samt motionen II: 189, i vad den här upptoges till behandling, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Dessutom fanns vid utlåtandet fogat ett särskilt yttrande av herrar *Hallén, Jones Erik Andersson, John Gustavson, Albertsson* och *Pettersson* i Norregård, som av angivna orsaker inom utskottet yrkat, att utskottet skulle föreslå riksdagen att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t skyndsammast ville låta verkställa en omprövning av under vilka förutsättningar de vid 1935 och 1936 års riksdagar införda skärpta valbarhetsbestämmelserna skulle kunna avlägsnas ur kommunallagarna och för nästa års riksdag framlägga förslag i frågan.

Herr Andersson, Jones Erik: Herr talman! Den fråga, som här föreligger till behandling, är av gammalt datum och berör en princip, som flerfaldiga gånger diskuterats i riksdagen i olika sammanhang. Det är den gamla hedervärda principen, att rättigheter skola motsvaras av givna skyldigheter — i detta fall betalda egna skatter, innan man får förtroendet att handskas med eller besluta över andras skatter och egendom. Frågan har varit före vid flerfaldiga tillfällen i samband med behandlingen av bestämmelserna för rösträtt. Nu gäller det behörigheten till innehav av kommunala förtroendeuppdrag. Av gammalt har ju denna behörighet hävdats vara ovillkorligen förbunden med fullgjord skatteplikt.

Som argument emot bibehållandet av denna sedan gammalt såsom självklar betraktade skyldighet har man anfört, att den orättvist drabbar en hel del oförvitliga medborgare, som oförvållat bliva urståndsatta att ge sin tribut till samhället av orsaker, varöver de ej kunna råda, sjukdom, arbetslöshet, invaliditet, olyckor m. m., och som ställa dem i en särställning, oförskyllt drabbande dem utan att de ha haft någon skuld därtill. Det är sant, att så kan ske, och jag har alltid hävdats, att särskilda hänsyn böra tagas därtill och att således varken rösträtt eller kvalifikationsrätt till offentliga uppdrag skulle fräntagas personer som oförskyllt drabbats av dessa olyckor. Redan under

Ang. utskyldsstrecket såsom diskvalifikationsgrund för kommunala förtroendeuppdrag. (Forts.)

min första riksdag hävdade jag denna uppfattning i andra kammaren, och jag gör det än i denna dag.

Efter många strider i riksdagen — vilkas olika faser jag här för sparandet av kammarens tid vill förbigå — beslöto kamrarna vid 1941 års riksdag att hänvända sig till Kungl. Maj:t med begäran om »utredning av frågan om mildring eller upphävande av de åren 1935 och 1936 beslutade skärpningarna av utskyldsstrecket som valbarhets- och behörighetsgrund för vissa kommunala förtroendeuppdrag samt om framläggande för riksdagen av det förslag, vartill utredning kunde föranleda».

Samma år tillsatte Kungl. Maj:t den begärda kommittén — jag hade själv äran att vara ledamot av densamma — och i slutet av år 1943 avlämnade kommittén sitt förslag. Detta gick ut på en lindring av de allmänna behörighetsvillkoren i så måtto, att med bibehållande av den i och för sig riktiga principen, att rättigheter skola motsvaras av analoga skyldigheter, såsom behörighetsvillkor endast skulle krävas betalda utskylder blott för det sistförflutna kalenderåret i stället för såsom tidigare de tre sista åren. Kommittén ansåg, att redan härigenom skulle den princip, varpå utskyldsstrecket vilade, komma tillräckligt tydligt till uttryck. Det skulle då också bli lättare att övervaka bestämmelsernas efterlevnad än vad som nu är fallet.

Härutöver föreslog kommittén, att för redan valda förtroendemän, som under den tid deras uppdrag varade drabbats av de oförvållade olyckor, som jag förut nämnt, skulle eftergift i fråga om skatteplikten kunna göras efter prövning av den kommunala myndigheten på orten. Vi anse, tvärtemot en del tvivlare därvidlag, att en dylik prövning kan ske med ganska stor säkerhet i fråga om resultatet, åtminstone på landsbygden, där menige mans förhållanden äro kända och uppenbara för allom och envar. Någon mannamån eller felbedömning är därstädes — för övrigt knappast heller i andra landsdelar eller samhällen — att befara, så hårt och närgånget som individens liv och leverne, göranden och låtanden nagelfaras i snart sagt varje detalj icke minst av taxeringsfolk och skattemyndigheter i vår tid. Det är bara undanflykter att ej låtsas därom.

Kommitténs majoritet — tre ledamöter — har inom utskottet hävdad denna uppfattning och tillsammans med två andra utskottsledamöter påyrkat en förnyad hänvändelse till Kungl. Maj:t med begäran om övervägande i anslutning till de grundprinciper, som kommittén sålunda framlagt i sitt betänkande. Vi ha till utskottsutlåtandet ej bifogat något direkt yrkande men förbehålla oss rätt att var och en efter sin bedömningsgrund handla efter den situation, som läget i slutvoteringen individuellt påbjuder.

Men vi ha i det sista — med anvisningar till undanröjande av det nu rådande systemets bristfälligheter — velat hålla på en princip, som till och med arbetarklassen i sina organisationer strikt och obönhörligt tillämpar, nämligen att fullgjorda tributer till den fackliga kommunen — varför då också icke till den borgerliga? — är ett ofrånkomligt och oavvisligt villkor för att vederbörande skall ha något att säga till om i organisationens allmänna angelägenheter.

Försvararna av nyordningen på detta område ha tidigare gått till storms emot och raserat skattestrecket såsom spärr för utövandet av rösträtten. Man har ej nöjt sig ens härmed, utan även konkurs- och fattigvårdsstrecket åkte i sammanhang därmed redan för länge sedan samma väg. Nu stå vi inför samma utveckling även i fråga om grundkvalifikationerna för innehavet av kommunala uppdrag. I dag sopas skatteskuldigheten undan. Konkursmässigheten och omhändertagandet genom fattigvården behöva, sanna mina ord,

Ang. utskylsstreetket såsom diskvalifikationsgrund för kommunala förtroendeuppdrag. (Forts.)
 inte lägga hinder i vägen för fortsatt frammarsch även på det nya fältet. Har man argument för den ena linjen, kunna de helt säkert anföras även för den andra. Men om följderna, herr talman, får framtiden döma.

Herr **Herlitz**: Herr talman! Utgången av den fråga, som vi i dag ha att behandla, är väl given. Vi veta ju, vilken ståndpunkt majoritetspartiet intar. Vi ha dessutom nu hört en talare för bondeförbundet yttra sig, och han har icke haft något yrkande, som har avvikit ifrån utskottsmajoritetens. Utgången synes således vara given: detta streck skall bort. Det kunde därför kanske synas överflödigt att orda mycket om det, men några ord få dock lov att sägas.

Läget är ju det egendomliga, att fastän utskottet har delat sig på tre olika linjer, ha vi alla förenat oss i en bekännelse till den grundtanke, som ligger bakom detta streck och som inte närmare behöver utvecklas, då den är välkänd av alla. Utskottsmajoriteten säger själv ifrån, att den icke vill underkänna denna grundtanke.

Men hur ställa sig de olika meningsriktningarna till förverkligandet av denna grundtanke? Utskottsmajoriteten vill låta oss tro, att om vi nu gå med på avskaffande av streetket skall saken nog kunna ordnas ganska bra ändå därför att, som det heter, man kan lita på partiorganisationernas sunda omdöme. Jag vill då ställa två frågor: *kunna* partiorganisationerna göra något på detta område, och *vilja* de göra något?

Vad först beträffar frågan, om de kunna göra något, skulle det vara intressant att veta, hur man tänker sig, att partiorganisationerna överhuvud taget skulle kunna ingripa i det läget, att en kommunal förtroendeman kommit i en sådan situation, att han rimligen bör lämna sina uppdrag men kanske inte har lust att göra det. Inom det parti jag tillhör, har partiorganisationen icke några maktmedel, med vilka den råder över sina förtroendemen i sådana lägen. Jag vet inte, med vilka maktmedel man räknar på andra håll.

Den andra frågan är, om partiorganisationerna verkligen vilja ingripa. Därpå kan man med skäl tvivla. Bland dem, som äro anhängare av tanken på streetkets avskaffande, finnas nämligen åtskilliga, som rent principiellt ogilla det och som icke ha något att invända mot att personer utöva kommunala uppdrag, även om de icke ha fullgjort sin skattskyldighet. Men sedan ha vi också den stora majoriteten, som i princip vill hålla på att så skall det inte vara. Det är dock så förfärligt olika meningar om i vilka situationer och under vilka förutsättningar det kan vara rimligt att en person ändock får inneha ett uppdrag, trots att han brister i fråga om betalningen av sina skatter. Man kan utan vidare utgå ifrån att resultatet av tillämpningen av denna i utsikt ställda partidisciplin på detta område blir högeligen ovisst. För mig framstår det i alla fall såsom självklart, att lagen är något bättre att lita till än sådana ovissa inflytelser.

Man åberopar i detta sammanhang också, att det har gått så bra i fråga om riksdagsmannaskapet. Där ha vi inte något utskylsstreetket alls, men det går bra i alla fall, förklarar man. Mina damer och herrar, skola vi på allvar göra den jämförelsen mellan riksdagen och de kommunala församlingarna? När det gäller riksdagen, finns ju en offentlig mening som med all säkerhet kommer att vara så vaksam mot alla missbruk, att några dylika icke lätteligen kunna komma i fråga. Ett helt annat spörsmål är, huruvida denna opinion kommer att bli lika levande inom alla de kommuner, vilkas verksamhet det här gäller.

Jag kommer sedan till den andra linjen, om jag nu verkligen får kalla den ståndpunkt, för vilken utskottets ärade vice ordförande här talade, en linje. I varje fall var det ju en mycket krokig linje. Vad vill man nämligen på det hållet? Jo, man anknyter till den gamla tanken, att det skulle kunna åstadkom-

Ang. utskyldsstrecket såsom diskvalifikationsgrund för kommunala förtroendeuppdrag. (Forts.)

mas någon sorts anordning, som skiljer fåren från getterna. Herr Jones Erik Andersson satt tillsammans med mig i en kommitté, som arbetade i två års tid för att fundera ut någon anordning, som skulle kunna möjliggöra detta. Fastän jag från början var mycket misstrogen mot denna tanke, gjorde jag mig verkligen all möda för att hjälpa till att fundera ut en lösning, men resultatet blev sådant det nu föreligger. Kommittébetänkandets förslag är, det måste man väl säga, fullkomligt sönderskjutet och har nu inte kunnat föras fram. Jag skulle ändå ha kunnat förstå den utskottsgrupp, som avgivit ett särskilt yttrande, i fall gruppen, vars majoritet ju består av ledamöter av denna kommitté, verkligen framfört detta förslag en gång till och försökt att kämpa för det. Men det har man inte alls gjort.

Fastän det onekligen hade sett litet underligt ut, kunde man ju då ha tänkt sig, att denna grupp, som har misslyckats att finna en medellinje, hade föreslagit riksdagen att på nytt vända sig till Kungl. Maj:t med en hemställan om att Kungl. Maj:t måtte försöka att hitta på något annat sätt att lösa frågan. Av herr Jones Erik Anderssons yttrande framgick väl också närmast, att det var något sådant som han hade tänkt sig, då han varit med om det särskilda yttrandet. Han sade nämligen, att han ville hemställa om ett nytt övervägande i anslutning till den gamla goda principen. Men det är alls inte detta som herrarna bakom det särskilda yttrandet ha gjort. Så står det visserligen i början av motiveringen, men vi skola väl ändå hålla oss till vad som skrivits i klämman i det särskilda yttrandet av de fem ledamöterna av utskottet, däribland samtliga bondeförbundsrepresentanter. Man har där framhållit önskvärdheten av en omprövning, under vilka förutsättningar dessa bestämmelser må kunna *avlägsnas* ur kommunallagarna. Förut har det varit tal om att bibehålla principen men göra vissa modifieringar i densamma. Nu är det från denna gruppas sida fråga om att *avlägsna* bestämmelserna under vissa förutsättningar, såsom det står. Jag har ytterst svårt att göra mig någon föreställning om under vilka förutsättningar man, på samma gång som man avlägsnar strecket, skulle kunna åstadkomma det som utskottets vice ordförande ansåg vara väsentligt att upprätthålla.

Det särskilda yttrandet ger anledning till ytterligare ett frågetecken i marginalen. Det är för mig synnerligen svårförståeligt. Jag skulle ha förstått, om de herrar, som ha ett allvarligt intresse för denna fråga, verkligen hade kommit med en reservation och ställt ett yrkande här i kammaren. Nu ha de bara i stillsamhet och stor resignation grävt ned stridsyxan, lagt ned vapnen och sagt ifrån, att de icke kunna ställa något yrkande. Det betyder i realiteten att denna grupp således icke har ställt något yrkande, som avviker ifrån utskottsmajoritetens. Från sina utgångspunkter ha de sålunda i realiteten kommit fram till ett accepterande av utskottsmajoritetens ståndpunkt.

Jag har, som sagt, för min del varit med om ett allvarligt försök att överväga, huruvida man med bibehållande av principen skulle kunna finna någon utväg, enligt vilken undantag skulle kunna beviljas. Genom detta arbete och de i ärendet förekomna remissyttrandena har jag blivit fullkomligt övertygad om att detta, såsom jag från början misstänkte, icke låter sig göra. Under sådana omständigheter har jag för min del ingen annan möjlighet, herr talman, än att här yrka avslag på utskottets utlåtande och bifall till reservationen.

Herr Andersson, Elon: Herr talman! Då riksdagen tidigare har behandlat frågan om avskaffande av skattestrecket såsom kvalifikation för utövande av rösträtt, har jag för min personliga del utan egentlig tvekan biträtt önskan om dettas avskaffande. Där har det enligt mitt förmenande gällt en medbor-

Ang. utskyldsstrecket såsom diskvalifikationsgrund för kommunala förtroendeuppdrag. (Forts.)

gerlig rättighet, vid vars utövande skattestrecket varit en svårreglerad och i vissa fall också orättvist verkande inskränkning.

När det gäller den fråga, som nu är på tal, ställer det sig för mig något annorlunda. Här gäller det handhavandet av förtroendeuppdrag, för vars erhållande samhället måste ha rätt att ställa alldeles särskilda krav. Det kan icke vara orimligt, om till dessa krav hör, att vederbörande med förtänksamhet och ansvar skall ha ordnat sina ekonomiska mellanhavanden med samhället. Att detta är en riktig princip, har ju tidigare allmänt erkänts. Det erkännes också nu av utskottets majoritet, som förklarar, att dess i betänkandet tillkännagivna uppfattning icke betyder något underkännande av den grundtanke, som ligger bakom de nuvarande bestämmelserna i ämnet. Ännu klarare har detta uttryckts av de ledamöter av utskottet som i likhet med utskottets vice ordförande anslutit sig till utskottets yrkande men som i ett särskilt yttrande ha anmält en högeligen avvikande mening.

Denna grupp av utskottets ledamöter betonar i sitt yttrande, att den av mig nyss omnämnda principen enligt deras mening alltjämt bör bibehållas. Den uppmjukning, som de sakkunniga för sin del ha resonerat om och som denna del av utskottets ledamöter uppenbarligen har vissa sympatier för, har enligt deras mening sin egentliga styrka däri att den bibehåller lagstiftningens principiella krav på fullgjorda skyldigheter mot kommunen.

Dessa ledamöter av utskottet erinra också om att Landskommunernas förbunds styrelse, som äger förutsättningar att kunna återge den allmänna opinionen ute i landskommunerna, icke har velat helt slopa utskyldsstrecket såsom diskvalifikationsgrund för kommunala förtroendeuppdrag. Där erkänner man således, vilket ytterligare underströks i det anförande som utskottets vice ordförande här höll, att man alltjämt anser denna princip vara av mycket stort värde i det svenska samhället.

De sakkunniga, som tillsattes för utredning av frågan, ha ännu starkare betonat denna princip utomordentliga betydelse. De säga nämligen enligt den sammanfattande redogörelse, som återfinnes i utskottets betänkande, att den revision, som varit på tal under sakkunnigutredningen, inte borde syfta till ett fullständigt slopande av strecket utan endast till en mildring av detsamma. Bestämmelserna i ämnet vilade nämligen på den i och för sig riktiga principen, att de, som utsåges till eller innehade kommunala förtroendeuppdrag, också borde fullgöra sina skyldigheter till kommunen. Jag vill ytterligare erinra om att enligt den redogörelse för remissyttrandena över de sakkunnigas betänkande, som finnes intagen i utskottsutlåtandet, har denna uppfattning delats av flertalet hörda myndigheter. Det kan således, herr talman, icke råda någon tvekan därom, att den principiella grund, på vilken det nuvarande stadgandet vilar, omfattas med mycket stort förtroende av vida kretsar inom det svenska folket, av de myndigheter, som närmast ha med saken att skaffa, och av personer, som haft särskilt uppdrag att närmare syssla med tillämpningen av denna princip.

I detta sammanhang vill jag uttala mitt beklagande av att man inte har ägnat större och allvarligare intresse åt de sakkunnigas förslag att vidtaga åtgärder, som med bibehållande av principen hade kunnat möjliggöra rimliga lindringar i dess tillämpning. Jag tänker särskilt på frågan om diskvalifikationens långvarighet, som ju de sakkunniga vilja åtskilligt mildra. Det kunde ju också tänkas, att det i de sakkunnigas resonemang om möjligheter till dispens för redan valda låge något som man kunde taga vara på.

Jag måste säga, att jag inte riktigt är på det klara med vad utskottets vice ordförande och de andra ledamöter av utskottet, som jämte honom ha avgivit

Ang. utskyldsstrecket såsom diskvalifikationsgrund för kommunala förtroendeuppdrag. (Forts.)

ett särskilt yttrande, egentligen mena med detta särskilda yttrande. Jag trodde, att det möjligtvis skulle vara detsamma som en rekommendation av de sakkunnigas förslag. Men såsom den föregående ärade talaren nyss har påpekat, är det ingalunda detta, utan i stället en rekommendation för ett borttagande av den princip, som de sakkunniga för sin del ha förklarat vara av så stort värde, att den bör bibehållas, även om den bör lindras. Jag förmodar, att det är fler än jag av kammarens ledamöter som känna sig desorienterade av det dokument, som här föreligger från konstitutionsutskottets sida och som innehåller ett utskottsutlåtande, en reservation och ett särskilt yttrande, vilket senare åtminstone tills vidare inte har föranlett något yrkande i kammaren.

Om det nu, herr talman, är på det sättet, att man vidhåller principen, återstår att undersöka, om verkningarna av principens tillämpning ha varit så orättfärdiga att detta i och för sig motiverar ett upphävande av den principiella ståndpunkten. Redan i utskottsmajoritetens mening, att självansvaret nu är så stort, att skattestrecket är onödigt, ligger ett erkännande av att skattestreckets tillvaro icke har medfört sådana verkningar, att det med hänsyn till rättvisa och billighet bör slopas. Detta bestyrkes också av de sakkunnigas utredning, där det konstateras, att en undersökning, som har gjorts, har givit till resultat, att strecket knappast ens i sin nuvarande utformning visat sig medföra några mera betänkliga konsekvenser, då fråga vore om valbarheten.

Man kan ifrån utskottsmajoritetens sida givetvis säga, med hänvisning till vad man tror sig ha funnit om självansvarets utomordentliga styrka, att skattestrecket är onödigt, eftersom den ordentlighetsregel, som strecket avser att befästa, i alla fall iakttages. Men, herr talman, kan inte detta bero just på den omständigheten, att strecket finns där? Jag undrar, om det inte finns skäl att antaga, att den uppmjukning i den principiella ståndpunkten, som streckets borttagande skulle innebära, också skulle komma att medföra en uppmjukning i den praktiska tillämpningen av ordentlighetsregeln. Det anses ju i allmänhet vara ett lyckligt förhållande, ett bevis på en stark och god samhällsanda, om man inte behöver tillgripa lagens ansvarsbestämmelser, eftersom medborgarna i varje fall leva efter lagens innehåll. Men ingen har kommit på den idén att för den skull kräva, att lagarna skola avskaffas, eller att anse lagarna onödiga. Jag tror, att det är samma sak här. Tillvaron av skattestrecket betyder en uttrycklig förklaring ifrån samhällets sida om de krav, som samhället ställer på sina förtroendemän. Tack vare att regeln finns där, efterlevs den också. Tas denna förklaring bort, blir den skrivna eller oskrivna skyldigheten inte längre så tvingande, och man riskerar således att få ett sämre förhållande än det som finns, om den till synes onödiga lagen dock bibehålles.

Jag vill vidare påpeka, att de praktiska svårigheter av utskyldsstreckets tillämpning, som ha kunnat ligga däri, att det har drabbat människor som utan eget förvållande kommit i sådana ekonomiska omständigheter, att de icke kunnat fullgöra sina skyldigheter mot samhället, komma att minskas om, såsom man nu allmänt hoppas, en uppbördsreform med skattens uttagande vid källan kan genomföras. Utskottsmajoriteten har också pekat härpå och i en uppbördsreformens eventuella tillkomst sett ett bevis för att skattestrecket då blir ännu onödigare. Jag undrar, om man inte kan vända på den argumentationen och i stället säga på följande sätt: om skattestrecket hittills har haft vissa orättvisa verkningar, kunna dessa tänkas bli mindre, sedan uppbördsreformen har tillkommit. Ingen kan med skäl säga, att det efter uppbördsreformens tillkomst i regel eller i någon större omfattning kommer att inträffa sådana oväntade förhållanden i den enskildes ekonomi, att det blir omöjligt för honom att betala sin tribut till samhället. Sedan uppbördsreformen tillkommit

Ang. utskyldsstrecket såsom diskvalifikationsgrund för kommunala förtroendeuppdrag. (Forts.)

och det skapats förbättrade tekniska möjligheter för skatternas erläggande, blir det enligt mitt förmenande lättare än hittills att bibehålla den princip, om vars värde alla äro eniga, utan att man behöver befara att den i sin tillämpning skall vålla orättvisa verkningar.

Då jag således, herr talman, för min del måste anse, att den princip, som ligger bakom skattestrecket såsom kvalifikation för allmänna uppdrag, alljämt är av så stort värde, att den bör bibehållas, och då det enligt mitt förmenande finnes all anledning att antaga, att det hädanefter kommer att bli ännu lättare än hittills att tillämpa denna regel utan orättvisa verkningar för den, som kan drabbas därav, kan jag i det läge, som frågan nu ligger, icke göra annat än att yrka bifall till den av herr Herlitz m. fl. avgivna reservationen.

Herr Hage: Herr talman! Då den unga demokratien i detta sekels morgon bröt sig fram i vårt land och samlade ett allt större antal medborgare under sina fanor, fanns bland dem, som anslö sig till de principer, som denna demokrati hävdade, en del element — till vilka även jag räknade mig — som i fråga om medborgarnas kommunala och politiska rösträtt samt deras rätt att deltaga i de politiska och kommunala avgörandena företrädde en radikal uppfattning. Jag entusiasmerades i min ungdom av denna åskådning och har förblivit den trogen genom hela mitt liv. Jag har visserligen, sorgligt nog, vid många tillfällen tvingats att kompromissa för att vinna något, men nu behöver jag inte längre kompromissa. Vi, som i dag vilja gå ett steg längre än reservanterna, när det gäller dessa ting, ha nämligen den moraliska *rätten* på vår sida, och jag hoppas, att vi vid den kommande voteringen även skola ha *makten* att genomföra vad vi vilja.

Enligt den åskådning, som jag företräder, bör varje myndig medborgare, man eller kvinna, ha rätt att delta i avgörandet av samhällets angelägenheter, dels genom att avge sin röst vid valurnorna, dels genom att verka som fullmäktig, om folket anser det lämpligt att utse vederbörande att företräda dess intressen. Därvidlag skall det icke finnas *några* bestämmelser, som hindra den myndige medborgaren från att utöva dessa rättigheter på grund av att han kanske drabbats av fattigdom, sjukdom, arbetslöshet eller oförmåga att vid ett visst tillfälle betala skatt. Denna grundåskådning kan en demokrat enligt mitt sätt att se icke vika ifrån.

Främst tycker jag, att det är rena orimligheten att sammankoppla skatteindrivningen med politisk och kommunal rösträtt samt med valbarhet till kommunala förtroendeuppdrag. Det är två ting som alls ingenting ha med varandra att göra. Naturligtvis skall folk betala sina skatter, om de kunna det — till det yttersta till och med. Och naturligtvis skola vi ha skatteindrivningsmyndigheter som handla på ett förnuftigt och effektivt sätt, så att vi få in skatterna. Det finns naturligtvis ingen ansvarskännande medborgare, som har en annan uppfattning i detta fall. Men på vilket sätt skola skatterna indrivnas? Jo, naturligtvis genom skatteindrivningsmyndigheterna och inte genom stadganden i våra politiska och kommunala rösträtts- och valbarhetsbestämmelser. Jag tycker att den väg, som man beträtt därvidlag genom de bestämmelser, som jag nu hoppas komma bort, leder oss bort ifrån de medborgerliga rättigheterna. Jag vill för min del förklara, att om det hade varit möjligt att vinna majoritet, så hade åtminstone jag för min del satt in alla krafter på att få bort dessa bestämmelser för länge, länge sedan.

Jag vill påminna om att det en gång fanns en svensk skald, som gav ut-

Ang. utskyldsstrecket såsom diskvalifikationsgrund för kommunala förtroendeuppdrag. (Forts.)

tryck åt ungefärligen samma uppfattning, då han fällde orden om att »det är skam, det är fläck uppå Sveriges baner, att medborgarrätt heter pengar». Det är en heder, skulle jag vilja påstå, att den nuvarande majoriteten i den svenska riksdagen har kunnat undan för undan plåna ut de flesta av de fläckar, som funnos kvar på Sveriges baner. Det kan invändas att den fläck, som det är fråga om i dag, inte är så stor och att den inte syns så mycket. Men det är en fläck i alla fall, det kan inte hjälpas, på Sveriges baner. Ty det förhåller sig naturligtvis på det sättet, att de, som främst drabbas av detta skatte-streck, äro människor i fattiga omständigheter. Det är människor, som utan sin egen förskyllan drabbas av oförmåga att betala sin skatt vid ett visst tillfälle. Men det bör i detta sammanhang också påtalas, att de människor, som vid ett visst tillfälle inte kunna betala sin skatt, troligen i de allra flesta fall komma att få betala skatten senare och då fullgöra sin skatteplikt. Då blir alltså följden, att — trots att de ändå en gång komma att få fullgöra sin skatteskyldighet — drabbas de likväl av det streck, som här finns, men som det är fråga om att i dag avskaffa.

Nu har man, såsom en föregående talare nämnde, varit inne på ett försök att — då det gäller skattebetalning — skilja »fären» från »getterna». Den föregående ärade talaren förklarade, att det inte finns någon möjlighet att göra detta på ett rättvist sätt. Det tror jag också. Men inte nog med detta, utan följden blir ju faktiskt också den, att det rotande i folks ekonomiska förhållanden, som måste föränlidas av ett skiljande av »får» och »getter», kommer att träffa de fattigaste människorna. De, som ha det bättre ställt, behöva antagligen inte utsättas för ett dylikt genomletande av deras ekonomiska förhållanden, utan det blir här fråga om de fattiga. Då kan det inträffa, att det gäller att undersöka ekonomin t. ex. för arbetslösa människor. Dessa arbetslösa ha redan träffats av den börda, som arbetslösheten måste innebära. Skola de då dessutom träffas av de obehag, som följa med det rotande i deras ekonomi, vilket måste bli en följd av en sådan anordning som här ifrågasatts?

Jag måste från alla dessa utgångspunkter säga, att det enligt min mening borde vara så, att man åtminstone på vänstersidan borde kunna stå enig om det krav som i dag föreligger, då man förut varit med om att taga bort en hel del av de streck, som vi lyckligtvis nu äntligen ha fått bort här i riksdagen. Sedan vi varit eniga om detta, åtminstone i viss utsträckning, borde det vara rimligt, att man vore enig även på denna punkt.

Jag har ett lysande exempel på hur dessa bestämmelser verkat eller kunna komma att verka. Vi ha i Norrbottens län ett stort samhälle som heter Seskarö, där det inträffade en stor arbetslöshet på grund av ett sammanbrott av hela industrien på orten. Hela samhället stod utan arbete. Invånarna voro till största delen arbetare — det fanns också några handlande och andra — men i stort sett gick arbetslösheten ut över *alla* medborgarna i samhället. Då det blev fråga om att överväga, vilka som skulle kunna ifrågakomma för att deltaga i avgörandena i fullmäktige, befanns det att det överhuvud taget knappast fanns några sådana personer att tillgå. Jag tycker att det från dessa utgångspunkter måste vara uppenbart för alla, hur rent vanvettigt en sådan bestämelse som denna kan komma att verka.

Jag skall, herr talman, innskränka mig till att säga detta. Det är ett behov för mig att få framhålla dessa ting, och jag har ju för övrigt framfört en av de motioner, som nu föreligga till avgörande. Jag har alltså den uppfattningen och även det hoppet — sedan vi förut tagit bort så många av de fläc-

Ang. utskyldsstrecket såsom diskvalifikationsgrund för kommunala förtroendeuppdrag. (Forts.)

kar på Sveriges baner, som skalden talat om — att vi i dag också skola taga bort vad som nästan kan sägas vara den sista fläcken. Det finns intet motiv för att den skall vara kvar.

Jag yrkar alltså, herr talman, bifall till utskottets förslag.

Herr **Källman**: Herr talman! Jag vet inte om det är förmädet av mig, med hänsyn till att den föreliggande frågan faktiskt är så grundligt ventilerad vid olika tillfällen, att hemställa till de efterföljande talarna i detta ämne, om man inte kunde vara överens om att fatta sig kort. Jag skall be att få säga endast några ord på utskottets vägnar.

Jag ber att få erinra om att den reform, som nu skall genomföras, ingenting annat är än ett återställande av en lag som gällde för tio år sedan. Det var nämligen år 1935, som på grund av väckta motioner riksdagens majoritet beslöt att införa ett valbarhets- och behörighetsstreck, som skilde sig från grunderna för rösträtten. Sedan uråldriga tider hade reglerna i dessa fall varit desamma. Här är det sålunda fråga om att återställa en lag, som har funnits tidigare och som innehåller en princip, som man har ansett vara riktig sedan sekler tillbaka.

För tio år sedan genomfördes alltså detta skärpta valbarhets- och behörighetsstreck utan någon slags utredning och utan att man hade en aning om hur det skulle verka. Men verkningarna visade sig sedan, och det blev bekant för många av oss, att åtskilliga präktiga människor måste lämna sina uppdrag, därför att de i en del fall inte orkat med att betala sin skatt. Jag tillhör dem, som anse att var och en skattskyldig naturligtvis skall betala alla sina utskylder. Jag har i många herrans år haft till uppgift att granska hindersredovisningar, och jag har många gånger som kommunalnämndsordförande vidtagit åtgärder för att efteråt utkräva skatt av sådana, som fått den efterskänkt genom indrivningsmyndigheternas försorg.

Nu skola vi alltså återgå till den ordning, som jag tycker är den riktiga, nämligen lika regler för rösträtt, valbarhet och behörighet. Det är att återställa en ordning som vi ha haft tidigare. Med avseende på den mellanlinje, som föreligger i 1941 års skattestreckssakkunnigas förslag, har herr Herlitz redan tillräckligt belyst omöjligheten av en sådan anordning. Och det hjälper inte mycket att herr Elon Andersson här försöker att bygga ut det i någon form, så att det skulle kunna bli möjligt att tillämpa en sådan linje. Tror någon att man skulle kunna tillämpa 4 §, som återfinnes på s. 41 i utskottets betänkande, på ett sådant sätt, att folk skulle vilja underkasta sig det? Det är alldeles omöjligt. Det förslaget har ramlat redan i remissen, och det har ramlat också i utskottet — det är inga som tar det på allvar. Jag tillhörde dem som, när frågan på sin tid förevar och riksdagen begärde en utredning, framhöllo att det var en omöjlig linje, som vi inte borde kosta tid och arbete på att utreda. Och nu har det visat sig att den är omöjlig.

Med avseende på det förslag, som konstitutionsutskottets majoritet framlägger, vill jag erinra om att Svenska stadsförbundet och Svenska landstingsförbundet anse, att det inte bör vålla några olägenheter att taga bort det streck, som genomfördes för tio år sedan med början i Stockholms stad och året därpå för riket i övrigt.

Herr Elon Andersson gör gällande, att sedan uppbördsreformen blivit genomförd, kommer en annan ordning att inträda på detta område. Ja, jag vet inte det! Jag tillhör dem, som äro mycket skeptiska emot skatten vid källan. Ty många av dem, som det här blir fråga om, sluta sitt arbete, så snart det blir fråga om att taga ut ett enda öre, vare sig det gäller utskylder eller un-

Ang. utskyldsstrecket såsom diskvalifikationsgrund för kommunala förtroendeuppdrag. (Forts.)

derhållsbidrag — det finns nämligen så präktigt folk! Beträffande dem hjälper ingen uppborädsreform. De andra klara alltid sina utskylder ändå — med vissa undantag, som vi tidigare många gånger ha talat om.

En enda sak vill jag säga i anledning av herr Herlitz' anförande. Han undrade, om partiorganisationerna härvidlag kunna och om de vilja göra någonting. Den frågan kan jag för min del besvara med ja. I våra kommuner blir det naturligtvis känt, om någon på grund av slarv eller liknöjdhet skulle underlåta att betala sina utskylder. Den mister snart sitt förtroende och kommer inte länge att vara kvar vid ett uppdrag, som han inte förtjänar att behålla. Någon har sagt, att när socialdemokrater komma i kommunal förtroendeställning, så bli de de mest konservativa av alla. Det ligger någonting i detta! Jag har träffat på många sådana fall, och herrarna kunna vara övertygade om att inte lägga dessa personer fingrarna emellan när det gäller att uppdaga slarv eller liknöjdhet. Sådant tål man inte. Här kunna både enskilda och partiorganisationer utträtta ganska mycket.

Jag lovade att jag skulle fatta mig kort, herr talman, och jag skall bara med dessa ord be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Andersson, Jones Erik: Herr talman! För undvikande av allt missförstånd rörande vad jag och mina meningsfränder i utskottet verkligen vilja i detta ärende ber jag att här få komma med ett koncist yrkande, utmynnande i avslag på utskottets förslag, men med begäran att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla, att Kungl. Maj:t skyndsammast ville låta verkställa en omprövning av, under vilka förutsättningar de vid 1935 och 1936 års riksdagar införda skärpta valbarhetsbestämmelserna må kunna mildras, och för nästa års riksdag framlägga förslag i frågan.

Herr Herlitz: Herr talman! Här fingo vi alltså ett nytt inslag i kroklinjen från denna grupps sida. Nu synes herr Jones Erik Andersson ha ångrat sig i fråga om vad han sagt förut, nämligen att dessa bestämmelser skulle »avlägsnas» ur kommunallagen, och nu har han i stället använt ordet »mildras». Jag får medge, att det sista steget pekar i en riktning som jag sympatiserar med. Men jag tycker att han kunde ha följt en rakare linje.

Jag begärde emellertid egentligen ordet under herr Källmans anförande. Jag vill först ifrågasätta, med vilken rätt och med vilken säkerhet herr Källman anser sig kunna skriva under något papper på de olika partiernas villighet och förmåga att ingripa. Men framför allt, herr talman, ville jag rätta en uppgift, som herr Källman gav och som jag måste påstå leder absolut vilse. Herr Källman ville ge kammaren det intrycket, att det här var fråga om att återställa en ordning, som vi avskaffade för tio år sedan och som dessförinnan hade gällt — jag tror att herr Källman sade »sedan uråldriga tider». Herr Källman vet precis lika bra som jag att detta är fullkomligt felaktigt. Det var visserligen på det viset, att vi förr inte hade några särskilda regler angående valbarhet till kommunala uppdrag. Men det var helt enkelt därför att för valbarheten fordrades att man skulle ha rösträtt, och själva rösträttsreglerna voro i äldre tid utomordentligt rigorösa med avseende på skattebetalningen.

Nej, här skall kammaren inte bevara det intrycket, att vad som nu föreslås skulle vara någon gammal god ordning. Det är det sannerligen inte fråga om.

Herr Andersson, Elou: Herr talman! Jag vill gent emot herr Källman först säga, att jag med mitt yttrande icke velat helt solidarisera mig med det för-

Ang. utskyldsstreetet såsom diskvalifikationsgrund för kommunala förtroendeeuppdrag. (Forts.)

slag, som utskyldsstreetessakkunniga framlagt angående möjligheterna att medgiva lindringar i de nuvarande skattestreckens tillämpning. Jag bara beklagade, att man inte velat ägna den saken något mer allvarligt intresse än vad som förefaller ha skett, sedan sakkunnigas betänkande avgivits och remissyttrandena kommit in.

Vidare vill jag till herr Källman ytterligare säga, att jag undrar, om inte herr Källman missförstått uppbördsreformens innebörd. Det kommer inte att bli på det sättet, om nu skatten vid källan kommer till stånd, att någon kan komma att sluta sitt arbete därför, att han inte vill betala den skatt som kommer att belöpa på den inkomst som han har haft. Ty den skatt, som skäligen kan beräknas på den inkomsten, den har han redan erlagt genom att avdrag gjorts på hans inkomst. Det kommer sålunda inte att ha någon betydelse att han är så rädd för att betala sina utskylder, att han för den sakens skull underlåter att arbeta. Därest vederbörande överhuvud taget arbetar, så måste han erlægga den skatt som belöper på den inkomst han har haft. Och om han är så arbetsskygg, att han inte arbetar alls, ja, då får han ju ingen inkomst att beskatta.

Jag tror således att herr Källmans skepsis beträffande uppbördsreformens verkningar i denna del inte är grundad. Om herr Källman i övrigt är skeptisk mot uppbördsreformens möjligheter, så har detta i här förevarande sammanhang ingenting att betyda.

Herr **Källman** erhöll nu ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Med avseende på vad herr Elon Andersson nu senast anförde vill jag erinra om att en arbetsgivare enligt uppbördskommitténs förslag inte är skyldig att göra avdrag på lönen, såvida inte en arbetare är anställd minst en vecka. Det var särskilt detta som jag syftade på.

Beträffande vad herr Herlitz anförde vill jag säga att han visserligen är professor i ämnet, men icke förty har jag rätt, när jag talar om att det sedan uråldriga tider existerat likhet mellan rösträtt, valbarhet och behörighet. De regler, som gällde före 1935 och 1946 års ändringar beträffande kommunal rösträtt och valbarhet samt behörighet, inneburo, att man skulle ha betalt minst ett av de tre senaste årens utskylder. Här gällde alltså en regel, som var lika för rösträtt och valbarhet, och det var den likheten som majoriteten i riksdagen år 1935 och 1936 upphävde, då den genomförde det undantag, som det nu är frågan om att avskaffa.

Herr **von Heland**: Herr talman! Herr Herlitz har ett par gånger anmärkt på det särskilda yttrandet till utskottets utlåtande. Jag har ingen anledning att försvara dem, som stå för detta yttrande. Men jag har trott mig finna, att trots de olika yrkandena och trots vad som här står i reservationen, yttrandet och utskottsutlåtandet, så är det inte så stor skillnad — om det för resten är någon skillnad alls — beträffande huvudönskemålet. Detta framgår av vad som står i utskottets utlåtande, där socialdemokraterna förklara, att »denna utskottets uppfattning betyder emellertid ej något underkännande av den grundtanke, som ligger bakom de nuvarande bestämmelserna i ämnet». Alltså synas samtliga finna det önskvärt, att man får någon förändring till stånd. Det hela bottnar väl då i att det är svårt att få sådana regler, som skulle kunna anses tillfredsställande.

Sedan anför utskottet: »Men utskottet anser, att man i detta fall liksom i så många andra inom offentliga livet bör kunna lita till medborgarnas och partiorganisationernas sunda omdöme.» Nu är det emellertid många här i kam-

Ang. utskyldsstrecket såsom diskvalifikationsgrund för kommunala förtroendeuppdrag. (Forts.)

maren, som inte äro säkra på att de kunna lita på detta sunda omdöme. Det är därför man önskar vissa justeringar. I det stycket säger utskottet, att man inte kunnat komma fram till några andra förslag än de förslag, som de sakkunniga förordade. Här tycker jag nog att det vore en smula märkvärdigt, om man inte skulle kunna komma fram till ett förslag, som skulle kunna ena samtliga, när man dock har samma huvudönskemål.

Det är därför, herr talman, som jag för min del i första hand kommer att följa det sist, av herr Jones Erik Andersson framställda yrkandet och i sista hand kommer att följa reservationen.

Herr **Herlitz**: Herr talman! Jag är en smula ledsen över meningsskiftet mellan herr Källman och mig. Jag utgår från att vad kammaren är intresserad av att veta är, huruvida vi sedan gammalt ha haft det kravet på våra kommunala förtroendemän, att de skulle ha fullgjort sina utskylder. Jag undrar, om inte kammaren liksom jag fattade herr Källmans första anförande så, att han gav kammaren intryck av att sedan uråldriga tider har inte något sådant krav funnits. Det var mot detta jag opponerade mig, såsom herr Källman säkert uppfattade. Sedan upplyste han mig om detsamma, som jag hade sagt, nämligen att det förr rådde likhet i villkoren för rösträtt och valbarhet. Låt oss slå fast kärnpunkten, att sedan gammal tid har det här i landet ansetts såsom en fullkomligt självklar regel, att utövändet av de kommunala uppdragen skall stå i sammanhang med fullgörande av de ekonomiska förpliktelserna mot kommunen.

Herr **Karlsson, Gottfrid**: Herr talman! Jag vill bara gentemot vad herr Herlitz yttrade understryka, att vad som skedde 1935 och 1936 var en väsentlig skärpning av förut gällande bestämmelser. När vidare bestämmelserna om rösträtten också ha ändrats, finns det enligt mitt förmenande mycket goda skäl för att återställa — jag upprepar vad herr Källman har sagt: återställa — bestämmelserna, så att de bli lika med dem, som gälla för rösträtten.

Jag hemställer om bifall till utskottets förslag.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att i avseende på det nu ifrågakvarande utlåtandet yrkats 1:o) att vad utskottet hemställt skulle bifallas; 2:o) av herr *Andersson, Jones Erik*, att kammaren skulle, med avslag å utskottets hemställan, besluta, att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t skyndsammast ville låta verkställa en omprövning av under vilka förutsättningar de vid 1935 och 1936 års riksdagar införda skärpta valbarhetsbestämmelserna skulle kunna mildras och för nästa års riksdag framlägga förslag i frågan; samt 3:o) att kammaren skulle godkänna den av herr Herlitz m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Herlitz* begärde votering, i anledning varav och sedan till kontraposition därvid antagits godkännande av den av honom m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen, uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 22, röstar

Ja;

Ang. utskylldsstrecket såsom diskvalifikationsgrund för kommunala förtroendeuppdrag. (Forts.)

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den av herr *Herlitz* m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser. Herr talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Herlitz* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 77;

Nej — 59.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Vid förnyad föredragning av statsutskottets utlåtande nr 184, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till upplysnings- och organisationsverksamhet i fråga om hantverk och småindustri jämte i ämnet väckt motion, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

*Anslag till
socialinstitut-
ten m. m.*

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 185, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bidrag för budgetåret 1945/46 till instituten för socialpolitisk och kommunal utbildning och forskning m. m.

I detta utlåtande hade utskottet hemställt, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts i proposition nr 153 framlagda förslag,

a) till Bidrag till instituten för socialpolitisk och kommunal utbildning och forskning för budgetåret 1945/46 under åttonde huvudtiteln anvisa ett anslag av 239 000 kronor;

b) till Kurser för fortsatt utbildning av befattningshavare i kommunal och social tjänst för budgetåret 1945/46 under åttonde huvudtiteln anvisa ett anslag av 10 000 kronor;

c) till Folkhögskolor: Förberedande samhällsvetenskaplig kurs för budgetåret 1945/46 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 15 000 kronor.

Reservation hade anförts av herrar *Oscar Olsson*, *Lindström*, *Johan Eric Ericson* och *Ward* samt fru *Alvén*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del hava den ändrade lydelse, som i reservationen angivits.

Herr *Olsson*, *Oscar*: Herr talman! Vid detta utlåtande är fogad en reservation, som visserligen rör en detaljsak, och jag vill inte säga, att den på något sätt kan anses vara av väsentlig betydelse, men det är dock ganska viktigt, att den kommer till beaktande i debatten här.

Studentexamen är redan uppmjukad för en stor grupp elever från annat håll, nämligen för folkskollärarna, och nu ha de sakkunniga för de socialpolitiska instituten begärt, att denna tillåtelse till idkande av universitetsstudier skall få gälla även för elever från de socialpolitiska instituten. Utskottet erkänner också,

Anslag till socialinstituten m. m. (Forts.)

att viktiga skäl tala för de sakkunnigas ståndpunkt i detta fall, och uttalar, att det förefaller i och för sig lämpligt, att tillåtelse till universitetsstudier för elever från de socialpolitiska instituten kan erhållas genom en allmän föreskrift, innefattande bestämmelser om den komplettering av språkkunskaperna, som kan vara erforderlig. Men sedan vänder utskottet om, huvudsakligen på grund av universitetskanslerns yttrande, och tycker, att det är bättre, att denna sak får vila och lösas i ett större sammanhang.

Reservanterna anse emellertid, att när en folkskollärare på avgångsbetyget från seminariet får tillträde till universitetsstudier efter den komplettering, som här föreslås för eleverna vid instituten, samt med studentbetyg i latin, matematik eller ytterligare ett modernt språk, så är det ännu större skäl att ge denna tillåtelse åt eleverna vid socialinstituten, eftersom de redan vid instituten bedrivit högskolemässiga studier, vilket man väl ändå knappast kan säga, att vare sig gymnasierna eller seminaristerna gjort. En professor vid juridiska fakulteten i Uppsala har till och med anfört, att i fråga om kommunalrätt komma eleverna vid socialinstituten upp till samma nivå som man gör i juris kandidatexamen. Så vitt jag förstår, är detta ett starkt bevis för att det bedrivs verkligt högskolemässiga studier vid socialinstituten.

Nu synes det mig — fastän jag är en ganska gammal folkskoleseminarielärare — vara något, för att inte säga mycket orättvist, att man av någon sorts rent formella skäl skall hindra dessa i jämförelse med gymnasieter och seminarister synnerligen mogna män och kvinnor att bedriva studier vid universitetet. De ha ju redan kommit upp i en nivå, där de visat sig kunna bedriva studier av samma art.

Den komplettering som de sakkunniga, vilka till hälften ha bestått av nuvarande och före detta universitetslärare, anse nödvändig, gäller ett modernt språk. Det är precis samma komplettering som anses nödvändig för att folkskollärare skola få komma till universitet. De skola visserligen ha kompletterat i ännu ett ämne — latin eller matematik eller ytterligare ett modernt språk. Men jag föreställer mig, att dessa elever vid socialinstituten på grund av sin utbildning och sina studier mycket väl kunna fullt jämföras med folkskollärare och nyblivna studenter vad språkkunskaperna beträffar — och det är bara dem det är fråga om i universitetskanslerns yttrande. Dennes motivering i sak är det icke så mycket att invända emot, men efter den borde ju folkskollärarna aldrig ha fått tillåtelse att komma till universitet. De få nu bedriva universitetsstudier till och med vid den humanistiska fakulteten, även om de ha kompletterat bara i ett modernt språk. Vi finna detta på s. 23 i utskottets utlåtande. Universitetskanslern har i och för sig tydligen inte några väsentliga invändningar, ifall studierna vid universitetet endast skulle avse samhällsvetenskaperna i trängre mening. Då kan det möjligen vara tillräckligt med studentkunskaper i engelska språket. Men när det gäller den humanistiska sektionens ämnen, torde språkkunskaper erfordras i två moderna språk, menar han. Ja, jag tvivlar inte på att detta är ytterligt önskvärt, men det är ju inte det, som diskussionen egentligen gäller, utan det är, huruvida sådana kunskaper äro mera erforderliga för dessa elever än för folkskollärarna. Där tror jag det är synnerligen svårt att komma med några allvarliga skäl. Jag vet mycket väl, att universitetskanslern har inlagt stora förtjänster, när det gäller att bryta väg för folkskollärarnas tillträde till universitet, och därför är jag så mycket mera ledsen över att inte samma väg skulle kunna öppnas även för socialinstitutens elever.

De andra skäl, som universitetskanslern anför, anser jag däremot inte på något sätt bärande. De sakkunniga ha inte närmare angivit, hur språkkunskaperna skola styrkas. Jag tycker det är helt naturligt, att detta kunde ske på samma sätt som för sådana, som ha tagit folkskollärarexamen. Jag kan inte se, att det skulle

Anslag till socialinstituten n. m. (Forts.)

föreligga några större svårigheter att ordna saken på det sättet. Och vad beträffar universitetskanslerns yttrande, att det borde fastställas, i vilket språk kunskaperna skola fordras, så undrar jag: varför skall det vara viktigare att fastställa det här än för folkskollärare, som vilja studera vid den humanistiska sektionen?

Det är dessa universitetskanslerns skäl, som ha varit de tyngst vägande för utskottet vid dess ställningstagande. Universiteten ha i allmänhet följt universitetskanslern, och det tycker jag också är ganska naturligt. Emellertid synas mig de skäl inte bärande, som ha anförts från utskottets sida. Man vill resa större svårigheter för dessa, för universitetsstudier otvivelaktigt kompetentare elever än för folkskollärarna.

Därför, herr talman, yrkar jag bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr Pauli: Herr talman! Den proposition, som statsutskottet här har avgivit utlåtande om, rör en omorganisation av dels det sedan länge verksamma socialpolitiska institutet i Stockholm, dels det relativt nya institutet av motsvarande karaktär i Göteborg. Här ingår en hel rad intressanta frågor, om vilka emellertid utskottet har fattat enhälliga beslut och som därför inte ansetts behöva tas upp till diskussion här i kammaren.

Den fråga, där herr Oscar Olsson har reserverat sig, rör en sak, som inte har direkt med de socialpolitiska institutens verksamhet att göra. Det gäller, huruvida personer, som inte ha avlagt studentexamen, skola efter examen vid socialpolitiskt institut få rättighet att utan vidare prövning — med undantag av ett modernt språk — inskrivas vid universitet. Detta är en tanke, mot vilken utskottet inte har ställt sig principiellt avvisande, vilket framgår av vad utskottet skriver på s. 23 och följande. Men vi ha inte kunnat finna, att saken lämpligen bör avgöras just i detta sammanhang. Här föreligger förslag om en omorganisation av dessa institut, vari även ingå vissa nya bestämmelser om inträde och fordringar på de inträdessökande. Det kan väl anses lämpligt, att man tills vidare avvaktar erfarenheten av hur undervisningen och prövningarna vid dessa institut gestalta sig, innan man fattar beslut i denna fråga. Möjlighet saknas för närvarande ingalunda för dem, som ha genomgått socialpolitiskt institut, att gå vidare till universiteten, om nämligen vederbörande ha visat sig lämpliga för den sortens studier. I sådana fall kan man söka särskild dispens, och sådan beviljas alltid, där tillräckliga skäl föreligga. Skolöverstyrelsen har också sagt, att den inte anser sig böra tillstyrka den föreslagna generella rätten. Den finner de individuella dispensernas väg mera tilltalande och mindre bindande. Ingenting hindrar ju, att man, sedan man har fått en närmare erfarenhet av hur detta dispensystem verkar under den nya organisationen, överväger lämpligheten av en generell bestämmelse.

Någon särskild brådskas att få fram denna fråga existerar knappast. Som vi se, har inte heller något större antal reservanter i utskottet ansett, att man just nu bör genomföra en generell lösning av detta spörsmål. Med hänsyn till att det är lämpligt, att man avvaktar närmare erfarenhet, innan man frångår systemet med individuella dispenser, har utskottet intagit den ståndpunkt, som här har redogjorts för.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Undén: Herr talman! Eftersom den förste ärade talaren berörde en detaljfråga, vari jag har avgivit yttrande, nämligen frågan om utexaminerade elevers tillträde till universiteten, skall jag be att få säga några ord i den frågan.

Anslag till socialinstituten m. m. (Forts.)

Jag vill först framhålla, att detta inte är någon stor fråga, eftersom för närvarande åtskilligt över hälften av eleverna vid socialinstituten redan är studenter och alltså utan vidare kan skrivas in vid universitet eller högskolor utan något slags komplettering. Frågan uppstår alltså endast, när det gäller sådana elever, som ha tagits in vid socialinstituten utan studentexamen. Dessa ha under de förflutna åren mycket ofta fått dispens, när de ha sökt sådan. Före ecklesiastikministern hade ju själv varit föreståndare för socialinstituten och var alltså synnerligen intresserad av just denna kategori av studerande. Jag tror mig kunna påstå, eftersom jag har haft dessa frågor på remiss, att de i regel också ha fått dispens för inskrivning.

Reservanterna vilja nu få en generell behörighetsregel och stödja sig på de sakkunnigas förslag. Dessa ha ju uttalat sig i den riktningen. Jag har tillåtit mig säga i mitt utlåtande, att de sakkunniga ha tagit mycket summariskt på frågan. De ha inte på något sätt undersökt i detalj, vad denna dispens skulle innebära eller förutsättningarna för den. När det gällde folkskollärarna, som herr Oscar Olsson erinrar om, skedde ju en grundlig utredning. Jag hade själv äran vara ordförande i den kommitté, som utredde frågan. Sedan ordnades med en partiell studentexamen, så att folkskollärare, om de avlägga denna examen efter något av tre olika alternativ, kunna få generell behörighet till universitetsstudier. Vidare är det föreskrivet, att de få tillgodoräkna sig betyg i de olika ämnena från seminariet, såsom om de givits i studentexamen.

Hela denna konstruktion av frågan om folkskollärarnas behörighet medför, att man precis vet, vad regeln innebär. Om det däremot säges i fråga om elever från socialinstituten, att om de förete intyg om studentkunskaper i ett modernt språk, ha de rätt att avlägga juris kandidatexamen, statsvetenskaplig examen och examen inom humanistiska sektionen, så vet man verkligen inte riktigt, hur långt det där medgivandet sträcker sig. Jag skall ta ett exempel. För att få inskrivas och bedriva studier vid vilken som helst av universitetens fakulteter fordras ju bara studentexamen, om jag bortser från den särskilda anordningen för medicinska studerande, men för att få avlägga vissa examina, t. ex. juris kandidatexamen, fordras en viss kvalificerad studentexamen. Det fordras, att vederbörande skall ha godkänt betyg i fyra särskilda ämnen i studentexamen — historia, latin, filosofi och ett främmande levande språk. Och för att avlägga statsvetenskaplig examen, som väl här skulle bli särskilt vanligt, fordras betyg i studentexamen eller fyllnadsprövning i historia och ett främmande levande språk. Men om man nu bara säger, att de, som ha utgått från socialinstituten, skola kunna få behörighet att avlägga juris kandidatexamen och statsvetenskaplig examen, om de ha intyg om studentkunskaper i ett främmande språk, frågar man sig: innebär det också dispens från de särskilda fordringarna? Här kan man inte jämföra dem med folkskollärarna, ty i fråga om folkskollärarna vet man, i vilka ämnen de fått tillgodoräkna sig betyg i studentexamen. De ha med andra ord studentexamen i varje särskilt ämne.

Jag kan alltså inte tolka reservanternas uttalande i den punkten. Det är för mig alldeles ovisst, om en person, som har utgått från socialinstitut och önskar avlägga juris kandidatexamen, skall behöva ytterligare komplettering i de särskilda ämnena, som fordras enligt examensstadgan för juris kandidatexamen. Jag vill med detta exempel bara visa, att frågan inte är undersökt och ordentligt klargjord.

En annan fråga, som jag också har omnämnt, är, hur man skall styrka sina studentkunskaper. Det förefaller, som om de sakkunniga och med dem reservanterna ha menat — det står för resten i reservationen — att det räcker att förete ett intyg om godkänd skriftlig prövning enligt fordringarna för student-

Anslag till socialinstituten m. m. (Forts.)

examen. Det har funnits två metoder, när det gäller att styrka studentkunskaper i vissa ämnen. Den ena metoden är att gå till en privatlärare — en lektor — och underkasta sig en prövning och få ett intyg, att vederbörande vid prövning visat sig ha kunskaper motsvarande vad som fordras vid studentexamen. Detta anses vara en mycket otillfredsställande form av prövning, ty man har inga garantier för att de enskilda intygsgivarna verkligen handla under tillräckligt ansvar och att deras bedömanden äro tillräckligt likformiga. Den andra metoden är att ha såsom för folkskollärarna en partiell studentexamen, som man i särskilda fall har anordnat. Där är det precis samma garantier som vid en vanlig studentexamen. Jag har i mitt yttrande, fastän det inte i den delen är refererat i utskottsutlåtandet, just framhållit, att de sakkunniga synas förutsetta, att privata intyg om studentkunskaper i ett modernt språk skulle kunna godtagas, något som allmänt erkännes vara otillfredsställande. Det är alltså ännu en punkt, som inte är närmare diskuterad i utredningen.

Jag vill tillägga, att jag för min del tror att framdeles liksom hittills, och kanske i ännu högre grad framdeles, kommer flertalet av dem, som verkligen ämna fortsätta sina studier, att utgöras av sådana som äro studiebegåvade och som ganska lätt skaffa sig den komplettering i fråga om språk som kan behövas. Jag kan inte finna, att det är något hinder att tills vidare framgå på de individuella dispensernas väg, till dess man fått frågan litet närmare prövad och kanske också tills den nya organisationsplanen trätt ut i praktiken.

Jag yrkar, herr talman, bifall till utskottets utlåtande.

Herr Olsson, Oscar: Herr talman! Jag kan fatta mig mycket kort efter det uttalande som herr universitetskanslern här har gjort. Jag är mycket glad över att det, såsom han sade, frikostiga dispensförfarandet har alla utsikter att fortsätta i framtiden. Men universitetskanslern sade, att det inte är klart, hur proven skulle tillgå. Jag tycker tvärtom, att de sakkunniga uttalat sig alldeles otvetydigt. Herr Undén gör åtskillnad mellan prov inför enskilda lektorer, som ge ett intyg, och kompletterad studentexamen, varemot de sakkunniga, såvitt jag förstår, aldrig tänkt sig något annat än att proven skola anordnas på samma sätt för dessa elever som för folkskollärarna. De skulle ta studentexamen i det moderna språk som de ha valt. Den risk, som för universitetskanslern tycks ha spelat en mycket stor roll, tror jag inte föreligger, och under alla förhållanden hade Kungl. Maj:t i så fall fria händer att gå den naturliga och av de sakkunniga, såvitt jag kan se, tydligen åsyftade vägen.

Det övriga, som universitetskanslern anförde, har jag varit inne på förut, och jag skall inte upprepa mina skäl i de avseendena.

Herr Pauli anförde ett skäl, som jag inte tagit upp, nämligen att undervisningen hade lagts om och att proven skulle vara av den arten, att man kanske borde inhämta erfarenheter beträffande dem, innan man vidtog några åtgärder. Men på det ha ju de sakkunniga svarat tydligt och klart. De sakkunniga ha visat, att det inte alls är fråga om att göra inträdesproven lindrigare, utan ha tydligen utgått från att skall någon ändring göras, skall det bli i skärpande riktning. De säga just på den punkten — jag stryker då deras uttalande om det med särskilt inträdesprov jämställda kravet på genomgången tredje årskurs vid folkhögskola, vilket utskottet inte har gått in på — följande: »Därest, såsom de sakkunniga föreslå, inträde vid instituten för icke-studenter göres beroende av... särskilt inträdesprov... talar egentligen endast det skälet mot ett generellt medgivande för de diplomerade eleverna att inskrivas vid universitet och högskolor, att deras språkkunskaper kunna vara otillräckliga...» De sakkunniga ha således inte förbisett den saken, även om de ut-

Anslag till socialinstitutet m. m. (Forts.)

tryckt sig mycket kortfattat eller, gärna för mig, om universitetskanslern vill det, mycket summariskt i den frågan.

Jag ber, herr talman, att få vidhålla mitt yrkande.

Herr statsrådet **Andrén**: Herr talman! Jag har kanske ännu större anledning än herr Oscar Olsson att fatta mig kort efter de klarläggande anföranden som kammaren nyss har fått höra från herrar Undén och Pauli.

Den fråga, som det här gäller att ta ställning till, är ju om man i fortsättningen skall gå fram på de individuella dispensernas väg eller om man skall ge dem, som fått diplom från de socialpolitiska instituten, en generell rätt att vinna inträde vid universitetet. Jag tror inte denna strid har alltför stor praktisk betydelse. Det är min erfarenhet, att både universitetsmyndigheterna och statsmakterna visa en mycket stor generositet, när det gäller att bevilja dispenser. Däremot tror jag att i de fall, då en dispensansökan icke beviljas, finns det verkligen mycket goda skäl för att vederbörande icke vinner inträde vid universitetet. Att då utan någon som helst grundlig utredning ta upp denna fråga, inte bara till behandling utan också till avgörande i detta sammanhang, tror jag inte är motiverat.

När jag nu har ordet, vill jag begagna tillfället att till statsutskottet uttrycka min stora tillfredsställelse över den älskvärda behandling, som denna proposition har rönt från utskottets sida. Jag tror att den lösning, vi här vinna, är av stor betydelse, icke blott för den socialpolitiska bildningen i vårt land, utan även för den kommunala självstyrelsen.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till utskottets hemställan med den ändring i motiveringen, som förordats i den vid utlåtandet fogade reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Olsson, Oscar*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 185, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan med den ändring i motiveringen, som förordats i den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 186, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till avlöningar vid musikaliska akademien med musikhögskolan; och

nr 187, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa byggnadsfrågor m. m. inom ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Anslag till
inköp av
tackjärn.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 188, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till inköp av tackjärn.

Med tillstyrkande av Kungl. Maj:ts i proposition nr 300 framlagda förslag hade utskottet i förevarande utlåtande hemställt, att riksdagen måtte till Inköp av tackjärn för budgetåret 1945/46 under fonden för förslag till statsverket anvisa ett investeringsanslag av 15 900 000 kronor.

Reservation hade anmälts av herr *Ekströmer*, som dock ej antytt sin mening.

Herr *Ekströmer*: Herr talman! I detta ärende har jag avgivit en reservation, inte för att jag vill framställa något särskilt yrkande, utan därför att jag gärna velat haft ett tillägg till motiveringen. Denna önskan vann dock ej gehör i utskottet, och då nöjde jag mig med att avgiva en blank reservation.

När riksdagen i fjol beslöt att inköpa tackjärn, förelåg som bekant en icke ringa risk för tackjärnsbrist i landet, och det var ingen som inte ansåg, att åtgärden var klok. Nu ser det emellertid ut, som om situationen skulle börja på att lätta, ty utsikterna torde vara stora, att vi kanske snart nog komma att kunna importera tackjärn från Förenta staterna. Några fasta offerter kunna ännu inte erhållas, eftersom fasta fraktnoteringar inte stå att få, men man talar om tackjärnspriser, som skulle ligga högst väsentligt lägre än dem, som man nu måste betala för svenskt tackjärn. Dessa högre priser på det svenska tackjärnet ha givetvis högst ofördelaktigt inverkat på prisbildningen på den färdiga varan. Det vore därför ur olika synpunkter högst tacknämligt, om denna tackjärnsimport med det snaraste kunde komma i gång.

Jag skulle vilja hemställa till herr folkhushållningsministern att, om nu billigare tackjärn kanske snart nog kan importeras i tillräckliga mängder, den omständigheten, att vi nu bevilja anslag till inköp av dessa betydande mängder svenskt träkolstäckjärn, icke skall behöva utgöra hinder för en återgång till en mera fri handel med tackjärn. I så fall skulle icke våra gjuterier, om billigare utländskt tackjärn kunde erhållas, tvingas att till de högre priserna även ta viss procent av träkolstäckjärn och kanske även av det ännu ganska ojämna och dyra norrbottensjärnet. I stället skulle gjuterierna, om importjärnet räckte till, kanske få taga hela sitt behov av det billigare amerikanska järnet.

Förmodligen kan man undvika förluster för statsverket, om järnbrukens tillverkningsprogram ändras, så att den nu inköpta kvantiteten ej tillverkas såsom gjuteritackjärn, utan i annan kvalitet, som kan säljas till förmånliga priser kanske även på export.

Jag har vågat taga till orda, icke för att opponera mig mot detta anslags beviljande, utan för att hemställa att, om nu ett billigare och dock kvalitativt fullt godtagbart tackjärn kan importeras, vi oavsett den omständigheten, att vi nu lägga upp ett ganska betydande lager av svenskt tackjärn, likväl skola utnyttja de möjligheter till import som kunna yppas. Det är ju ett starkt intresse för det allmänna, att priserna på viktiga industrialster för hemmamarknaden — jag behöver blott nämna vissa byggnadsmateriel — kunna hållas inom rimliga gränser, och när det gäller produkter, vari tackjärnsgods ingår, från vår exportindustri, t. ex. vår maskinindustri, är det självklart, att billigare försäljningspriser innebära ett välbehövt tillskott till vår konkurrenskraft.

Jag har, herr talman, intet annat yrkande än om bifall till utskottets förslag.

Anslag till inköp av tackjärn. (Forts.)

Herr statsrådet **Gjöres**: Herr talman! Det yttrande, som herr Ekströmer här hållit, kanske kan motivera, att jag förklarar, att vi på olika sätt äro i verksamhet för att söka ordna import av tackjärn till landet. Vi ha hittills inte lyckats uppnå några särskilda garantier för det, men det förefaller, som om i varje fall en viss och icke obetydlig kvantitet martintackjärn skulle kunna importeras från Förenta staterna inom den närmaste tiden. Huruvida även gjuteritackjärn kan erhållas därifrån, veta vi för dagen ingenting om. Det är känt — det kanske herr Ekströmer känner bättre till än jag — att offerter på gjuteritackjärn från Amerika ha lämnats, men någon som helst antydan om de amerikanska myndigheternas inställning till en eventuell export till Sverige av gjuteritackjärn har inte gjorts. Emellertid vill jag vitsorda, att den omständigheten, att vi ha vissa lager och vissa av staten gjorda åtaganden beträffande inom landet producerat träkolstackjärn, inte på något sätt skall hindra oss från att försöka få in alla de kvantiteter billigare kokstackjärn från Förenta staterna eller eventuellt annat land, som kunna stå oss till buds. Tvärtom måste det vara mycket angeläget för oss att kunna ordna en billig import, då det ju kommer att möjliggöra en återgång till lägre nivå på priserna på järn och av järn framställda produkter.

Då herr Ekströmer uttalar den önskan, kanske den förhoppningen, att gjuterierna ganska snart skola komma att helt befrias från tvånget att använda det dyra svenska träkolstackjärnet för att i stället helt hänvisas till ett billigare importerat kokstackjärn, så vill jag säga, att det kanske är något för tidigt att på den punkten avge någon försäkran, men såsom träkolssituationen för dagen ter sig för nästa produktionsår, förefaller det ju, som om något tvång att använda det svenska träkolstackjärnet knappast skulle vara att räkna med. Jag vill emellertid försäkra, att försörjningsmyndigheterna i sin strävan att förbättra tackjärnssituationen anlägga synpunkter, i hög grad sammanfallande med dem som herr Ekströmer här har utvecklat.

Herr **Ekströmer**: Herr talman! Jag ber endast att få tacka herr folkushållningsministern för det uttalande, som han gjorde och som jag anser fullt tillfredsställande.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt.

Föredrogos ånyo stadsutskottets utlåtanden:

nr 189, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1944/45 m. m., i vad propositionen avser ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde;

nr 190, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1944/45 m. m., i vad propositionen avser folkushållningsdepartementets verksamhetsområde;

nr 191, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1944/45 m. m., i vad propositionen avser justitiedepartementets verksamhetsområde;

nr 192, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1944/45 m. m., i vad propositionen avser socialdepartementets verksamhetsområde;

nr 193, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1944/45 m. m., i vad propositionen avser finansdepartementets verksamhetsområde;

nr 194, i anledning av väckt motion om statsbidrag till utgivande av författningskommentarer och andra framställningar inom förvaltningsrättens område m. m.

nr 195, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändring i avseende å löneställning och antal beträffande vissa ordinarie befattningar vid kommunikationsverken m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 196, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och vägförvaltningarna m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 197, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inrättande av en luftfartsstyrelse samt fastställande av stat för luftfartsfonden m. m.;

nr 198, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ämbetsbyggnad för väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och luftfartsstyrelsen;

nr 199, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa investeringar i telegrafverkets fond och luftfartsfonden för budgetåret 1945/46;

nr 200, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående uppförande av ett radiohus i Stockholm;

nr 201, i anledning av väckta motioner om anskaffning av två kortvägssändare; samt

nr 202, i anledning av väckta motioner om viss översyn av gällande avtal mellan staten och Aktiebolaget Radiotjänst.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Ang. sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 203, i anledning av väckta motioner angående upprättande av sjöfartsförbindelser mellan Gotland och fastlandet i statlig regi.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *K. F. Söderdahl* (I:134) och den andra inom andra kammaren av herrar *P. Svensson* i Stenkyrka och *H. Engström* (II:249), hade hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning av frågan om upprättande av sjöfartsförbindelser mellan Gotland och fastlandet i statlig regi samt framlägga förslag i ärendet för riksdagen.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på åberopade grunder hemställt, att riksdagen måtte i anledning av motionerna I:134 och II:249, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en allsidig och förutsättningslös utredning rörande sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och det övriga Sverige.

Enligt en vid utlåtandet avgiven reservation hade herrar *Johan Bernhard Johansson*, *Bernhard Nilsson*, *Ekströmer*, *Staxäng* och *Birke* ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att motionerna I:134 och II:249 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Herr Johansson, Johan Bernhard: Herr talman! Till grund för detta utskottsutlåtande ligger en motion, vari hemställs om en utredning rörande förstatligande av sjötrafiken till Gotland. I motionen ha framställts vissa anmärkningar och erinringar, som emellertid i avgivna yttranden blivit grundligt bemötta och tillbakavisade. Utskottet har ägnat spörsmålet en mycket ingående undersökning, och såsom framgår av reciten till utlåtandet, är det en mängd yttranden som inkommit till utskottet. Det har i motionen riktats vissa anmärkningar mot trafiken, men såsom framgår av den avdelning i reci-

Ang. sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet. (Forts.)
ten, där dessa ha behandlats, ha även i den punkten anmärkningar tillbaka-
visats och förklaringar avgivits, som borde ha syntts tillfredsställande.

Att trafikförhållandena, såsom i motionen har påpekats, försämrats under krigstiden, är en företeelse som sammanhänger med den militära beredskapen. Denna har nämligen i gotlandstrafiken ofta medfört/en avsevärd anhopning av passagerare, för vilken den för normala förhållanden beräknade fartygskapaciteten givetvis inte kunnat räcka till. Vidare har ju bolaget på grund av bränslebrist och på grund av militära rekvisitioner varit berövat en del av sin flotta. Bolaget har för egen del framhållit, att det är självklart, att svårigheter under kriget uppstått för bolaget i vissa avseenden, och att detta inte är något för bolaget särskilt utmärkande i motsats till andra trafikföretag inom och utom Sverige. Det kan i detta sammanhang erinras om att andra trafikmedel ju haft svårigheter att övervinna. Även statens järnvägar ha haft vissa svårigheter; deras egen färjetrafik har som bekant varit mycket oregelbunden.

Motionärerna ha vidare framhållit, att bolaget otillbörligt gynnat turisttrafiken på den övriga trafikens bekostnad, men även denna anmärkning har befunnits vara obefogad. Bolagets intresse för turistväsendet har så långt ifrån länt till skada för annan trafik som det tvärtom varit till största gagn i trafikavseende jämväl för den fasta befolkningen på Gotland i det att den stegrade turisttrafiken möjliggjort insättande av större och bekvämare fartyg samt tätare turer.

I denna fråga ha, såsom jag nämnde, en mängd uttalanden gjorts. Sålunda föreligga uttalanden från försvarsstaben, Svenska turistföreningen, Svenska resebyrå Reso, Arbetarnas bildningsförbund m. fl., vilka samtliga vitsorda att trafikförhållandena ordnats på bästa möjliga sätt under nu rådande förhållanden. Även under de svåra krigsåren med vissa inskränkningar i trafiken ha nackdelarna varit ringa i förhållande till fördelarna. Bolagets insatser med avseende på billiga sällskaps- och semesterresor ha i dessa utlåtanden betecknats såsom ett pionjärarbete, och likaså vitsordas bolagets förståelse för önskemål om ändringar och kompletteringar i syfte att i olika avseenden förbättra resorna.

I fråga om däckspassagerarnas reseförhållanden ha även vissa erinringar framställts. I de inkomna yttrandena har det emellertid framhållits, för att nu bara nämna vad länsstyrelsen i Gotlands län säger, att behov visserligen kan sägas föreligga av förbättrade förhållanden för däckspassagerarna men att omfattande åtgärder i sådan riktning sedan länge planerats och förberedelser redan vidtagits. Från bolagets sida väntade man endast på fredsslutet för att bolaget skulle sätta i verkställighet de planerade åtgärderna. I det avseendet kan erinras om att bolaget, enligt inkomna yttranden, vid krigsutbrottet stod i begrepp att beställa ett nytt motorfartyg, lämpat för an-
görande av Visby hamn även under svårare förhållanden. Härvidlag tillgodosågos även däckspassagerarnas intressen. Ritningen var godkänd och specifikation för densamma under utarbetande, då kriget föranledde styrelsen att uppskjuta byggandet. Men som jag nyss erinrade om har frågan under senaste höst återupplagits av styrelsen för att omedelbart efter krigets slut kunna av-
göras.

I fråga om postförbindelserna har generalpoststyrelsen avgivit yttrande och vitsordat det tillfredsställande sätt, på vilket förbindelserna i detta avseende upprätthållits. Styrelsen slutar sitt yttrande med att säga, att de senaste årens oregelbundenheter i båttrafiken mellan Gotland och fastlandet uteslutande synas vara att tillskriva sådana omständigheter, över vilka Ängfartygsaktiebolaget Gotland icke kunnat råda, och de böra därför enligt generalpoststyrelsens uppfattning icke rimligtvis läggas bolaget till last.

Ang. sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet. (Forts.)

I motionerna ha även vissa erinringar framställts i fråga om kostnaderna för godstrafiken. Även dessa tillbakavisas i yttrandena. Länsstyrelsen i Gotlands län framhåller, »att en direkt jämförelse mellan järnvägsfrakten på sträckan Linköping—Stockholm samt fraktkostnaden på sträckan Visby—Stockholm måste bli haltande, eftersom endast sistnämnda transporter belastas med sådana utgiftsposter som hamnavgifter, omlastningskostnad samt — under krigsåren — krigsförsäkringspremier för fartyg och besättningar». Särskilt dessa sistnämnda premier ha ju varit mycket höga. Det har företagits en närmare utredning i detta avseende, med ledning av vilken de av kommerskollegium hörda handelskamrarna kunnat uttala, att det nuvarande företaget bedrivit en taxepolitik som icke givit anledning till berättigade anmärkningar, såvitt angår förkrigstidens taxenivå. Vidare säges: »Vad beträffar krigstidens taxenivå framgår, att gotlandsbolaget kunnat erbjuda fördelen av ett i jämförelse med annan sjötrafik påfallande gynnsamt taxeläge, i det att bolagets taxehöjningar beträffande trafiken från Gotland inskränkt sig till $\frac{1}{3}$ — beträffande passageraravgifter och godsfrakter i samtrafik $\frac{1}{4}$ — av förkrigsnivån, medan kustlinjernas taxor med priskontrollnämndens medgivande höjts från 50 till 100 %.» Stockholms handelskammare lämnar samma vitsord.

Yttrande har även infordrats från järnvägsstyrelsen, och en passus i dess uttalande kan förtjäna påpekas, där det heter: Vare sig rederirörelsen mellan Gotland och fastlandet bedrivs i enskild eller statlig regi, är styrelsen av den uppfattningen, att avgiftssättningen för person- och godsbefordran bör inriktas på erhållande av inkomster tillräckliga för icke blott täckning av driftkostnaderna utan även förräntning av det i rörelsen investerade kapitalet. Man kan vid sådant förhållande icke utan vidare utgå ifrån, att i och med övergången i statlig regi skulle komma att tillämpas avsevärt lägre person- och godsavgifter än de nuvarande. — Då väl ett överförande i statlig ägo närmast är en angelägenhet som rör järnvägsstyrelsen, är det ganska upplysande att järnvägsstyrelsen redan nu säger ifrån, att några sänkningar i person- och godstrafikavgifterna inte äro att förvänta.

Beträffande kravet på taxesänkningar kan det förtjäna påpekas, att endast två organisationer tagit upp denna fråga, nämligen en föreningsnämnd på Gotland och lantbruksförbundet. På denna punkt har bolaget lämnat den förklaringen, vilken också återfinnes i utlåtandet, att det är alldeles givet att bolaget efter det att det pågående kriget avvecklats, liksom efter det förra, kommer att successivt revidera taxorna allt efter som trafikkostnaderna minskas. Det kan också i detta sammanhang förtjäna framhållas, att varken föreningsnämnden eller någon annan institution på Gotland eller annorstädes till bolaget inkommit med någon som helst framställning eller begärt förhandlingar om en sänkning av frakttaxorna — inte ens på jordbruksprodukter, en sak som väl borde intressera främst föreningsnämnden. Allt detta är således endast löst framkastade påståenden. Det visar sig att bolaget självt överväger att revidera taxorna i önskad riktning.

För att kanske återupprepa något, vill jag meddela, att länsstyrelsen i Gotlands län i sitt yttrande framhållit, att länsstyrelsen efter ingående prövning av frågan kommit till den bestämda uppfattningen, att Ängfartygsaktiebolaget Gotlands handhavande av trafiken mellan ön och fastlandet varit och är sådan, att anledning till krav på statens övertagande av densamma ej förefinnes. Av samma uppfattning äro, som jag förut nämnt, de hörda handelskamrarna, generalpoststyrelsen och även järnvägsstyrelsen.

Järnvägsstyrelsen har i sitt yttrande en passus, som förtjänar att uppmärksammas. Motionärerna och utskottsmajoriteten peka på att sedan ett förstatligande av såväl järnvägen Stockholm—Nynäshamn som järnvägarna på Gotland ägt

Ang. sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet. (Forts.)
rum, det kunde vara lämpligt att i anslutning därtill en undersökning gjordes angående sjötrafikens överförande i statlig regi. Järnvägsstyrelsen säger emellertid i sitt yttrande, att tidpunkten för ett förvärv av dessa järnvägar icke nu kan beräknas. Järnvägsstyrelsen säger vidare, att det möjligen kunde visa sig, att vissa fördelar skulle kunna ernås genom en dylik anordning, men, såsom jag redan erinrat, har styrelsen redan tidigare gjort en reservation i fråga om fraktaavgifter och reseavgifter. Järnvägsstyrelsen anser således, att denna fråga är för tidigt väckt och att den i varje fall bör uppskjutas till dess järnvägsnätet på Gotland övertagits av staten. Järnvägsstyrelsen har en mening i sitt yttrande, bakom vilken säkerligen ligga vissa taktiska synpunkter, som man inte bör förbigå. Styrelsen skriver nämligen: »Fastmer skulle en sådan isolerad åtgärd kunna befaras få vissa icke önskvärda biverkningar.» Det är uppenbarligen av taktiska skäl som järnvägsstyrelsen inte vill ha en utredning igångsatt på detta stadium. Även sedan järnvägsförstatligandet genomförts anser emellertid järnvägsstyrelsen, att ett ställningstagande till denna fråga fordrar en mycket ingående prövning. Järnvägsstyrelsen slutar med att säga, att den, såsom den för närvarande bedömer saken, saknar anledning tillstyrka någon åtgärd i anledning av motionerna.

Detta uttalande bör uppmärksammas. Järnvägsstyrelsen, som ju är den part, vilken kanske främst bör vara intresserad av ett förstatligande av denna trafik, vill således inte tillstyrka att denna utredning sättes i gång på nuvarande stadium.

Det bör framhållas, att en utredning som denna — om den verkligen skall företagas — inte bör komma till stånd just nu, utan att den bör igångsättas sedan vi åter helt kommit in i normala förhållanden och kunna bedöma frågan med hänsyn till det normala tidsläget. Jag vill i detta sammanhang även erinra om den väntade utvecklingen på flygtrafikens område.

Igångsättes en utredning om ett förstatligande nu, är det uppenbart att till grund för denna, även om den, såsom majoriteten säger, skall vara förutsättningslös, kommer att ligga den väckta motionen, som yrkar på ett förstatligande. En sådan utredning skulle säkerligen — denna farhåga har jag uttalat även vid ett föregående tillfälle i ett liknande ärende som detta — verka hämmande och fördröjande på företaget med avseende på igångsättandet och utförandet av alla de förbättringar och reformer, som det faktiskt planlagt både i fråga om byggande av fartyg, där ritningar redan äro uppgjorda, i fråga om revidering av taxorna och i fråga om åtskilliga andra spörsmål. Det är klart att igångsättandet av en utredning med ett sådant syfte, som denna har, måste få en hämmande inverkan på bolagets intresse i fortsättningen, och jag tror inte jag misstar mig om jag också i järnvägsstyrelsens av mig för en stund sedan citerade yttrande inlägger en dylik farhåga.

Hela denna utredning, som utskottet företagit, visar oriktigheten och ohållbarheten i de framställningar och erinringar som gjorts. Därför ha också reservanterna kunnat sluta sin reservation med det förmenandet, att sällan ett motionsvis framställt yrkande blivit genom införskaffade yttranden mer sakligt tillbakavisat än det förevarande.

Jag ber, herr talman, att få yrka avslag på utskottets hemställan och bifall till den av mig m. fl. undertecknade reservationen.

Häri instämde herr *Ericsson, Carl Eric*, och herr *Wetter*.

Herr Heiding: Herr talman! I sitt utlåtande över motionerna har statsutskottet till en början gjort följande uttalande: »Frågan om Gotlands kommunikationer och främst öns förbindelser med det övriga Sverige är ej en-

Ang. sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet. (Forts.)
dast för öns befolkning utan även mera allmänt nationellt sett en betydelsefull angelägenhet. Värde av den utbyggnad av öns vägar, som skett på senare tid, bör visserligen ej underskattas, men i övrigt måste sägas, att öns kommunikationsförhållanden ej till fullo vunnit det beaktande, som varit beaktat av öns avskilda läge. Detta gäller ej endast Gotlands genom öbefolkningens egna ansträngningar åstadkomna smalspåriga järnvägsnät utan främst öns förbindelser med fastlandet.» Jag vill betona, att det således inte är endast sjöfartsförbindelserna mellan fastlandet och Gotland som vi här åsyftat, utan även järnvägsförbindelserna på Gotland. Åtskilliga anmärkningar kunna riktas mot det sätt på vilket de gotländska järnvägarna skötas. Det är ju möjligt, att det inte går att ordna på annat sätt, men om man reser på de gotländska järnvägarna, finner man, att de fastställda tiderna för tidtabellen mycket sällan hållas. Man kan få gå och vänta både länge och väl på stationerna. Åtminstone från avgångsstationerna i Visby borde, tycker man, tiderna kunna hållas någorlunda; att det sedan uppstår förseningar kan ju ha sin förklaring.

Det är ett önskemål, som jag tror är mycket berättigat, att staten förr eller senare övertar järnvägsnätet på Gotland, så att det blir bättre förhållanden där. Ett annat önskemål beträffande järnvägarna är att en utbyggnad sker av järnvägen från Lärbro till Fårösund. Det har ju under de senaste åren tillkommit stora militära anläggningar vid Fårösund, och det förefaller då något egendomligt att järnvägen skall sluta cirka 15 kilometer därifrån och att all trafik mellan dessa båda orter skall ske med lastbilar och bussar. Det är besvärligt många gånger. När det är många resande med tåget till Lärbro, kanske det inte finns tillräckligt antal bussar inne, utan man får gå där och vänta till dess bussarna varit ute vid Fårösund och vänt för att komma tillbaka och hämta de kvarvarande. Jag har själv varit med om detta, så jag vet hur det förhåller sig i detta avseende. Även här ha vi således ett trafikproblem, som bör lösas inom den närmaste tiden. 1944 års järnvägskommitté har bland andra frågor även denna under utredning, och det är ju troligt, att önskemålet om utbyggande av järnvägen skall kunna realiseras inom en inte allt för långt avlägsen framtid.

Då även frågan om nynäshamnsbanans förstärkning snart nog kan bli aktuell, anser jag tiden vara lämplig för en utredning av sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet. Mitt ställningstagande till denna utredningsfråga har påverkats av järnvägsstyrelsens uttalande. Visserligen har, såsom den föregående talaren framhöll, järnvägsstyrelsen sagt, att utredningen kan uppskjutas till längre fram, men järnvägsstyrelsen har ändå samtidigt sagt, att den icke vill motsätta sig ett principuttalande om utredning, att igångsätts tidigast i samband med beslut om statsförvärv av de i Nynäshamn och Visby anslutande järnvägarna. — Men varför skall man då vänta? Redan 1939 uttalade järnvägsstyrelsen, att det skulle dröja tio år, innan samtliga järnvägar vore förstärkade. Vi ha ju nu år 1945, och det är således inte många år kvar av denna tid. Det är väl därför lämpligt, att denna utredning igångsättes snarast, så att den föreligger färdig och klar, när frågan uppkommer om ett förstärkning av nynäshamnsbanan och gotlandsjärnvägarna. Det kan inte gå att verkställa denna utredning på en helt kort tid. Det är många synpunkter som förtjäna beaktande, och jag tror, att en dylik utredning kan komma att ta längre tid än man nu räknar med.

Då jag gått med på att en utredning skall företagas, vill jag framhålla att jag inte gjort det, därför att jag vill rikta något direkt klander mot gotlandsbolaget för det sätt, på vilket det skött trafiken. Det är klart, att det under krigsåren kan ha varit svårt att hålla tillräckligt med tonnage och svårt att

Ang. sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet. (Forts.)
hålla båtarna i det skick som varit önskvärt. Men jag anser, att denna fråga är av så stor vikt för framtiden, att man inte bör underlåta att verkställa en utredning. Man får se det hela på längre sikt och tänka sig, att det kan bli ändrade förhållanden i framtiden och att man fördenskull behöver vidtaga vissa åtgärder.

Förutom järnvägsstyrelsen, vilken enligt min mening har tillstyrkt en utredning, fastän den anser, att man skulle kunna dröja något med den, har Sveriges lantbruksförbund också tillstyrkt att en förutsättningslös utredning nu igångsättes. Lantbruksförbundet framhåller, att starka principiella skäl tala för att kommunikationerna mellan Visby och fastlandet äro en riksangelägenhet, som lämpligen bör handhavas av ett statligt och icke av ett enskilt företag.

Utskottet har icke i sitt utlåtande sagt, att detta företag ovillkorligen skall vara statligt. Utskottet har begärt en förutsättningslös utredning. Sedan får man se vad denna utredning leder till — huruvida den kommer till det resultatet, att det är lämpligt att ett förstatligande äger rum i samband med förstatligandet av järnvägarna.

Lantbruksförbundet har i sin tur framfört många skäl för en utredning, vilka jag dock inte anser nödvändigt att återgiva, då de finnas angivna i utskottets utlåtande.

Gotlands föreningsnämnd har intagit samma ståndpunkt som lantbruksförbundet och framhållit behovet av en utredning. Denna föreningsnämnd representerar ju större delen av Gotlands befolkning och bör således ha möjligheter att bedöma frågan med hänsyn till den gotländska befolkningens intressen.

Visserligen har det varit en hel del avstyrkande yttranden, och främst bör man kanske peka på att länsstyrelsen i Gotlands län avstyrkt en utredning om förstatligande. Men om länsstyrelsen hade anordnat möten ute bland den gotländska befolkningen, är det mycket möjligt, att den hade avgivit ett annat utlåtande än som nu blivit fallet; bland befolkningen där ute har man säkerligen en annan uppfattning än den, länsstyrelsen givit uttryck åt.

Gotlands handelskammare har också avstyrkt. Jag vet inte om jag är fel underrättad, men det har sagts mig att det är en och samma person, som är ordförande såväl i handelskammaren som i Ångfartygsaktiebolaget Gotlands styrelse. Det är alldeles klart, att gotlandsbolaget icke har någon anledning annat än att avstyrka de föreliggande motionerna, och då kan den nämnda omständigheten alltid ha haft en viss betydelse, när handelskammaren gått på samma linje som bolaget.

Gotlandsbolaget hade dessutom införskaffat en hel del yttranden, som gingo i avstyrkande riktning. Men dessa yttranden äro inte upptagna i utskottets utlåtande, och jag finner därför icke anledning att gå in på desamma.

Utskottets ordförande citerade nyss reservanternas ord om att »sällan ett motionsvis framställt yrkande blivit genom införskaffade yttranden mer sakligt tillbakavisat än det förevarande». Men detta beror ju helt och hållet på hur man bedömer de olika yttrandena. Så som jag har läst järnvägsstyrelsens yttrande, kan man ha en annan uppfattning, ty jag menar, att järnvägsstyrelsen önskar en utredning förr eller senare. Samma ståndpunkt intas också av lantbruksförbundet och Gotlands föreningsnämnd. De övriga yttrandena ha visserligen, som jag förut framhållit, gått i en annan riktning, men vi ha inom utskottet icke ansett oss böra tillmäta de däri framförda skälen någon avgörande betydelse.

Det har framhållits, att föreningsnämnden på Gotland under de sista åren icke gjort någon framställning till gotlandsbolaget om lägre fraktavgifter.

Ang. sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet. (Forts.)

Men efter vad jag hört, har den s. k. samarbetsnämnden, som föregick den nuvarande föreningsnämnden, gjort framställningar till bolaget både om lägre fraktkostnader och bättre kylanordningar, men dessa ha icke vunnit något beaktande. Huruvida föreningsnämnden gjort någon framställning känner jag för min del inte till.

Reservanterna ha också framhållit, att »det är möjligt, att vissa fördelar måhända skulle stå att vinna i fråga om trafiken på och över Stockholm genom en närmare samordning av trafikledens olika trafikmedel, sedan järnvägarna övertagits i statens regi». Jag tycker för min del, att reservanterna här ha gjort ett medgivande. Det närmar sig så vitt jag förstår järnvägsstyrelsens uttalande, när den vill ha en utredning. Jag finner, att reservanterna nästan ha kommit in på samma linje som järnvägsstyrelsen och äro på glid över till den uppfattningen, utskottsmajoriteten har givit uttryck åt.

Reservanterna ha ytterligare anfört, att det i vart fall synes stå klart, »att en eventuell utredning härom, såsom järnvägsstyrelsen även påpekat, bör företagas i närmast möjliga anslutning till avgörandet av frågan om järnvägarnas övertagande. För en utredning i angivna hänseende först längre fram talar enligt utskottets mening jämväl det förhållandet, att utredningen i möjligaste mån bör bygga på erfarenheter, vunna under mera normala förhållanden än dem som rått under de senaste åren.» Detta överensstämmer, kan man säga, tämligen fullständigt med järnvägsstyrelsens mening. Frågan gäller alltså bara tidpunkten. Men kan man dröja längre med en utredning, när man vet, att utredningar om statsförvärv av nynäshamnsbanan inom den närmaste tiden skola företagas? Om man utgår från att denna bana förstatligas år 1949 eller 1950 — om det dröjer så länge — är det väl bäst att utredningen om sjöfartsförbindelserna blir klar i god tid, så att inte det hela blir fördröjt i väntan på densamma.

Statsutskottets ordförande framhöll att det, om riksdagen gick med på förslaget om en utredning, skulle kunna bli en stagnation i de förbättringar för passagerare i tredje klass etc., som ångfartygsbolagets styrelse skulle ha varit betänkt på att genomföra. Jag kan inte förstå, att så skulle bli fallet. Det måtte väl ligga i bolagets intresse att under alla förhållanden ordna trafiken så förstklassigt och bra som möjligt. Vare sig bolaget självt önskar träda i förbindelse med staten eller staten påfordrar övertagande av bolagets rörelse, måste det ju ske en överenskommelse mellan staten och bolaget, där rimlig hänsyn kommer att tagas också till sådana förbättringar. Att det har brustit en hel del när det gäller tredjeklasspassagerarnas reseförhållanden måste man nog erkänna, och jag hoppas att en ändring till det bättre skall kunna ske. Om bolaget håller sina båtar i gott skick, tror jag för min del inte att bolaget behöver befara att förlora därpå, om rörelsen skulle övertagas av staten.

Jag finner således, herr talman, att det är många skäl som tala för att man nu inte väntar med en utredning. Efter vad jag kan förstå äro vi så gott som ense om att denna utredning förr eller senare bör företagas. Om den då sker ett par år tidigare än reservanterna önska, tycker jag inte att den saken skulle behöva vålla några större motsättningar. Jag anser, att vi kunna gå med på utredningsförslaget, och sedan få vi se, vilket resultat utredningen kan komma till. Jag hoppas för min del, att den skall bli i stånd att framlägga förslag om hur denna betydelsefulla förbindelse på bästa möjliga sätt kan ordnas. Att sätta Gotlands järnvägsnät i sådant stånd, att nuvarande trafikbehov kunna tillgodoses bättre, tror jag också är en tanke som bör förverkligas.

Herr talman! Jag ber för min del att få yrka bifall till statsutskottets hemställan i denna fråga.

Ang. sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet. (Forts.)

Herr **Söderdahl**: Herr talman! Gotland har ju liksom andra län sina speciella problem att brottas med. På grund av öns avskilda läge mitt ute i havet måste givetvis trafikproblemet spela en dominerande roll. Vi ha inte som i andra landsändar möjlighet att välja mellan olika slag av trafikmedel, utan vi få ta vad som kan stå till buds, om vi skola komma någonstans utom ön. Vi äro följaktligen helt beroende av de sjöfartsförbindelser, som finnas. Enda undantaget utgör flyget, som vi haft stor nytta av dels under krigsvintrarna 1940, 1941 och 1942 och dels sedan omkring $\frac{3}{4}$ år tillbaka genom den regelbundna flygtrafiken med två turer om dagen.

Hur sjötrafiken är ordnad framgår av utskottets utredning, och jag skall därför inte uppehålla mig vid den saken någon längre stund. Det är bara några påpekanden jag vill göra.

Utskottets sammanställning klargör, att Ängfartygsaktiebolaget Gotland ombesörjt nära nog hela passagerartrafiken och vidare att i fråga om godstrafiken ingen direkt konkurrens förekommit. Tvärtom är godstrafiken, förmodligen på grund av träffade överenskommelser, uppdelad. Gotlandsbolaget har linjen över Nynäshamn och direkt Stockholm, medan Sveabolaget trafikerar kustlinjen från Göteborg runt sydkusten via Kalmar, Oskarshamn och Västervik till Visby. Huruvida en överenskommelse förefinnes även i fråga om taxorna undandrar sig mitt bedömande, men med hänsyn till att gotlandsbolaget ombesörjer Sveabolagets expeditionsarbete i Visby är det inte alls omöjligt, att en sådan existerar. Ett sådant förfaringssätt tillhör för övrigt som alla veta det privata företagarlivets finesser särskilt under nu rådande förhållanden. Kunnat två företag komma överens om en uppdelning, är det klart att bägge parter vinna därpå, och det blir den tredje parten, allmänheten, som till syvende og sist får betala fiolerna. Hur det i ett sådant fall går med den beprisade konkurrensen är ju en annan fråga. Enligt mitt sätt att se existerar den icke vidare. Den har helt enkelt blivit försatt ur kraft.

Jag har ej sagt detta för att jag tror, att gotlandstrafiken skulle kunna bära två direkt konkurrerande företag. Vid sekelskiftet funnos ju två konkurrerande företag, men det visade sig, att det inte fanns några möjligheter att på det sättet upprätthålla driften. Visserligen fick allmänheten billigare såväl resekostnader som frakter, men fartygens och materielens standard påverkades samtidigt i mindre lycklig riktning.

Med det jag sagt har jag endast velat framhålla, att det tycks föreligga en viss överenskommelse mellan å ena sidan gotlandsbolaget och å andra sidan Sveabolaget, som i realiteten innebär ett monopol för gotlandsbolaget på linjen över Nynäshamn till Stockholm och direkt Stockholm, åtminstone så vitt gäller passagerartrafik. Att det tyngre godset fraktas med andra trafikmedel ligger ju i sakens natur, men den omständigheten saknar här betydelse. De faktiska förhållandena styrka motionärernas påstående, att ett monopol föreligger.

Jag vill i detta sammanhang framhålla, att det inte kan vara rimligt att söka ta ut största möjliga avgifter. Om trafiken ökas, är det alldeles givet att taxorna i motsvarande mån skola sänkas. Man förstår ju, att det för ett monopolföretag är en mycket stark frestelse att ta ut mesta möjliga i avgifter, men vederbörande glömma lätt, att det dock finnes en gräns för vad som är möjligt även på detta område. När den gränsen överskrides, inträder automatiskt missnöjet från deras sida, som få betala avgifterna.

För min del tror jag, att gotlandsbolaget kommit till en sådan punkt i sin utveckling. Några siffror för att belysa detta kunna kanske inte skada. Bolaget har ett aktiekapital av 1 050 000 kronor. På detta kapital har man årligen sedan år 1917 utdelat 10 procent, utom år 1928, då utdelningen var 9 procent. Under årens lopp har man dessutom lyckats skrapa ihop dels en reservfond, som

Ang. sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet. (Forts.)
är lika stor som aktiekapitalet, d. v. s. 1 050 000 kronor, och dels en försäkringsfond på 800 000 kronor. Bolagets tillgångar, på vilka årligen stora avskrivningar skett, uppgingo vid 1944 års slut till 3 781 000 kronor. Om dessa tillgångar realiserades i dag, skulle de helt säkert representera ett flerdubbelt större värde.

Som synes är det inga små belopp bolaget vunnit ut av sin verksamhet, och inför dessa siffror är det kanske icke så underligt, om allmänheten anser att den blivit uppskörtad av bolaget.

En sak som stärkt allmänheten i dess uppfattning att taxorna hållas onormalt höga är, att bolaget delvis använt sina vinstmedel till att finansiera hotellverksamhet i land. På detta sätt har AB Snäckgårdsbaden tillkommit. Det är en sommarrestaurang av lyxkvalitet, kombinerad med ett badhotell. Aktiekapitalet är 150 000 kronor och innehas helt av ångbåtsbolaget. Enligt 1943 års bokslut häftade detta aktiebolag i skuld till ångbåtsbolaget med ett belopp av 359 000 kronor. Det finns ingen möjlighet att göra sig underkunnig om huruvida någon ränta utgår på detta belopp; bokslutet nämner därom ingenting. Aktierna äro dessutom i ångbåtsbolagets böcker nedskrivna till 1 krona.

Förhållandet är liknande när det gäller AB Visby stadshotell. Aktiekapitalet är även där 150 000 kronor och äges helt av ångbåtsbolaget. De pengar, ångbåtsbolaget satsat i detta företag, uppgå till 436 000 kronor; siffran är tagen ur 1943 års bokslut. Aktierna äro även i detta fall nedskrivna till 1 krona i ångbåtsbolagets bokföring.

Sammanlagt har alltså ångbåtsbolaget av sina vinstmedel lagit 1 095 000 kronor för att finansiera dessa dotterbolag. Det är egentligen bestickande möjligheter som öppna sig, när man har ett moderbolag, som går glänsande, och startar dotterföretag i än den ena, än den andra branschen. Efter några tiotal år har man med lämpliga avskrivningar i stället för ett lukrativt företag tre. Riskerna äro ju obefintliga, eftersom det hela finansieras med vinstmedlen från det företag, som går glänsande.

I och för sig är det naturligtvis endast tacknämligt att det startas hotellföretag på en ort. Frågan är blott, om det är så lämpligt att det sker i samröre med ett trafikföretag och att överskottsmedlen från dess verksamhet användas för att finansiera dessa hotellföretag. Allmänheten hindras genom sådana manipulationer att bedöma, huruvida de av trafikföretaget tillämpade taxorna äro skäliga eller ej. Inbjuder icke helt enkelt ett sådant förfaringssätt allmänheten att hysa misstro till bolagsledningens uppgifter, att det ej går att sänka taxorna? Hade bolagsledningen startat dessa hotellbolag såsom helt fristående företag och skaffat medel till dem på privat håll, skulle säkerligen gotlandsbolaget den dag som i dag är ha stått betydligt bättre till boks hos den gotländska allmänheten än som nu är fallet.

Av det sagda torde framgå, att bolaget har en lysande ekonomisk ställning. Det är mot bakgrunden av detta förhållande som motionärerna kritiserat bolaget för att det icke vidtagit några åtgärder, så att även passagerare i tredje klass å bolagets fartyg kunnat resa som människor. För min del har jag mer än en gång förvånat mig över att fartygsinspektionen kunnat godkänna de utrymmen, vilka bolaget ställt till förfogande såsom lämpliga för människor att vistas i. Jag har frågat mig, om man icke bedömer en sådan sak efter det passagerarantal, som vid vissa tillfällen kan komma att befordras. Har man icke från fartygsinspektionens sida gjort sig underkunnig om det förändrade läge, som inträdde i och med krigsutbrottet, då stora militärtransporter ägde rum under alla årstider med bolagets båtar? Ansvaret för de olidliga förhållanden, som varit rådande, måste i sin mån tillskrivas fartygsinspektionen, eftersom den ej utfärdat ändrade föreskrifter.

Ang. sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet. (Forts.)

Enligt förordningen av den 31 december 1914 med närmare föreskrifter angående tillsyn i fartyg »skall å fartyg, varom fråga är, för varje passagerare, som icke innehar sovplats, skydd för vädret vara anordnat i upplyst och ventilerat samt i övrigt för människors vistande lämpligt rum». Efterlevnaden av denna föreskrift skall enligt förordningen övervakas av fartygsinspektionen.

Jag kan hålla med om att en resa sommartiden på däckplats vid vackert väder icke behöver medföra några som helst risker för den resandes hälsa. Tvärtom torde en sådan färd, där man ute på havet efter några timmars seglats får bevittna solens uppgång vid horisonten, för många bli ett minne för livet. Annorlunda ställer det sig emellertid under höst- och vintermånaderna med deras mörker, storm och köld. Då finns det inga möjligheter att längre uppehålla sig på däck, och det är under de årstiderna som risk finnes för att människornas hälsa skall brytas ned, såvida ingen skyddad plats finns tillgänglig, dit de kunna taga sin tillflykt.

Bolaget erkänner självt att den enda båt, på vilken anordningar i sådan riktning finnas vidtagna, är motorfartyget »Gotland». Där har man en salong med 52 sittplatser för tredjeklasspassagerare samt ett annat rum med 70 madrasser, placerade på durken. Både bolaget och andra, som yttrat sig över motionen, ha gjort ett stort nummer av denna båt och dess anordningar och samtidigt pekat på att bolaget utlovat att anskaffa ytterligare en båt av samma förnämliga kvalitet i dessa avseenden som »Gotland». Vad man däremot förbigår med tystnad är, att denna moderna båt före kriget, då inga oljerestriktioner hindrade dess användning, under vintrarna drogs ur trafiken, trots att den då bäst behövdes för att bereda däckspassagerarna ett drägligt skydd, medan de äldre båtarna, som ha sämre anordningar för tredjeklasspassagerare, fingo fortsätta trafiken. Bolaget har motiverat detta med att trafiken under vintern ej på långt när är så stor, som ett fartyg sådant som »Gotland» kräver.

Bland gotlänningarna, som vant sig vid att bli rätt styvmoderligt behandlade av detta bolag, torde den meningen vara starkt utbredd, att bolaget satt in de under vintern ur tredjeklasspassagerarnas synpunkt sämre båtarna för att tvinga de resande att i större utsträckning välja hyttplats. Jag tror för min del, att det ligger åtskilligt i detta.

Nu skall det emellertid bli annat av. Bolaget har ställt i utsikt att på »Drotten» och »Visby» inreda där befintliga salonger med sittplatser för passagerare i tredje klass. Vad som förvånar är, att icke en sådan åtgärd blivit vidtagen långt tidigare, särskilt med hänsyn till de olidliga förhållanden, som varit rådande under krigstiden med dess jämt och ständigt förekommande militärtransporter. Då hytterna vid sådana tillfällen i allmänhet varit fullbelagda, har icke någon annan möjlighet stått till buds än att ta sin tillflykt till lastrummet, eller »Valdemarsgraven», som folkhumorn döpt detta till. Är det icke rent av vidrigt att där fösa ner män, kvinnor och barn i samma rum? Man har svårt att göra sig en föreställning om vilket tillstånd, som måste bli rådande i ett sådant rum, i synnerhet om det är svårt väder och flertalet av passagerarna kanske bli sjösjuka. Det vittnar dock om en oerhörd nonchalans från bolagets sida att låta sådant fortgå år efter år utan att vidtaga några som helst åtgärder för att åstadkomma en ändring. Det hjälper icke att bara skylla på krigstiden.

De ombyggnader, som man nu är så villig att verkställa, hade lika väl kunnat utföras vid krigsutbrottet eller tidigare. Om man utfört dem då, hade det i alla fall visat en vilja att försöka avhjälpa förefintliga brister. Men som läget nu är, ger det otvivelaktigt stöd åt motionärernas uppfattning att förbindelserna under kriget blivit sämre.

När vi motionerade i denna sak, gjorde vi det i den förhoppningen, att fördelar för Gotlands befolkning, icke minst av ekonomiskt slag, skulle kunna utvinnas

Ang. sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet. (Forts.)
om förbindelserna mellan Gotland och fastlandet bleve ordnade genom samtrafik i statens regi. När vi föreslog en utredning, var det främst med tanke på att en sådan kunde vara klar till den tidpunkt, då riksdagens beslut om förstatligande av såväl nynäsbanan som de gotländska järnvägarna kunde bli förverkligat. Vi ha uppfattat läget så, att statens övertagande av den gotländska sjötrafiken endast skulle utgöra en naturlig fortsättning på järnvägarnas förstatligande.

Många yttranden i avstyrkande riktning ha avgivits. Om värdet av dem råder det och kan det råda delade meningar. Yttrandet från länsstyrelsen i Gotlands län kom icke alls som någon överraskning för dem, som närmare känna förhållandena där ute. Bättre försvarsadvokat kunde väl ångbåtsbolaget näppeligen tänka sig. Med lätt hand stryker man över förefintliga brister, trots att de i hög grad beröra de bredare folklagens intressen, och man tror blint på att bolagets löften om en förbättring skola uppfyllas. Mig förvånar inte länsstyrelsens yttrande det minsta; mer förvånad skulle jag däremot ha blivit, om det gått i en annan riktning.

Beträffande Gotlands handelskammars yttrande vill jag endast lämna den upplysningen, att samma person, som var ordförande i handelskammaren då detta yttrande avgavs, numera även är ordförande i ångfartygsbolaget. Jag tror att det räcker.

Här föreligga också en hel del sympatiserande yttranden från handelskammrar på fastlandet. Då de omöjligen kunna äga någon ingående kännedom om läget på Gotland, skall jag icke upptaga tiden med att närmare bemöta deras uttalanden. Den gamla satsen, att den, som har skon på, bäst känner var den klämmer, kan nog tillämpas också i detta fall.

Det hedrar utskottets majoritet, att den icke låtit sig förledas av allt det översvallande beröm över bolagets och dess verksamhets förträfflighet, som formligen flödar ur alla dessa yttranden. Majoriteten inom utskottet har förmodligen utgått från att motionärerna, som ändock representera de båda största folkgrupperna på Gotland, icke skulle ha vågat sig på att föra fram en fråga som denna, om skäl därtill icke funnits. Visserligen har man icke helt gått motionärerna till mötes, utan stannat vid att begära en förutsättningslös utredning. För egen del har jag ingenting att anmärka däremot, utan huvudsaken är, att en objektiv undersökning kommer till stånd, som kan visa förhållandena sådana de i verkligheten gestalta sig.

Med dessa ord ber jag, her talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdet fortsättande kl. 7.30 eftermiddagen.

Herr **Mannerskantz**: Herr talman! Att den närmast föregående talaren visade sig vara så uppfylld av tro på att trafiken till Gotland i statlig regi skall bli så mycket bättre än den hittillsvarande, kan jag möjligen förstå på grund av hans partitillhörighet. Men att den närmast före honom uppträdande talaren kunde finna ett statsövertagande vara till Gotlands bästa har jag däremot svårare att förstå. Det förhåller sig nämligen så, att man i det län, vi båda representera, icke är alldeles utan erfarenhet vare sig om statlig järnvägstrafik eller om statlig båttrafik, och dessa erfarenheter äro knappast av den art att man därav skulle kunna dra sådana slutsatser, som min ärade kamrat från Södra Møre härad gjorde.

Trafiken över Kalmar sund under vinterhalvåret upprätthålles ju numera genom kungl. postverket med en särskild båt, men jag har aldrig kunnat förmärka, att därigenom uppstått någon förbättring i trafikförhållandena. Snarare torde man kunna säga, att trafiken över Kalmar sund under det halvåret

Ang. sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet. (Forts.)

förmedlas sämre, även om man tar i betraktande att det gäller vinterhalvåret och att det alltså icke är så lämpligt väder eller så stort behov av förbindelser som under sommarhalvåret. Men jag har ytterligt svårt att tänka mig att det, om denna regim skulle sörja för trafiken året runt, skulle kunna bli en sådan mängd turer och en så utmärkt och påkostad organisation överhuvud taget, som nu i enskild drift förekommer där nere under sommarhalvåret.

Sedan S. J. övertog den huvudförbindelse, som Kalmar har med landets järnvägsnät i övrigt, kan man inte säga att våra trafikförhållanden ha förbättrats, utan tvärtom har i vissa avseenden en försämring inträtt. När det gäller de stora godstransporterna har förstatligandet inneburit en fördyring. I fråga om tillmötesgåendet i allmänhet i alla de olika spörsmål, som tid efter annan måste uppkomma mellan trafikanten och järnvägen, har man litet svårt att göra jämförelser, därför att kriget ju har vållat speciella besvärligheter, som många gånger varit olidliga; jag tänker då särskilt på vagnsbristen. Jag vill alltså inte påstå, att den försämrade järnvägstrafiken har berott på förstatligandet.

Om man emellertid vill försöka tänka ut vad som för framtiden skall lända till ön Gotlands bästa, kan man enligt min mening inte bara göra som herr Heiding föreslog och anordna möten med befolkningen på Gotland, innan man avger sitt yttrande. Ty är det så alldeles säkert att de, som komma på sådana möten, alltid bäst kunna bedöma verkningarna av en ifrågasatt ändring? För att i ett fall som detta bedöma verkningarna fordras ju helt andra kvalifikationer än bara den att bo på Gotland.

Det väsentliga är hur man bedömer den statliga och den enskilda trafiken jämförda med varandra. Om föreningsnämnden på Gotland eller Gotlands slakteriförening — vars direktör för övrigt kanske inte har så liten andel i denna motion — skulle komma till kungl. järnvägsstyrelsen för att förhandla om ändrade fraktsatser eller förbättrade kylrum eller andra förbättringar i trafiken, föreställer jag mig att både föreningarna och denne direktör skulle komma att stå sig ganska slätt. När man inte ordentligt har prövat möjligheterna att förhandla med det nuvarande trafikbolaget, tycker jag inte att man har rättighet att bestämt påstå, att man är missgynnad. Och det skulle vara en ganska blåögd optimism att tro, att man skulle kunna komma så värst långt genom förhandlingar med en kungl. förvaltning, som har sitt huvudsäte här i Stockholm.

Hör man till de allra största trafikanterna inom ett område, vilket ju de gotländska jordbrukarnas organisationer göra, behöver man inte känna sig som en mindervärdig part, om man vill förhandla med de existerande trafikbolagen. Det finns till och med möjligheter för dessa stora ekonomiska organisationer att skaffa sig egna trafikmedel, och den saken torde åtminstone på andra håll faktiskt ha varit under övervägande. När man därför säger, att det inte finns någon konkurrens och att trafikbehovet inte skulle vara tillräckligt stort för att bära upp två konkurrerande företag, tror jag att man ganska mycket tar fel. Jag skulle tänka mig, att enbart det gotländska jordbrukets trafikbehov är så stort, att gotlandsbolaget nog skulle dra sig för risken att jordbrukarnas organisationer ta sina transportfrågor i egna händer. Mot ett enskilt bolag finns alltså betydligt större möjlighet att öva påtryckningar än mot ett statligt företag, som skötes från Stockholm av kungl. järnvägsstyrelsen.

Jag bedömer i varje fall saken på det sättet, att gotlänningarna efteråt — om den utredning, som riksdagen väl nu kommer att besluta om, skulle resultera i ett förstatligande av gotlandsbolaget — komma att betrakta det nya statliga företaget som en likadan buse, som i varje fall den siste talaren här ville göra gällande att gotlandsbolaget är. Men då är det ingenting att göra åt saken,

Ang. sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet. (Forts.)
och då kommer man ingen vart, även om man är missnöjd. Då tror jag för övrigt inte heller, att man kommer att nå så värst mycket ens med motioner i riksdagen.

Det är ju inte heller bara trafiken mellan Nynäshamn och Visby, som man i dettas sammanhang har att tänka på. Jag för min del, som utom Gotland representerar även Kalmar län och särskilt dess södra del, har alltid haft ett mycket stort intresse för den trafik, som gotlandsbolaget före kriget upprätthöll mellan Visby och Kalmar och som under sommarhalvåret var så livlig, att den pågick sex dagar i veckan. Jag tror, att allmänheten var mycket nöjd med och väl betjänt av denna trafik. Men om nu ett förstatligande av gotlandsbolaget skall ske i samband med statens övertagande av nynäshamnsjärnvägen och de gotländska järnvägarna, frågar jag mig, om inte den delen av verksamheten kommer att bli huvudsaken med påföljd att denna andra trafik kommer att försummas. Efter ett förstatligande skulle det rent av i framtiden kunna inträffa att vi stå där utan reguljära förbindelser mellan Kalmar och Visby eller mellan Norrköping och Visby. Visserligen kan det tänkas, att Sveabolaget eller något annat rederi tar upp trafiken på dessa linjer, om det finns ett behov, men det är ju inte utan vidare säkert, att trafiken kan bli lika väl ordnad av ett bolag, som betraktar en sådan trafik som en binäring och som kanske inte heller kan sätta in båtar av det lämpliga slaget. Jag tror att det bästa är, att trafiken skötes av ett företag med trafiken på Gotland som sin huvuduppgift. Jag tror att allmänheten kommer att vara bäst betjänt av den ordningen när det gäller trafiken på Kalmar och på Norrköping, liksom kanske också när det gäller andra orter vid ostkusten.

Vad sedan beträffar debatten i dag, vill jag först och främst instämma med den förste talaren, utskottets ordförande. Därefter vill jag fästa uppmärksamheten på att varken herr Heiding eller herr Söderdahl direkt vågade säga, att gotlandsbolaget har misskött trafiken. Det är endast beträffande anordningarna för tredjeklasspassagerarna, däckspassagerarna, som någon anmärkning har gjorts. Herr Heiding var mycket moderat i sitt bedömande av bolagets sätt att sköta den saken. Men om man skall tala för en sådan ändring, att bolaget betages möjligheten att driva denna trafik, bör man enligt min mening ha starka belägg för sin anmärkning och kunna bevisa, att bolaget icke haft god vilja eller att det skörtat upp allmänheten; och man bör dessutom kunna ådagalägga, att det kommer att bli bättre efter ett förstatligande. Man skall dock akta sig för — om man har aldrig så litet känsla för vad som går för sig och vad som är praktiskt — att tillgripa större våld än nöden kräver.

Herr Heiding nämnde, att visserligen inga särskilda framställningar om taxesänkning gjorts från föreningsnämnden till ångbåtsbolaget, men att sådana tidigare, ehuru utan framgång, skulle ha gjorts av den s. k. samarbetsnämnden, d. v. s. embryot till den nuvarande föreningsnämnden. Jag vill då erinra om det förhållandet, att man bland trafikanterna alltid tycker, att taxorna äro för höga. En köpare av en vara vill i allmänhet ha den till billigare pris än säljaren är villig att godtaga. Men därtill kommer, att faktiskt inga regelrätta förhandlingar angående taxor e. d. ha förekommit under hela den tid som gått, sedan föreningsnämnden började sin verksamhet. Jag tycker, att man först borde ha prövat den vägen.

Jag vill framhålla, att föreningsnämnden icke har varit fullt enig i denna sak. Det har inom nämnden funnits medlemmar, som ställt sig mycket tveksamma och gått med på nämndens utlåtande endast för att undvika inbördes osämja. Bland Gotlands jordbrukare har man alltså icke varit helt enhällig i denna trafikfråga.

Herr Söderdahl talade om gotlandsbolagets lysande ekonomiska ställning

Ang. sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet. (Forts.)

och dess möjligheter att sänka taxorna. Men det är med detta företag precis som med alla andra, som skötas på sådant sätt, att de själva finansiera sina utvidgningar och förbättringar. Jag fäste mig vid att herr Söderdahl sade, att gotlandsbolaget har skapat en stor reservfond och satsat aktiekapital i hotellrörelser samt nedskrivit aktierna till en krona. Det lät nästan på herr Söderdahl som om pengarna i denna reservfond funnes disponibla på något bankkonto, men så är ju ingalunda fallet, utan de finnas i de nya båtar, som bolaget har anskaffat. Jag anser det mycket tacknämligt och önskvärt, att en affärsverksamhet vilken som helst skötes så, att det är möjligt att oavbrutet åstadkomma förbättringar och moderniseringar, d. v. s. i detta fall att skaffa nya båtar, vilket man dels redan har gjort och dels kommer att göra. Det måste anses bättre, att ett företag har en viss marginal på plussidan, än att det skötes så, att man alltid har det hankigt och besvärligt. Om taxorna skulle hållas sådana, att man icke blev i stånd att inköpa ändamålsenliga fartyg och icke kunde sköta underhållet riktigt, utan ständigt led av kapitalbrist, tror jag att det skulle bli ett väldigt skri också om den saken. Det är nog inte så lätt för ett företag, som svarar för trafiken från en hel ö; det har en utsatt ställning. Hur ett sådant företag än bär sig åt, tror jag det råkar ut för klander, om klandervilja finns.

Nu vill jag inte påstå, att vare sig detta bolag eller något annat bolag eller någon människa är idealisk och fri från fel. Men vad man skulle våga sig på att säga är, att gotlandsbolaget har fört en ganska framsynt politik, som på många sätt varit till fördel för Gotland. Jag skulle sålunda tro att de belopp, bolaget satsat i hotellrörelser på Gotland och som enligt herr Söderdahl tagits från vinsten på ångbåtsrörelsen, haft den verkan att tudubbelt större belopp tillförts öns innehavare och stannat kvar på Gotland, så att nettot för den gotländska befolkningen har varit en betydande inkomst. Detta torde vara ganska ostridigt.

Att just detta trafikföretag gjort investeringar i hotellföretag anser jag icke vara ett större fel än om någon annan på Gotland hade gjort dem. Jag förmodar, att det stått fritt för vem som velat att starta sådana företag på Gotland. Mig förefaller det icke heller onaturligt att just de, som skola forsla människor till ön, också se till att det blir någon restaurangrörelse. I allmänhet brukar det anses som en stor fördel, om turisttrafiken kan dragas till någon landsända, därför att turisterna lämna efter sig mycket pengar i de trakter, de besöka.

Det, som jag kunde förstå att både herr Söderdahl och herr Heiding lade den kanske största vikten vid, var frågan om däckspassagerarnas förhållanden. Därvidlag anser ju även länsstyrelsen i Gotlands län, att det är stort behov av en förbättring. I det fallet har länsstyrelsen icke varit vad herr Söderdahl ganska otillbörligt kallade försvarsadvokat åt ångbåtsbolaget; om jag får säga min mening, har man knappast rättighet att tala om ett Kungl. Maj:ts organ såsom en utmärkt försvarsadvokat åt något enskilt företag. Men en förbättring kommer utan tveivel att ske. Delvis har den redan skett, och i den mån nya fartyg byggas — när det nu kan bli möjligt — är det meningen att ytterligare förbättringar skola komma till stånd. När man vet detta och ser hur saken ligger till, tycker jag att den anmärkningen ensam knappast kan vara skäl nog för en så vittgående framställning, som här är gjord.

Herr talman! Jag representerar ju också Gotlands län här i kammaren, och jag kan inte göra mig något samvete av att gå emot denna motion. Jag bedömer nämligen saken så, att det sannolikt icke blir en förbättring för den gotländska allmänheten, om denna motion skulle resultera i ett förstålligande. Erfarenheterna från min egen hemtrakt peka icke i den riktningen. Då jag icke är

Ang. sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet. (Forts.)
uppfylld av tron på att ett förstatligande skulle på det bästa sättet gagna de gotländska sjöfartsförbindelserna, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr förste vice talmannen: Herr talman! Anledningen till att jag biträtt det föreliggande utskottsförslaget om en allmän och förutsättningslös utredning rörande sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och det övriga Sverige är icke den kritik, som från något håll framkommit mot det bolag, som för närvarande uppehåller denna trafik och som i visst avseende har ansetts vara ett monopolföretag. Det kan naturligtvis hända, att berättigad anledning i viss mån finnes att utöva kritik mot det sätt, på vilket bolaget skött trafiken, men tar man del av de föreliggande handlingarna, som delvis finnas återgivna i utskottets utlåtande, synes det mig som om man icke med fog kan framställa någon avgörande anmärkning i det avseendet.

Det är i stället från mera allmänna trafiksynpunkter, som jag har biträtt utskottsförslaget. Den trafiktekniska utvecklingen på alla områden har ju i vårt land liksom annorstädes lett till att trafikmedlen fått allmängöras i allt större utsträckning. Landsvägsväsendet är sålunda förstatligat, och järnvägsväsendet i vårt land kommer likaså att inom få år vara förstatligt; det är ju endast några få järnvägar som återstå. Trafikens utveckling har medfört nödvändigheten att enhetliggöra trafikmedlen, och den saken kan icke ske på samma sätt, om det är många bolag, som inbördes konkurrera.

Trafiken mellan Visby och Stockholm är ju den för Gotland väsentligaste. Den är och bör vara daglig. Men beträffande den trafiken gäller, att den icke är tillräcklig för två konkurrerande rederier. Staten skall nu övertaga järnvägen Stockholm—Nynäshamn liksom också de gotländska järnvägarna. När man på det sättet sammanbinder dessa järnvägar med trafiknätet i övrigt, förefaller det lämpligt och naturligt att därmed också sammanknyta båtförbindelsen mellan Gotland och fastlandet.

Ett annat skäl som jag anser ganska starkt, herr talman, är att man bör söka knyta Gotland fastare till det övriga Sverige. Det syftet främjar man så vitt jag förstår i hög grad, om man förbättrar sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet.

Under dessa förhållanden bör man kanske inte lägga så strängt ekonomiska synpunkter på denna fråga, som den siste ärade talaren gjorde. Det är ingalunda nödvändigt, att varje del av ett statens företag skall ekonomiskt bära sig. Ser man trafikväsendet i stort, bör man ha rättighet att låta de mera trafikerade linjerna i viss mån ekonomiskt stödja de mera avlägsna och glest trafikerade linjerna. Om alltså trafiken mellan Gotland och fastlandet icke skulle ekonomiskt bära sig, kan det vara statens skyldighet att ändå uppehålla tillfredsställande kommunikationer där, på samma sätt som sker vid de norrländska järnvägarna, som säkerligen ekonomiskt icke bära sig fullt ut. En sådan uppoffring kan staten göra, men knappast ett enskilt företag.

Ett ytterligare skäl är, att man, även om ett enskilt bolag till en viss tid sköter trafiken bra, dock icke har någon garanti för att förbindelserna under alla förhållanden komma att vara lika tillfredsställande. Har däremot staten hand om trafiken, får ju riksdagen sätta in sin kritik mot de förhållanden, som icke äro tillfredsställande, och söka åstadkomma bättring, där så behövs. Därvidlag är det alltså en viss skillnad mellan det enskilda och det statliga företaget.

Under de nu förflutna krigsåren har staten måst ingripa och bestämma, hur trafiken till och från Gotland skall ordnas och dirigeras. Våra krigsfartyg ha också fått eskortera de fartyg i enskild ägo, som uppehållit trafiken. En sådan

Ang. sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet. (Forts.)
verksamhet kan lättare ordnas och samordnas, om staten har bestämmanderätten i olika avseenden.

Även om man icke lägger ekonomiska synpunkter på dessa frågor och även om man ej bedömer dem med hänsyn till det sätt, på vilket det nuvarande bolaget skött trafiken — jag tror för min del ej att någon avgörande kritik kan riktas däremot — föreligga alltså allmänna skäl av sådan styrka, att jag för min del ansett mig böra biträda förslaget om en utredning.

Jag tror också, att man skulle kunna förbättra förhållandena för de resande, särskilt passagerarna i tredje klass. Detta bestrides icke heller av dem, som yttrat sig. Kommerskollegium säger sålunda: »Väl kunna förbättringar i fråga om passagerarnas befordran i vissa avseenden förefalla önskvärda, men motionärerna hava på intet sätt gjort troligt att allvarligare missförhållanden i detta hänseende skulle föreligga.» Ser man sedan på vad t. ex. länsstyrelsen i Gotlands län har sagt, finner man i utskottets utlåtande följande referat: »I fråga om motionärernas förslag att staten skulle övertaga bolagets trafik anför länsstyrelsen, att det vore minst sagt högeligen ovisst» — alltså bestrider länsstyrelsen inte att möjlighet därtill finns — »om större fördelar kunde för Gotlands vidkommande vinnas genom ett statligt företag» etc. Man kan alltså inte säga, att vare sig kommerskollegium, som i stort sett kanske ställt sig avvisande, eller länsstyrelsen för sin del ha bestritt, att förhållandena kunna bli bättre vid ett förstatligande. De anse att det kan hända, att missförhållanden i viss mån varit rådande; kommerskollegium använder uttrycket »inga allvarligare missförhållanden». Man får väl förutsätta, att om det, såsom jag förmodar, skulle visa sig — det är dock en förutsättningslös och allsidig utredning, som föreslås — att starka skäl föreligga för ett antagande, att trafikförhållandena kunna bli bättre vid ett förstatligande, och om staten får ta hand om företaget, kan det även tänkas, att samordningen med flyget till Gotland, som naturligtvis kommer att utvecklas, bättre kan ske än om sjötrafiken skötes av ett enskilt företag.

Jag behöver nu inte upprepa vad t. ex. Gotlands föreningsnämnd och Sveriges lantbruksförbund ha anfört, utan jag kan, herr talman, nöja mig med vad jag har yttrat. Det är således från allmän synpunkt som jag anser att utredningen bör komma till stånd. Tidpunkten för igångsättandet av en utredning kan nog inte vara mera lämplig än den nuvarande. Om de järnvägar, som anknyta till sjöförbindelserna med Gotland, skola förstatligas om två eller tre år, vore det väl lämpligt att man vid den tiden hade denna utredning verkställd. Jag skulle tro att det vore lämpligast att ett förstatligande av järnvägarna och sjötrafiken skedde samtidigt. På grund härav kan jag inte inse, att den invändning, som här framförts mot att utredningen nu verkställs, har några skäl för sig. Mig synes tvärtom, att tidpunkten är mycket lämpligt vald.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Johansson, Johan Bernhard: Herr talman! Herr Heiding började sitt anförande med att skarpt kritisera järnvägarna på Gotland, men i det sammanhanget hade han, som herr Mannerskantz redan erinrat om, till och med erkännande ord att ge åt sjöfartsbolagets sätt att sköta sjötrafiken. Han erkände, att det hade skett förbättringar även för tredjeklasspassagerarna, men ansåg, att förhållandena för dessa passagerare kanske kunde göras ännu något bättre. Men har man anmärkningar att framställa mot järnvägstrafiken på Gotland, vilket herr Heiding gjorde i större delen av sitt anförande, skola väl dessa anmärkningar framställas till vederbörande järnvägsbolag, och sjötrafikföretaget skall väl inte blandas in i det sammanhanget. Om man har erinringar att göra mot järnvägarnas skötsel och vill ha bättre förhållanden, skall man

Ang. sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet. (Forts.)
väcka en motion med yrkande, att förstatligandet skall forceras eller att andra åtgärder skola vidtagas, men man skall väl inte rikta sin kritik mot järnvägarna i den formen, att man i stället kritiserar sjöfartsföretaget och yrkar på dess förstatligande. Det förefaller mig vara ganska inkonsekvent.

Herr Heiding åberopade, att järnvägsstyrelsen har uttalat, att en utredning bör företagas tidigast i samband med förstatligandet av järnvägarna. Detta påpekade jag också i mitt yrkande och betonade mycket starkt, att statens järnvägar inte vilja ha denna utredning före förstatligandet av järnvägsnätet, och det ligger mycket i det. Igångsättandet av en utredning rörande sjötrafiken kan ju till och med försvåra och fördröja den förstatligande av järnvägarna, som vederbörande så gärna önska. Det är klart att om vederbörande järnvägsbolag se, att det är ett oerhört intresse för saken och att man skriver motioner och tillsätter utredningar och vill ha ett förstatligande till stånd, blir det inte lättare att förhandla med dem, när en utredning om sjötrafiken har igångsatts eller en riksdagsskrivelse med begäran om utredning föreligger. Jag har tolkat järnvägsstyrelsens yttrande på det sättet att den av rent taktiska skäl inte ville ha denna utredning nu, utan att den först vill fullfölja riksdagens tidigare beslut om förhandlingar för successivt övertagande i statlig regi av järnvägarna. De utredningarna pågå och ha pågått, som vi alla ha sett av framställningar, som undan för undan ha gjorts, och dessa utredningar vill järnvägsstyrelsen fortsätta i lugn och ro, utan att dess förhandlingar skola störas av framställningar av det slag som det här är fråga om. Att blanda in sjötrafiken i detta sammanhang har också järnvägsstyrelsen förklarat inte vara lämpligt av skäl som man lätt torde kunna förstå.

I sitt anförande yttrade herr Heiding, att om länsstyrelsen hade hållit möten på Gotland, skulle den ha inhämtat andra synpunkter än dem som framförts i styrelsens yttrande. Herr Mannerskantz har redan bemött detta resonemang. Det är så orimligt att tänka sig, att ett eller flera folkmöten skulle kunna ingå i en noggrann prövning av de tekniska och ekonomiska detaljer, som i ett sådant spörsmål som detta uppstålla sig. Däremot har statsutskottet genom infordrande av alla utredningar och yttranden kunnat ingå i en prövning av frågan, och därvid ha vi reservanter fått belägg för den ståndpunkt som vi ha intagit.

Herr Heiding yttrade vidare, att han inte förstår talet om irritation och stagnation som reservanterna i slutet av sin reservation anför. Jag vill begagna tillfället att säga, att jag föreställer mig, att kammarens ledamöter väl inte kunna vara alldeles okunniga om den stämning som råder i landet med anledning av alla socialiseringsframstötter som ha gjorts vid denna riksdag. För min del har jag på mina resor mellan Stockholm och hemorten, på andra resor samt här i staden och hemma träffat företagare tillhörande olika näringsgrenar. En del ha varit på resa till Stockholm för att inom sina organisationer uppgöra förslag till yttranden över väckta motioner med socialiseringsförslag och de ha fått förspilla mycken och dyrbar tid, som kunde användas för andra ändamål än att sitta och syssla med svar på dessa socialiseringsmotioner. Dessa företagare ha varit irriterade och bekymrade över den utveckling, som försiggår, och de ha framställt frågor, om det överhuvud taget kunde anses, att det tjänar någonting till att fortsätta med sin rörelse, när det nu göres framstötter än på det ena området och än på det andra. Det är ett verklighetsbetonat tal, detta, att alla dessa socialiseringsframstötter ha framskapat en irritation och depression hos företagarna, som kan få skadliga återverkningar på företagargrandan och den enskilda företagsverksamheten. Det kan vara lika gott att först som sist säga detta, ty det är vad som faktiskt

Ang. sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet. (Forts.)
har försiggått. När vi därför i det förevarande ärendet uttala, att det kan vara fara för att en sådan stagnation också här kan inträffa, är det välbefogat, och när det uttalas t. ex. att gotlandsbolaget nu skall förstatligas, förefaller det ganska naturligt, att representanterna för bolaget känna sig betänksamma och kanske inte vilja nedlägga samma energi som de annars skulle vilja, på att åstadkomma förbättringar.

Herr Söderdahl gjorde gällande, att det nuvarande sjöfartsbolaget inte har någon konkurrens, och han betecknade det som ett monopolföretag. Det är oriktigt, ty det framgår av yttranden, att också andra fartyg än sjöfartsbolagets upprätthålla trafik på Gotland. Men jag vill till herr Söderdahl ställa den motfrågan: blir det bättre och friare förhållanden, om det blir ett statsmonopol på sjötrafiken, ty det blir ju faktiskt resultatet av ett förstatligande? Ha inte de statliga monopolen i åtskilliga avseenden ådragit sig anmärkningar, och kan det inte inträffa, att det blir svårare att komma till rätta med statliga monopol än med företag, som ständigt och jämt kunna hotas av den fria konkurrensen, om de inte göra de modifikationer, som eventuella framställningar kunna ge anledning till? Detta tal om monopolställning står emellertid i motsatsställning till herr förste vice talmanens yttrande, att sjötrafiken på Gotland inte kan bära sig, om den skall vara utsatt för konkurrerande företag. Jag tror att det var andemeningen i herr förste vice talmannens yttrande. Han vill ha monopol på trafiken. Jag anser att den utvecklingen ingalunda är den fördelaktiga.

I sitt anförande var herr Söderdahl inne på frågan om bolagets ekonomiska ställning, och han framhöll, att det var med anledning av denna ställning som motionärerna kritiserat bolaget. Det yttrandet kan ge anledning till många reflexioner. Herr Mannerskantz har redan dragit ut konsekvenserna därav och framhållit, att ett bolags goda ekonomiska ställning är förutsättningen för ytterligare utveckling och förbättring. Men man kan inte underlåta att åtminstone för sig själv ställa den lilla frågan: är det avundsjukan, som dikterat framförandet av sådana synpunkter?

Herr förste vice talmannen förklarade, att han inte har biträtt majoritetens förslag på grund av kritiken mot det nuvarande bolaget, och herr Heiding har backat betydligt från den kritik han utövade i utskottet. Herr förste vice talmannen hade i stället anlagt trafiktekniska synpunkter och på det sättet kommit fram till sitt monopolföretag. Men herr förste vice talmannen sade, att tidpunkten inte kunde vara mera lämplig än den just nu rådande, när det gällde att igångsätta den ifrågavarande utredningen. Men det framgår av yttranden, och jag har för egen del fått den bestämda uppfattningen, att tidpunkten inte kan vara mera olämplig än denna. Järnvägsstyrelsen undanber sig denna utredning just nu, även om styrelsen anser att den skall komma till stånd efter förstatligandet av järnvägarna. Järnvägsstyrelsen är väl i alla fall den myndighet, som närmast bör vara intresserad i detta ärende. När det talas om olägenheterna med de nuvarande förhållandena och om att länsstyrelsen i Gotlands län i sitt yttrande inte representerar hela Gotland, såsom herr Söderdahl gjorde gällande, vill jag bestrida ett sådant påstående och hänvisa till en annan myndighet, vars uppfattning i sådana ärenden som detta väl bör tillmätas någon betydelse. Jag syftar på kommerskollegium, som yttrar att det synes kollegium uppenbart, att olägenheterna på det hela taget inte kunnat vara mindre, om trafiken drivits i statlig regi. Det säger väl en hel del.

Jag saknar, herr talman, anledning att frångå mitt yrkande om bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Ang. sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet. (Forts.)

Herr Andersson, Karl: Herr talman! Jag har i stora stycken blivit föremkommen av herr förste vice talmannen och kan därför fatta mig ganska kort.

Statsutskottet har behandlat detta ärende som en trafikfråga. De anmärkningar, som framkommit mot gotlandsbolaget och dess fartyg och som herr Mannerskantz och herr J. B. Johansson här i debatten med så många ord försökt tillbakavisa, ha i varje fall inte inverkat på mitt ställningstagande i denna fråga. Det är en trafikfråga för Gotland men också för Sverige i övrigt. Gotland är ju ändå ett helt län, som tillhör det samlade Sverige, och det är givetvis inte oviktigt, hur Gotlands kommunikationer i fortsättningen samordnas och sammanbindas med landet i övrigt. Det är heller ingenting nytt, att statens järnvägar begagna kommunikationsmedel till sjöss mellan olika förbindelsepunkter. Det är väl ingen som numera har någonting att invända mot att statens järnvägar exempelvis uppehåller färjtrafik mellan Sverige och Danmark och mellan Sverige och Tyskland eller att de ha övertagit den ångbåts trafik, som tidigare Rederiaktiebolaget Öresund har bedrivit. Detta betraktas nu som helt naturligt, och lika naturligt bör det vara och kommer det att bli, att statens järnvägar ha hand om sjötrafiken mellan fastlandet och ön Gotland.

Vad som emellertid har föranlett statsutskottet att nu föreslå denna utredning och inte att i likhet med järnvägsstyrelsen anse det riktigt att dröja därmed, är ju det förhållandet — det har tidigare omnämnts, men kan ännu en gång understrykas — att vi stå inför ett ganska omedelbart förstatligande av dels nynäshamnsbanan och dels Gotlands järnvägar. Jag erinrar om att riksdagen 1939 beslöt att landets enskilda järnvägsnät inom fem år skulle förstatligas. Det har inte gått att fullfölja det programmet, utan det har blivit försenat, men järnvägsstyrelsen har för sin del förklarat, att den anser att det skall kunna realiseras inom en tioårsperiod. Jag förmodar, att riksdagen inte vill vänta ännu längre, innan 1939 års beslut i dess helhet blir verkställt, utan anser att detta förstatligande måste äga rum inom de allra närmaste åren. Statsutskottets majoritet har också funnit, att en utredning om gotlandstrafiken bör beslutas nu och bör äga rum så snart, att den kan ligga klar vid tidpunkten för järnvägarnas förstatligande.

Statsutskottet har emellertid varken i sin motivering eller i sin kläm uttalat, att staten skall överta gotlandsbolagets fartyg eller dess verksamhet. Utskottet har endast sagt, att det vill ha en allsidig och förutsättningslös utredning rörande sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och det övriga Sverige. Jag tycker därför att den av herr J. B. Johansson befarade olägenhet, som skulle ligga däri, att staten skulle komma i sämre ställning gentemot gotlandsbolaget, därest en utredning nu beslutades, inte kan vara avskräckande, ty, som sagt, utskottet har i varje fall aldrig gjort gällande, att staten under alla förhållanden skall övertaga gotlandsbolagets egendom. Följaktligen torde det väl finnas möjligheter att komma till tals med gotlandsbolaget den dag utredningen kommit så långt. Den påtalade olägenheten bör således inte föranleda ett uppskov med utredningen.

Jag fäste mig vid att herr J. B. Johansson i sitt sista anförande nog sköt över målet ganska mycket, när han försökte att jämföra och likställa denna fråga om gotlandstrafiken med övriga s. k. socialiseringsfrågor. Det är väl ändå på det sättet, att frågan om kommunikationernas förstatligande för länge sedan är principiellt avgjord. Vad som återstår i det avseendet är ju endast mindre kompletteringar. Följaktligen kan det inte vara någon anledning att göra denna fråga till något slags principfråga om socialisering eller icke socialisering. Det övervägande flertalet i detta land äro väl ändå eniga om att kommunikationsmedlen böra vara i samhällets ägo.

Ang. sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet. (Forts.)

Jag skall inte, herr talman, uppta tiden med att ingå på någon polemik, utan jag nöjer mig med att med dessa ord yrka bifall till utskottets utlåtande.

I detta anförande instämde herr *Olsson, Karl Johan*.

Herr **Forslund**: Herr talman! Jag begärde ordet när jag hörde, att herr **Mannerskantz** i sitt uttalande egentligen försökte varna gotlänningarna för att driva denna sak, enär ett resultat i den riktning, som de önska, lätt skulle kunna medföra försämringar. Han ville antyda, att han där hemma i Småland funnit någonting liknande. Jag måste säga, att har han icke något annat att åberopa än den där postbåten, som går i Kalmarsund, måste det vara ett ganska ringa skäl, ty den båten kan väl inte jämföras med gotlandstrafiken. Om han möjligen i stället åsyftade förstatligandet av de småländska järnvägarna, får jag säga att då tarvar resonemanget vida större utläggningar och bevis från herr **Mannerskantz'** sida. Om han verkligen funnit att förhållandena på de småländska järnvägarna försämrats, sedan staten övertog dessa trafikleder, måste han ha råkat speciellt illa ut, då han var ute och reste.

Jag skulle nog vilja säga, att jag finner det vara ganska egendomligt, att högern samfällt avvisar tanken att skapa en statlig förbindelse med vår egen ö Gotland, under det att man aldrig har hört någon erinran mot sådana förbindelser med Tyskland och Danmark, som den föregående talaren omnämnde. Vi ha för helt kort tid sedan till och med inköpt den privata båtförbindelse, som fanns mellan Malmö och Köpenhamn, under det att vi tidigare enbart nöjt oss med den färja, som gått där. Vi ha köpt en ny färja, och det skall bli ytterligare ett gott och präktigt trafikmedel till grannlandet Danmark. Denna förbindelse och leden till Tyskland och mellan Hälsingborg och Helsingör ingå i trafiksystemet som en enhet i tariff- och taxeavseende, möjligen med vissa justeringar. Den som har litet kännedom om trafikförhållandena förstår ju, att det är en fördel, om t. ex. en norrlänning kan få sitt gods fraktberäknat och transporterat till Gotland på samma sätt som när han fraktar det enbart på järnväg till någon annan del av landet. Jag tycker att man inte tillräckligt har gjort klart för sig sammanhanget och beaktat, att det är ett enhetligt järnvägsnät, som i trafiktekniskt avseende bör sammanknytas med sjöfartsförbindelsen.

Jag har eljest ingen anledning att göra några uttalanden i vare sig det ena eller andra avseendet i fråga om trafiken på Gotland. Men jag vill nämna, att jag ingenting har att erinra mot den. Jag skall inte blanda mig i den saken. Bolaget har säkerligen gjort sitt bästa. Jag vill härtill säga, att när järnvägsstyrelsens yttrande åberopas så starkt för att man icke skall biträda utskottets förslag, är det väl att pressa järnvägsstyrelsens uttalande onödigt hårt. Styrelsen säger, att den inte önskar att en utredning kommer till stånd om övertagande av denna båtförbindelse, innan järnvägarna övertagits. När det blir aktuellt att inlösa järnvägen mellan Stockholm och Nynäshamn — inom parentes sagt är det beklagligt, att det inte gjorts för länge sedan — och att senare också inlösa de järnvägar, som finnas på Gotland, synes järnvägsstyrelsen inte ha någonting emot att i samband därmed den nu föreslagna utredningen kommer till stånd.

När jag då finner, att reservanterna på s. 15 i utlåtandet inte ge till känna någon avvikande mening gentemot järnvägsstyrelsens uttalande på den punkten, förstår jag inte vad herrarna slåss om, ty järnvägsstyrelsen är ju beredd på att gå in för en undersökning. Meningsskiljaktigheten gäller bara frågan om tidpunkten. Men då en utredning rörande inlösen av nynäshamnsbanan och gotlandsjärnvägarna inte är någon stor fråga, bör denna inlösen kunna ske

Ang. sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet. (Forts.)
inom ganska rimlig tid, och det synes mig därför inte vara någon dag för tidigt att riksdagen nu gör ett direkt uttalande i fråga om sjöfartsförbindelserna med Gotland.

Jag har med dessa ord velat ange, hur jag ser på denna fråga, utan att alls blanda mig i den diskussion, som här förts om den kvalitet i trafikhänseende, som gotlandstraden har — det få andra göra.

Jag ber att få biträda utskottets förslag.

Ordet lämnades nu för kort gemäle till herr **Mannerskantz**, som yttrade: Herr talman! Till min ärade vän herr Forslund vill jag bara säga, att jag beklagar mig högeligen över att man inte kan komma över från fastlandet till Öland med postbåten efter klockan tre på eftermiddagen under halva året. Det är, anser jag, värt att anmärka på, men det hjälper ju inte att göra det.

Jag vill slutligen meddela, att två av de stora ekonomiska organisationer, som jag haft att göra med i kalmartrakten, före förstatligandet av Kalmar—Nässjö och Kalmar—Alvesta järnvägar hade billigare frakt för sina masstransporter än de få betala nu — givetvis beroende på att de erhöilo rabatter.

Herr **Heiding**: Herr talman! Jag har mycket svårt att förstå herr J. B. Johanssons tolkning av mitt anförande. Herr J. B. Johansson sade till en början, att jag hade skarpt kritiserat järnvägarna på Gotland och under större delen av mitt anförande uppehållit mig vid den saken. Men längre fram påstod herr J. B. Johansson, att jag hade backat betydligt i min kritik här i jämförelse med den som jag framfört i utskottet. Jag tycker inte alls att det stämmer med det verkliga förhållandet. Jag tar inte tillbaka något av vad jag sagt beträffande järnvägarna och om att förhållandena på Gotland därvidlag behöva bli bättre. Men när det sedan gäller att åstadkomma detta, skulle jag tro att det lämpligast sker samtidigt med att denna nya utredning om sjötrafiken kommer till stånd. Frågan om förstatligande av dessa järnvägar och frågan om en tillbyggnad av järnvägen ut till Fårösund kunde även samtidigt utredas. Hela trafiken bör ses i ett sammanhang, d. v. s. ända från Stockholm och till Fårösund och även söder ut på Gotland. Om dessa frågor kunna lösas samtidigt, tycker jag inte att man bör motsätta sig detta.

Fastän det här inte gäller någon större trafikfråga, har man dock i detta sammanhang börjat tala om socialisering. Jag kan inte förstå reservanternas, som på s. 15 i utskottsutlåtandet ha sagt, att de gärna kunna vara med om att frågan får utredas, men att huvudsaken är att vi vänta därmed och lugna oss något och se tiden an, tills andra förhållanden inträda och man får bättre erfarenhet. Är det fråga om socialisering i dag, är det väl fråga om socialisering om två år också, i fall man nu skulle tänka sig att det skulle komma att dröja två år, innan frågan bleve utredd; förhållandet blir väl precis detsamma då som nu.

Såväl herr J. B. Johansson som herr Mannerskantz ha varit bekymrade över mitt tidigare anförande, därför att jag där skulle ha sagt, att jag tyckte att länsstyrelsen borde ha anordnat ett möte. Jag sade emellertid, att om länsstyrelsen hade anordnat några möten på Gotland, kanske vi hade fått höra vad befolkningen hade att säga i denna fråga. Den övervägande delen av befolkningen på Gotland bor på den gotländska landsbygden, och den befolkningen borde ju ha haft något att säga även i denna fråga.

Jag blev litet förvånad, när jag hörde herr Mannerskantz yttra, att han hade sådana dystra erfarenheter från sin hemort i fråga om kommunikationerna med Öland. Han påstod först och främst att det inte var bra ordnat med turerna för postångaren. Jag tror, att befolkningen på Öland är mycket belåten med att

Ang. sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet. (Forts.)

denna postångare finns. Om det icke på vinterhalvåret går att resa över till Öland från Kalmar senare än klockan tre på em., får man väl tills vidare finna sig däri, och det finns ingen anledning att rikta något klander mot postångaren, ty den fyller sin uppgift och på ett sådant sätt att alla på Öland och även på fastlandet äro mycket nöjda därmed.

Herr Mannerskantz påstod vidare, att det skulle ha inträtt en försämring i järnvägstrafiken i Kalmar län, sedan järnvägarna blevo förstatligade. Jag kan inte bedöma, huruvida det blivit någon ändring i taxehänseende i fråga om frakt för vissa slakteriprodukter, vilket herr Mannerskantz här ville låta framskymta, men i stort sett har jag inte förmärkt någon försämring.

I fråga om resandetrafiken har jag det intrycket, att densamma skötes bra; tågen gå på minuten från Kalmar, och i regel komma de också dit på bestämd tid. På något håll kan det ju alltid klicka på grund av trafiksvårigheter, men i regel hållas ju tiderna alldeles utmärkt såväl från som till Kalmar. Vi ha även fått en sovvagn insatt på linjen, vilket inte fanns förut, och alla sovvagnsresande äro mycket glada över att en sådan numera finns. Förut gick det bara en sovvagn till Karlskrona, och man var i regel nödsakad att beställa sovvagnsbiljett åtta dagar i förväg. I det fallet har man ingen anledning att klaga.

Efter statens övertagande av ifrågavarande järnvägar ha en hel del förbättringar enligt vad jag förmärkt vidtagits; reparationer av stationshus och tillbyggnader av magasinslokaler, utbyggnad av kajer, förstoring av järnvägsområden m. m. Jag tycker, att statens järnvägar skött detta bra. Kommer det att bli likadant på Gotland, om staten övertar järnvägarna där, tror jag att herr Mannerskantz kan resa dit och känna sig nöjd även då han reser på de gotländska järnvägarna, vilket inte alltid är fallet nu.

Herr Mannerskantz framhöll vidare att de ekonomiska föreningarna på Gotland borde sammansluta sig för att konkurrera med gotlandsbolaget. Jag vet ju inte, om bolaget skulle uppfatta det som en fördel att få alla ekonomiska föreningar på Gotland att konkurrera med, men jag tror att det skulle bli lika svårt för bolaget som om staten övertog trafiken i detta fall. Det ena kan väl gälla lika högt som det andra.

Det framhölls även, att det kunde tänkas bli svårare att få någon trafik mellan Kalmar och Visby och mellan Norrköping och Visby, ifall staten skulle överta gotlandstrafiken eller i varje fall att det då skulle vara mycket svårt att ordna en sådan trafik. Den saken tror jag dock går att ordna, när kriget nu tagit slut. Under hela kriget har den trafiken inte gått att uppehålla; men den kommer säkerligen att sättas i gång snart nog.

Vi ha begärt en förutsättningslös utredning, och vi ha därmed icke sagt, att ett förstatligande på detta område absolut skall ske. Men det kanske leder dithän att det kommer att ske ett förstatligande, och det får man se, när utredningen föreligger färdig. Då får man också se, som jag sade i mitt förra anförande, om staten anser att den skall köpa gotlandsbolaget och dess trafikrörelse. Det kan också tänkas att staten vill starta en egen trafiklinje, och då kanske gotlandsbolaget anser det fördelaktigare att erbjuda sina trafiklinjer och fartyg till detta statliga bolag än att ställa sig avvisande. Jag tror att det hela kommer att ordna sig till allmän belåtenhet. Vi skola inte se så mörkt på denna fråga som herr J. B. Johansson och herr Mannerskantz ha gjort, utan vi skola ta det hela lugnt och utreda frågan i full förvissning att en bra lösning skall kunna uppnås.

Herr Eriesson, Carl Eric: Herr talman! Diskussionen i denna fråga har ju nu dragit ut så långt på tiden att det kanske inte är lönt att fortsätta längre.

Ang. sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet. (Forts.)
Jag kan dock inte underlåta att säga ett par ord, och jag gör det med anledning av att jag i min dagliga gärning har att göra med den del av dessa fartyg, som trafikerar Stockholm.

Det har här anmärkts på bolagets tonnage och på det sätt, varpå bolaget sköter detsamma. Då jag såsom f. d. sjöman ju har vissa förutsättningar att kunna bedöma just den frågan, skall jag be att få nämna, att enligt min mening detta tonnage är fullt ut jämförligt med annat tonnage, som går på liknande trader, och att det är fullt ut lika bra skött. Det kan måhända icke bestridas att det kan finnas vissa önskemål i fråga om passagerarnas bekvämlighet, men bolaget har ju i detta avseende gjort vissa utfästelser, vilka bolaget dock ännu inte har haft tillfälle att fullgöra på grund av kriget, som omöjliggjort för bolaget att följa med i utvecklingen. Jag föreställer mig dock, att om bolaget nu i lugn och ro får fortsätta sin verksamhet efter samma linje som det hittills har följt, en ändring härvidlag utan tvivel skall åstadkommas.

En annan fråga, som jag också har fäst mig vid att man klagat på, är frågan om fraktpolitiken. Man har därvid dragit upp vissa jämförelser mellan järnvägsfrakt och sjöfrakt. Det torde emellertid vara alldeles klart, och det är ju bekant för de flesta, som ha med befraktning i sjöfart och å järnväg att göra, att fraktsättningarna för dessa båda transportslag överhuvud taget icke kunna jämföras. En sjöfrakt är ju behäftad med så många omkostnader som inte alls komma i fråga vid järnvägsfrakt att någon direkt jämförelse mellan dem inte kan ske. I en sjöfrakt ingå t. ex. lossnings- och lastningskostnader och hamnavgifter med betydande belopp. Under de förhållanden, som nu ha rätt med avseende på sjöfarten, ha ju också sjöfrakterna fått vidkännas de utomordentligt starka löneförhöjningar i form av krigsriskersättningar, som blivit följden av krigstillståndet i världen, varigenom sjöfrakten också haft att räkna med mycket betungande kostnadsökningar. Trots detta har gotlandsbolaget fört en fraktpolitik, som, i jämförelse med andra bolags i ungefär samma situation som gotlandsbolaget, har varit mycket moderat. Bolaget har såsom framgår av reservationen höjt frakterna med endast ungefär 25—30 procent, under det att frakterna på trader utefter kusten, jämförliga med gotlandsbolagets, ha höjts med 50 å 100 procent. Under sådana förhållanden kan man icke rättvisligen rikta anmärkningar mot bolaget i det hänseendet.

Jag skall, herr talman, med detta korta yttrande be att få ansluta mig till de uttalanden, som äro gjorda av herr J. B. Johansson och herr Mannerskantz, och jag yrkar bifall till reservanternas förslag.

Herr Mannerskantz: Herr talman! Jag skulle bara vilja säga, att om man som herr Heiding med förlåtande ögon ser på allt vad de statliga företagen göra men med kritiska ögon på vad de enskilda företagen göra, kan man komma till vilket resultat som helst. Postbåten är som båt betraktad ingen dålig båt, men den fyller inte sin funktion, den är t. ex. föga lämpad för transport av den mycket stora slaktdjurstrafiken varje vecka, medan Kalmarsundsbolaget har en färja och håller på att skaffa ytterligare en för dessa transporter. Man har anskaffat gemensamma transportvagnar, som kunna föras ombord på färjan och som rymma 30 å 40 svin i varje transportvagn. Bolaget har anskaffat en traktor för att dra dessa vagnar upp till slakteriet. Men inte gör postverket på det sättet, det är trögare och sämre. Om man finner sig i att använda postångaren, går det ju bra, men jag har litet större pretentioner på trafikservice än herr Heiding. Jag har icke sagt, att järnvägarna därnere skötas dåligt, men jag har sagt och jag säger det ännu en gång, att vissa frakter ha fördyrats.

Sedan vill jag säga, att i fråga om avsides liggande landamären — det finns t. ex. en plats, som heter Påryd — ser det ut som om staten rakt struntade i

Ang. sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet. (Forts.)
järnvägarna i sådana trakter, där dock järnvägstrafik förut har upprätthållits. Det är möjligt, att staten bara vill ta hand om de bästa bitarna, medan mera avsides liggande trakter få klara sig bäst de kunna. Dessa trakter dö väl inte ut på grund därav, antar jag, utan det går väl på något sätt för dem att fortleva, men nog är det en nackdel för dem, att staten i framtiden icke vill driva dessa järnvägar.

Herr Heiding: Jag vill bara framhålla för herr Mannerskantz, att jag inte har riktat minsta klander emot kalmarsundsbolaget och dess sätt att sköta trafiken under sommarhalvåret, men vad jag inte kunde vara överens med herr Mannerskantz om var, att han klandrade postångaren och det sätt varpå den trafiken var ordnad.

Vad järnvägen Ljungbyholm—Påryd beträffar vill jag säga, att jag är överens med herr Mannerskantz om att staten inte skall lägga ned sådana mindre järnvägar och bara hålla de bästa linjerna i gång, ty också de mindre järnvägarna böra få fortleva även om de kanske inte bära sig så bra. Om de andra bära sig så mycket bättre, kan man täcka eventuella förluster på de mindre barnorna, och på det sättet kan det hela ordnas till allmänhetens belåtenhet.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen enligt de därunder förekomna yrkandena gjorde propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare därpå att kammaren skulle med avslag å utskottets hemställan godkänna den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr Johansson, Johan Bernhard, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 203, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås utskottets hemställan och godkännes den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 177, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utläggande av vissa beställningar för försvarsändamål m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

*Ang. försvars-
organisatio-
nens framtida
gestaltning.*

I en till riksdagen avlåten proposition, nr 45, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 2 februari 1945, föreslagit riksdagen bemyndiga Kungl. Maj:t att medgiva utläggande av i berörda statsrådsprotokoll angivna beställningar för flygvapnet.

Vidare hade utskottet till behandling i förevarande sammanhang förehaft

Ang. försvarsorganisationens framtida gestaltning. (Forts.)

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *N. Holmberg* och *S. Linderot* (I:124) och den andra inom andra kammaren av herr *H. Hagberg* i Luleå m. fl. (II:241), i vilka hemställts, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om att för den av statsrådet och chefen för försvarsdepartementet förebådade utredningen i försvarsfrågan direktiv måtte utfärdas med hänsyn tagen till i motionerna närmare angivna synpunkter;

dels ock en inom andra kammaren av herr *E. Malmborg* i Stockholm väckt motion (II:157), vari hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta utreda vårt försvarsväsendes tillstånd och behov med hänsyn tagen till förhållandena efter det pågående totala kriget.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på anförda skäl hemställt, a) att riksdagen måtte bemyndiga Kungl. Maj:t att medgiva utläggande av i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 2 februari 1945 angivna beställningar för flygvapnet;

b) att motionerna I:124 och II:241 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

c) att motionen II:157 måtte anses besvarad med vad utskottet förut i utlåtandet anført.

På framställning av herr talmannen beslöts att utlåtandet skulle företagas till avgörande punktvis.

Punkten a).

Utskottets hemställan bifölles.

Punkten b).

Herr **Holmberg**: Herr talman! De pacifistiska eller försvarsnihilistiska synpunkter, som bland andra ha hävdats vid olika tillfällen i debatten om vårt lands försvar, ha aldrig haft något stöd hos det parti, som jag representerar. Tvärtom! Alltsedan partiet framträdde som ett verkligt kommunistiskt parti, d. v. s. fritt från element och uppfattningar, som icke höra hemma i partiet, har det alltid intagit en positiv ståndpunkt till det nationella försvaret. Att det ändå på trettioalet kunde förekomma, att partiets representanter i riksdagen gingo emot anslag till krigsmakten, berodde på att partiet önskade demonstrera emot att riksdagen avvisade krav, som enligt vår mening vore nödvändiga att uppfylla, om krigsmakten skulle kunna svara mot den uppgift att värna den nationella friheten, som ju betraktats såsom den stora och väsentliga. Jag har velat säga detta för att icke en eventuell debatt — vilket vid ett tidigare tillfälle har hänt mig — skall komma att till mycket stor del i stället för sakfrågan röra frågan, huruvida kommunisterna äro nyfrälsta försvarsvänner eller icke.

Syftet med den motion, som vi ha framlagt och som nu föreligger till avgörande, är inte att demonstrera det kommunistiska partiets försvarsvänlighet, ty det är, av skäl som jag redan har anført, obehövt. Motionen har framlagts därför att vi mena att det nu ur arbetarklassens synpunkt är nödvändigt att ställa och om möjligt att lösa frågan om försvarets framtida gestaltning i anslutning till frågan om vilken politik det skall tjäna. Clausewitz' bekanta sats om att kriget är en fortsättning av politiken med andra medel gäller ju fortfarande, och följaktligen måste man på arbetarsidan, då denna nu befin-

Ang. försvarsorganisationens framtida gestaltning. (Forts.)

ner sig i majoritet, ansvara för att försvaret gestaltas i överensstämmelse med en politik, som en demokratisk majoritet av det svenska folket kan godkänna.

En sådan politik måste först och främst vara inriktad på att upprätthålla fredliga relationer mellan länderna, att ge stöd åt de strävanden att bevara freden i världen, som komma till uttryck bland annat i den säkerhetsorganisation, som man nu är i färd med att söka skapa. På vårt håll dela vi icke uppfattningen att denna säkerhetsorganisation inte skulle ha möjligheter att förhindra nya krig. Vi tro, att den har stora möjligheter i den vägen, dock icke av sådan art och omfattning att risken för nya krig kan anses helt obefintlig. Den finnes säkert, och om det blir krig, kommer det högst sannolikt icke att finnas rum för vår traditionella neutralitetspolitik, ty säkerhetsorganisationen skall ju — det har redan bestämt uttalats — inte tillåta någon neutralitet. Samtidigt som man skall föra en politik som tar sikte på att bevara fredliga relationer mellan de olika länderna, måste man alltså vara inställd på försvar, d. v. s. ha en försvarsmakt som ger folket maximala möjligheter att värna den nationella friheten.

Nu är det ju tyvärr så — och vi ha sett många prov på det — att vapnen kunna vändas inte bara åt ett håll, inte bara utåt utan även inåt. Om man nu önskar en fredlig och demokratisk utveckling inom landet, kan man inte hoppas att få den bara genom att önska sig den. Det har man gjort över allt, men vi ha ändå och för alls icke så länge sedan i en rad länder sett, att minoriteter gjort våld på folkmajoritetens vilja och att därvid försvarsmakten har spelat en betydande och i vissa fall t. o. m. en avgörande roll. Man måste alltså på försvaret uppställa ännu ett krav: det måste liksom ordningen i landet vara demokratiskt. Det skall icke kunna utnyttjas av en minoritet till att göra våld på majoritetens vilja.

Detta är anledningen till att vi i den väckta motionen ha yrkat, att man såsom direktiv för den försvarsutredning, som vid tidpunkten för motionens framlämnande var signalerad av försvarsministern, skulle ställa uppgiften att skapa en försvarsmakt, som inom ramen för det svenska folkets bärkraft och landets materiella resurser skulle ge största möjliga effektivitet, som icke skulle avses för aggressiva syften och som icke skulle kunna utnyttjas av en minoritet mot folket. I övrigt ha vi i motionen angivit vissa synpunkter på de linjer som man enligt vår uppfattning borde följa för att dessa direktiv skulle kunna genomföras. Om dessa synpunkter står inte tvisten nu. Vi betrakta dem i varje fall icke som någon patentiös lösning, och en god del av dem sammanfalla för övrigt med de direktiv som försvarsministern enligt sin redogörelse i propositionen har lämnat för utredningen, direktiv som vi helt kunna ansluta oss till och mot vilka vi egentligen icke ha något annat att invända än det, att de sakna det allra viktigaste, nämligen de vägledande politiska riktlinjerna. Detta kan ju bero på att försvarsministern har menat att dessa skulle vara underförstådda eller att han på annat sätt skulle meddela dem till utredningen. I varje fall är det i den frågan som tvisten står, om inte mellan försvarsministern och oss så mellan oss motionärer och utskottet.

Utskottet avstyrker motionen. Jag kan mycket väl förstå utskottet, om det icke vill binda sig i detaljer, men det är inte heller det motionen har avsett. Motionen har avsett det väsentliga, alltså de utslagsgivande politiska riktlinjerna för försvarsutredningen, och dessa av mig nyss citerade politiska riktlinjer, som vi ha föreslagit, tycker jag att utskottet borde åtminstone ha kunnat kosta på sig att taga upp till en något grundligare behandling.

Nu säger utskottet, att utöver de synpunkter som utskottet självt anger och som man egentligen kan ange i vilken situation som helst så är det inte lämpligt att ange någon bestämd ståndpunkt eller några särskilda riktlinjer

Ang. försvarsorganisationens framtida gestaltning. (Forts.)
för utredningen. Man skall överlämna till de sakkunniga att fritt och obundet pröva alla de omständigheter som kunna inverka på bedömandet av dessa omfattande spörsmål. Det synes mig att detta uttalande ifrån utskottets sida är ganska symtomiskt för det tillstånd som har skapats under samlingsregeringen och från vilket försvarsministerns nyss berörda direktiv egentligen utgöra en avvikelser: det tillståndet där man icke har någon ståndpunkt och icke någon målsättning i viktiga frågor, där man sätter i gång förutsättningslösa utredningar, utredningar som så att säga måste ske i ett lufttomt rum därför att det politiska målet icke är fastställt.

Med all respekt för utredningen och för den sakkunskap som den representerar så vill jag ifrågasätta, om militär sakkunskap enbart kan garantera att utredningen resulterar i acceptabel försvarsorganisation. Jag läste för en tid sedan några artiklar i Vår Flotta, som jag förmodar att flera i denna kammare ha tagit del av — i varje fall ha samtliga haft tillfälle att läsa dem, ty de ifrågavarande numren av tidskriften sändes ju ut till samtliga riksdagsledamöter just för att dessa skulle ta kännedom om dessa artiklar. Författaren till dem var en sjömilitär, som utan tvivel är mycket sakkunnig på sitt område. Vad han inte vet om sjökrig, om de tekniska förutsättningarna för ett sådant o. s. v., det är väl knappast värt att veta. Men i all sin sakkunskap kom han ändå fram till att hävda en uppfattning som innebar att Sverige borde skaffa sig en flotta av sådan storleksordning, att den kunde vid behov konvojera de svenska fartygen på världshaven. Man kan säkert bevisa, att det ur rent militär synpunkt är praktiskt med en sådan flotta och att det kanske också finns vissa ekonomiska möjligheter att skapa någonting i den vägen, men politiskt är det absolut inte klokt att tänka sig att Sverige skall lägga sig till med en flotta av den storleken och med de uppgifterna som författaren i Vår Flotta talade för. Sakkunskapen i och för sig räcker inte, den kan utan riktninggivande politiska direktiv leda vilse. De allra flesta ingenjörer kunna väl konstruera en maskin, och det finns väl ingen arkitekt som inte kan rita ett hus, men om inte vederbörande får fullt klara direktiv om vad maskinen eller huset skall användas till, kan han inte konstruera en maskin eller rita ett hus så att beställaren kan vara säker på att maskinen eller huset ger valuta för pengarna och duger för det avsedda ändamålet.

Detsamma gäller i fråga om uppbyggandet av försvaret. Den militära sakkunskapen kan säkert åstadkomma en militär apparat — kanske en kopia i smått av en stormaktsarmé — mot vilken ur teknisk synpunkt inga som helst anmärkningar kunna riktas, men är detta vad man behöver? Enligt min uppfattning inte. Vill man få ett försvar så organiserat, att det svarar mot den politik som majoriteten av det svenska folket önskar skall föras, då kan man, såvitt jag förstår, inte undgå att ge politiska direktiv för utredningen. Utskottet synes vara mycket förskräckt för att överhuvud taget taga upp politiska problem i samband med utredningen. Det undviker politiken även då det talar om utnyttjandet av erfarenheterna från kriget, ty för utskottet finns det bara tekniska erfarenheter och rön ifrån det senaste världskriget. I verkligheten är det väl så att det också finns politiska erfarenheter och rön ifrån detta krig, som äro minst lika viktiga att taga vara på som de tekniska.

Bland dessa viktiga politiska erfarenheter skulle jag vilja nämna för det första den, att ett land som angripes i allmänhet icke befinner sig i så gynnsam situation, att det kan förhindra angriparen att ockupera delar av sitt territorium, och om angriparen är en stormakt och den angripne en småstat eller en mindre stat, så torde denne icke kunna förhindra angriparen att ockupera

Ang. försvarsorganisationens framtida gestaltning. (Forts.)

hela det angripna territoriet. Den andra erfarenheten är att ockupationen likväl inte behöver betyda slutet på kampen och underkastelse under angriparen, inte ens när det rör sig om ockupation av ett helt land. Kampen kan fortsätta, och den kan mycket verksamt bidra till det ockuperade landets befrielse, men en oundgänglig förutsättning är då, att försvaret är fast förankrat hos *hela* folket och inriktat på att kampen skall fortsätta, även om landet blir ockuperat. Kan man med förbigående av dessa politiska erfarenheter bygga upp ett effektivt försvar för Sverige? Absolut inte, enligt min uppfattning.

Om man skall taga hänsyn till dessa erfarenheter, är det två frågor som äro mycket viktiga. Den ena gäller försvarets omfattning. Försvaret måste omfatta hela folket. Varje fysiskt och psykiskt användbar människa måste efter måttet av sina krafter göra sin insats för landets försvar genom att deltaga antingen i fronttjänst i vidare mening, i lokalförsvaret inklusive civilförsvaret eller (och) i produktionen. Någon dagdrivare, någon som icke gör sin insats på det ena eller andra sättet eller på flera sätt, kan icke tolereras.

Den andra frågan rör demokratin inom försvarsmakten. Det finns folk som mena att demokrati och försvar inte gärna låta sig förena, att det egentligen inte finns någon plats för demokrati inom försvarsmakten. Jag kan inte förstå annat än att detta måste bygga på den felaktiga uppfattningen, att demokrati skulle vara detsamma som att en officer skulle behöva diskutera de order han ger med manskapet eller att manskapet skulle sätta i gång omröstning om frågan, huruvida man skall lyda ordern eller inte. Så uppfattar jag för min del inte frågan om demokrati i försvaret, och därför kan jag inte heller se, att det inte skulle finnas plats för demokrati inom försvaret. Enligt min mening betyder demokrati inom försvaret framför allt att försvarsmaktens kadrer — officerskåren — genomsyras av en demokratisk anda och ställas i intim förbindelse med folket. Detta utesluter på intet sätt upprätthållande av disciplin och t. o. m. mycket sträng disciplin i tjänsten; tvärtom torde det underlätta upprätthållandet av disciplinen, i det att den under sådana förhållanden icke vilar på tvång och på rädsla för straff utan på en insikt hos vederbörande manskap om nödvändigheten av en mycket sträng disciplin.

Inom officerskåren här i Sverige anser man med vissa undantag, att radiokala arbetare och alldeles särskilt kommunister a priori äro fiender till officerskåren. Det kan sägas att vi själva ha en viss skuld i detta bland annat på grund av att vi ha gjort alldeles för mycket väsen av och kanske också i allt för hög grad generaliserat de fall av preusseri, knektanda och nazism som ha förekommit inom officerskåren. Man kan genmäla att officerskåren själv genom att icke taga avstånd från dessa fall och genom att ibland i missriktad käranda bagatellisera allvarliga förlöpningar och felgrepp från officerskårens sida provocerat till överdrifter på arbetarhåll. Det är emellertid inte min mening att ställa till någon diskussion om vem som är mest skyldig: officerskåren eller vi kommunister, eller att försöka anordna någon sorts upp- och avskrivning av fel och misstag. Jag vill bara använda tillfället att deklarerat, att vi icke äro några fiender till officerskåren men att vi likväl tillåta oss att ha en uppfattning, att den nödvändiga förankringen hos folket, som vi eftersträva, icke kan ske i tillräcklig utsträckning, så länge officerskåren huvudsakligen rekryteras ur ett smalt socialt överskikt, som i stor utsträckning står främmande för folkets stora massa. Högst väsentligt är alltså enligt vår mening, att officerskårens rekryteringsbas vidgas och att det lilla steg som tagits i den riktningen kommer att tagas fullt ut i en ny försvarsorganisation.

Det har yppats farhågor för att nu efter kriget de pacifistiska och antimilitaristiska stämningarna skola växa bland de breda folklagren i detta land

Ang. försvarsorganisationens framtida gestaltning. (Forts.)
på grundval av vissa icke alltid så gynnsamma erfarenheter, som många människor ha gjort beträffande bristfälligheter av ett och annat slag i vårt försvar och andan i försvaret. Det är klart att det finns en sådan risk, och skulle den bli verklighet, så kommer detta att vara till allvarlig skada för det svenska försvaret, men å andra sidan kan den risken avlägsnas, om man ser till att skapa ett försvar, som för hela folket framstår såsom defensivt, effektivt och verkligt demokratiskt. Syftet med vår motion var att lämna ett bidrag i den riktningen. Därför måste jag beklaga, att utskottet har avfärdat motionen på det sätt som har skett. Hade man fått en grundligare behandling av den, så skulle det kanske ha kunnat visa sig, att skillnaderna i uppfattning icke äro så stora, och då skulle man kanske ha kunnat få uppleva i detta land en verklig nationell enighet kring försvaret och kring frågan om de uppgifter som försvaret skall fylla. Nu synes det som om en sådan enighet icke skulle finnas. Kanske finns den ändå, när allt kommer omkring, men jag är, såsom saken för närvarande står, nödsakad att gent emot utskottet yrka bifall till min och herr Linderots motion i denna kammare.

Herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! Försvarsbeslutet av år 1942 omfattade vårt försvarsväsens uppbyggande under en femårsperiod. Det huvudsakliga av detta arbete har genomförts. Jag tror att alla äro eniga om att vårt försvar genom detta arbete har uppnått en anseilig styrka, och jag tror också att vi äro eniga om att detta har varit av värde för oss i vår strävan att under det andra världskriget försöka att lotsa Sverige fram till freden utan att ha blivit indraget i kriget. Men, som sagt, 1942 års försvarsplan är tidsbegränsad och tar ingen principiell ståndpunkt till frågan, hur vårt försvar skall komma att se ut efter dessa fem år. Det är väl självklart att något måste komma då, och därför är det naturligt att man redan nu börjar tänka på förberedelserna: de utredningar som böra föregå ett nytt statsmakternas beslut i försvarsfrågan.

I den proposition som behandlas här hade jag framlagt vissa riktlinjer för en sådan försvarsutredning, riktlinjer som givetvis voro godkända av regeringen. Dessa riktlinjer ha behandlats av statsutskottet, och resultatet föreligger nu. Jag vill begagna tillfället att uttala min tacksamhet och stora tillfredsställelse över utskottsutlåtandet: det är ett positivt utlåtande.

Genom detta och genom ett riksdagsbeslut i föreliggande fråga ha statsmakterna angivit tendensen för försvarsutredningen. Det är fyra ting som ha fastslagits. Det ena är att alla vapenföra män böra vapenutbildas, det andra är att vapenutbildningen måste vara god, det tredje är att vårt försvar tillförsäkras goda och effektiva vapen, men det fjärde är att i all denna strävan skall också ingå ett stort mått av klok hushållning med medlen, att sparsamhet iakttages, så att vi få ett gott och starkt försvar för minsta möjliga kostnad och inom en kostnad som det svenska samhället är i stånd att bära. Jag betraktar det således som en stor tillgång, att det har kunnat samlas en så stark enighet kring dessa riktlinjer; jag skulle nästan för min del vilja säga, trots den föregående talaren, att enigheten är väl ändå fullständig: även kommunisterna äro väl med i denna enighet.

Den föregående talaren invände, att utskottet icke hade gått in på den politiska målsättningen. Till det skulle jag bara vilja säga — även om det inte är min sak — att det för oss är självklart, att det svenska försvaret skall vara den svenska demokratiska statens tjänare. Någon annan roll tillåta vi aldrig i detta land försvarsmakten att spela. I det avseendet är det alltså inte någon skillnad mellan den allmänna uppfattningen och den som herr Holmberg, kanske med något andra ord, gav uttryck åt. När man läser den kommunistiska motionen, finner man också, att den ger ett positivt medgivande i de punkter

Ang. försvarsorganisationens framtida gestaltning. (Forts.)

som jag här har anfört: att alla skola vapenutbildas och ha en god utbildning och att det svenska försvaret skall ha en effektiv och modern beväpning. Jag kan inte se annat än att kommunisterna med detta ha slutit upp i denna allmänna linje.

Nu har utskottet avstyrkt den kommunistiska motionen. Såvitt jag kunnat läsa har detta icke berott på att utskottet haft någon rädsla för att de frågor som upptagits av kommunisterna bli föremål för utredning. Jag måste för min egen del säga, att alla de punkter som kommunisterna ha framfört äro av den naturen, att de måste bli föremål för övervägande vid utredningen. Jag säger rent ut, att det på åtskilliga punkter är värdefulla saker som av kommunisterna ha framförts, men utskottet har ju ställt sig på den rimliga och naturliga ståndpunkten, att statsmakterna icke här kunna eller böra ge detaljdirektiv för utredningen. När man studerar den kommunistiska motionen och ser vilka frågor det är som föras fram, finner man att det, kort uttryckt, gäller försvarets ledning, specialiserad utbildning, underhållstjänsten, officersutbildningen, forskning och nykonstruktioner, centralisering av förvaltningen, enhetlig beväpning, industriens krigsberedskap, reservlager, kravet på att alla vapenföra skola utbildas, hemvärnets ställning, ställningen till privata försvarsorganisationer och frågan om disciplinen. Allt detta är ju detaljer, låt vara viktiga detaljer, men man måste ju samtidigt också säga, att det icke täcker hela fältet. Skulle man ge direktiv av det slaget, finge man räkna upp åtminstone lika många punkter till, och därför tror jag att kommunisterna kunna säga till sig själva, att den omständigheten att utskottet icke gått in på en diskussion av dessa frågor och icke angivit sin ståndpunkt till dem ingenting säger om den allmänna uppfattningen om hur dessa frågor skola lösas. Det blir något som måste förbehållas åt utredningen.

Det har redan angivits i propositionen, och det har ännu starkare understrukits av utskottet, att det här gäller för utredningen att utifrån en fri och obunden ställning arbeta sig fram till bästa möjliga avvägning och bästa möjliga utformning av ett förslag om försvarets nya gestaltning. Det är inte så att den utredning som här skall sättas i gång skall bli en militär utredning. Det sker aldrig så i vårt land. Vi låta aldrig militärerna dominera. De få tillfälle att använda all sin sakkunskap och all sin övertalningsförmåga, men deras synpunkter bli alltid härdade i lekmännens eld. Denna utredning blir icke en teknisk utredning utan en i hög grad realpolitisk utredning, och under sådana omständigheter är det naturligt, att utredningen går till sitt arbete obunden utan att det är fastspikat, var och hur lösningarna skola sökas. Men det är klart, att det är av den allra största betydelse, att utredningsmännen veta vad statsmakterna ha för uppfattning om själva grunden för försvarsväsendet, och det är därför som man kan beteckna det såsom så värdefullt, att statsmakterna nu ha enat sig om den fundamentala grunden för försvarets uppbyggnad på det sätt som har skett i de direktiv, som nu av regering och riksdag fastställas.

Enigheten i dag har ett stort värde, och jag hoppas för min del att enigheten i dag skall få den följd, att när försvarsorganisationen skall på nytt föreläggas riksdagen, det också skall ske en stark sanling kring denna nya försvarsorganisation. Det bör ju vara naturligt, och det kan icke vara omöjligt, att vi svenskar samla oss kring det som i alla fall är för oss alla gemensamt, nämligen frågan om Sveriges frihet och självständighet.

Herr Lindström: Den kommunistiska religionen, herr talman, har alltid varit av utpräglat teologisk karaktär. Den har rört sig med budord och teser, som det kommunistiska partiets medlemmar ha måst bekänna, även om budorden

Ang. försvarsorganisationens framtida gestaltning. (Forts.)
många gånger förändrat sig. För närvarande tycks den kommunistiska teologien koncentrera sig på något som i den gamla katekesen hade rubriken syndabekännelse.

Herr Holmbergs anförande här har varit en öppen och för mig i långa stycken mycket sympatisk syndabekännelse. Jag har följt med den kommunistiska utvecklingen under mer än ett par decennier och är ännu inte riktigt fri från den misstro, som har skapats genom alla dessa avvikelser till höger och vänster, uppåt och nedåt, men jag börjar, herr talman, allt mer komma till den uppfattningen, att kommunisternas åsikter på olika punkter numera börjat stabilisera sig. Man kan faktiskt antligen hitta en viss linje i deras politiska tänkande och resonemang, vilket uppenbarligen beror på att de mer och mer närma sig den tidigare så avskräckande socialdemokratien och den ännu mer avskräckande borgerligheten. Med denna kurva i den kommunistiska utvecklingen måste man — herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet har ju redan fastslagit det — utgå ifrån att vi i försvarsfrågan liksom även i andra frågor har vunnit enighet i det väsentliga. Om kommunisterna framhärda på sin väg genom skärselden och bekänna sina synder även på andra punkter, tror jag, att vi skola kunna upptäcka enighet litet varstans i de frågor, som vi ha att behandla här i riksdagen.

Herr Holmberg var missnöjd särskilt med att utskottet inte kostat på sig en grundligare behandling av den kommunistiska motionen. Jag vill, herr talman, säga — det var närmast därför som jag begärde ordet — att utskottet och framför allt dess första avdelning ägnat denna fråga mycket stor uppmärksamhet och i det sammanhanget också dryftat de synpunkter, som finnas anförda i den kommunistiska motionen. Men att utskottet ändock icke har skrivit annorlunda än det har gjort, beror just på de skäl, som herr försvarsministern nyss så klart framlade. Det beror icke på något ställningstagande emot många ting i motionen utan därpå att utskottet i första hand hade att taga ställning till en kungl. proposition om utredning av våra försvarsfrågor sedan den femårsplan, som beslöts år 1942, har utlöpt.

Vi ha överhuvud taget haft den synpunkten, att utredningen bör få arbeta så förutsättningslöst som möjligt. Hade vi då skrivit efter den kommunistiska motionens uppläggning, skulle denna möjlighet att, som det står i utskottets utlåtande, »fritt och obundet pröva» ha begränsats. Det ville vi inte vara med om, och det är anledningen till att vårt utlåtande ser ut som det gör.

Herr Holmberg klandrade också utskottet en aning för att man från dess sida i denna fråga har varit rädd för att ta upp politiska synpunkter. Jag frågar då herr Holmberg: »Är det hans önskemål, att utskottet och riksdagens kamrar skulle ha accepterat det politiska resonemang, som förekommer i den kommunistiska motionen? Här står exempelvis i denna motion, nr 124 i första kammaren, att man inte kan anse det möjligt att utan militära maktmedel föra en i folkets intresse inriktad utrikespolitik. Det är, så vitt jag förstår, herr talman, ett ganska äventyrligt uttalande. Vill herr Holmberg, att vi skola bedriva vår utrikespolitik med stöd av militära maktmedel, eller är det herr Holmbergs mening — det är i varje fall min — att vi i den svåraste nationella situation vi överhuvud taget kunna tänka oss, nämligen när vår frihet är hotad av militär makt utifrån, skola använda vår militära kraft som ett yttersta medel för att värna denna dyrbara frihet? Denna senare uppfattning har varit riktlinjen för utskottets betraktelser i detta ärende, och jag tror, att den på ett utomordentligt sätt överensstämmer med de intentioner, som statsmakterna, både regeringen och riksdagen, ha haft, när de under detta krig, före detsamma och även efter kriget, ha fört en politik, som går ut på att så långt som möjligt med fred-

Ang. försvarsorganisationens framtida gestaltning. (Forts.)

liga medel säkra vårt oberoende och, om jag får använda det ordet, reservera försvaret som ett yttersta medel i alldeles särskilt svåra situationer.

När man ser sådana uttryck i den kommunistiska motionen — det finns också några flera sådana som jag skulle kunna ingå på, men jag underlåter det — blir man inte direkt suggererad till att lägga den till grundval för den kommande försvarsutredningen. Jag tror, att det är betydligt tryggare att bygga på de synpunkter, som utskottet har framfört.

Utskottet har för övrigt icke varit så räddhågat som herr Holmberg tycks föreställa sig, när det gäller att bedöma frågan i dess politiska sammanhang. På s. 10 i utskottsutlåtandet står det ju, att förhållandena efter krigets slut ute i världen och framför allt i vår närmaste omgivning måste i hög grad bli utslagsgivande för våra militära anstalter och försvarsförberedelser. Vi ha alltså på ett naturligt sätt tagit upp frågans politiska sammanhang och ha, som sagt, inte alls varit räddhågade för att betona detta i vårt utlåtande.

En fråga, som herr Holmberg ofta återkommer till, rör demokratiseringen inom försvarsväsendet. Det är en fråga som jag personligen har intresserat mig för i 25 år. Redan som ganska ung och grön ordförande i det socialdemokratiska ungdomsförbundet tog jag upp saken, och jag har aldrig släppt mitt intresse för den. När jag hör herr Holmbergs i detta stycke något kritiskt färgade anförande, måste jag, även om det i fråga om många väsentligheter var alldeles riktigt, säga, att vi här ha att göra med en kår, som under långa tider, ja, hundratals år, har blivit uppfostrad på ett visst sätt. Vi ha nu satt in olika åtgärder för att möjliggöra, att denna kår kommer närmare den demokratiska anda, som utan tveivel finns i vårt land. Jag måste för min del uttala den mening, att vi med hänsyn till den korta tid, som vi haft för att påbörja och genomföra dessa demokratiseringsåtgärder, kommit ganska långt. Här är det fråga om något som tar tid och som inte går att ordna från i dag till i morgon. Vi behöva bara följa den linje, som vi nu i några år ha följt, för att ganska snart — det är min fasta övertygelse — komma till ännu bättre resultat än vad vi hittills ha nått.

Jag begärde ordet, herr talman, huvudsakligast för att få tillfälle att yrka bifall till utskottets förslag även i dess andra punkt. Det är väl motiverat också i detta avseende, och jag är övertygad om att kammaren icke kommer att ångra sig, om den bifaller vad utskottet har föreslagit.

Herr Holmberg: Herr talman! Visserligen skulle väl herr Lindström, som har en viss prästerlig insats bakom sig, kunna anses kvalificerad att avgöra, vad som är teologi och syndabekännelse eller inte. Mig förefaller det emellertid, som om herr Lindströms omdöme, vad på oss ankommer, verkar en smula amatörmässigt, ungefär som herr Lindström när han uppträder som teolog. Det kanske kan ursäktas mig, om jag inte bryr mig om att ingå på vad herr Lindström sade i det stycket. Jag vill däremot gärna säga några ord beträffande herr Lindströms ursäkt för att utskottet har avslagit den kommunistiska motionen.

Herr Lindström anförde, vad vi ha skrivit beträffande utrikespolitiken, men han gjorde det på ett sådant sätt, som om han ville göra troligt, att det kommunistiska partiet skulle ha förordat en aktiv och aggressiv utrikespolitik. Vi förklara i motionen, att vi måste fastställa, »att ett effektivt försvar av den nationella friheten efter det pågående kriget, liksom nu, näppeligen är möjligt utan militära maktmedel såsom stöd för en i folkets intresse förd utrikespolitik». Det utsäges där tydligt, att vad vi avse är dels en utrikespolitik, som strävar till att bevara landets fred, och dels militära maktmedel såsom stöd för denna utrikespolitik. Det kan aldrig vara fråga om någon

Ang. försvarsorganisationens framtida gestaltning. (Forts.)
tanke på att vi skulle använda de militära maktmedlen såsom stöd för en aggressiv utrikespolitik.

För övrigt var det inte detta resonemang hos motionärerna, som det var meningen, att herrarna skulle ta upp till behandling, utan det var förnämligast det som är det viktigaste i motionen, nämligen vad som står på s. 2, där vi säga: »Utredningen måste enligt vår uppfattning erhålla klart och tydligt direktiv att söka skapa en försvarsmakt, som inom ramen för vårt folks bärkraft och vårt lands materiella resurser ger största möjliga effektivitet, ej avses för aggressiva syften och ej kan utnyttjas av en minoritet mot folket självt.»

Det förefaller onekligen litet egendomligt, när utskottet yrkar avslag på en motion med sådant innehåll. Utskottet skulle ju ha kunnat kosta på sig att om vår motion åtminstone skriva detsamma som det har skrivit om herr Lindströms partiväns, herr Malmborgs, motion, d. v. s. att motionen måtte anses besvarad genom vad utskottet har anfört. Detta hade ju inte inneburit ett avståndstagande från motionen och de däri framförda tankarna, vilket däremot utskottets avslagsyrkande måste uppfattas vara.

Sedan är det kanske inte nödvändigt, att vi diskutera så mycket om vad utskottet skrivit eller icke skrivit, alldenstund det av vad som sagts här av herr Lindström och framför allt av herr statsrådet Sköld ju är ganska klart, att vad vi anse bör ställas upp som de politiska riktlinjerna för utredningen av dem betraktas såsom en grundläggande ehuru underförstådd förutsättning.

Det kommunistiska partiet är alldeles givet fullständigt överens om de fyra av statsrådet Sköld här anförda huvudpunkterna i hans utredningsdirektiv. Vi anse emellertid, att dessa direktiv inte räcka, utan att man måste utreda mer än vad som innefattas i dessa punkter. Herr Sköld har nu försäkrat oss, att man även skall göra detta, i det att han förklarat, att även de beaktansvärda förslag, vill jag minnas, att han sade, som han ansåg finnas i vissa stycken i den kommunistiska motionen, självfallet också skola bli föremål för utredning. Under sådana förhållanden, herr talman, har jag bara att på mitt partis vägnar uttrycka vår belåtenhet med de löften, som ha avgivits beträffande försvarsutredningen, och jag måste förklara, att jag anser mig icke ha skäl att vidhålla det yrkande, som jag ställde i mitt tidigare anförande.

Herr Ström: Herr talman! Jag vill understryka två synpunkter, som denna och tidigare liknande debatter i riksdagen givit mig anledning till.

När vi nu gå till en ny utredning av försvarsfrågan, får det icke på något sätt upprepas vad som skedde år 1925. Den nya utredningen bör i stället ske i en anda, som präglas av att vi ha lärt av erfarenheten sedan år 1925, utan att vi därför behöva uttala någon förkastelsedom över dem som voro med om beslutet den gånge.

Det väsentliga nu är att utredningen blir positiv och icke negativ och att man på allvar går in på frågan om att skapa ett försvar, som helt uppbyggs av en demokratisk anda både inåt och utåt. Utskottets utlåtande ger enligt min uppfattning också vid handen, att utskottet anser detta vara det väsentliga. Det är nämligen ingalunda bra som det är för närvarande, och ännu mindre som det har varit under den tid som vi haft särskild anledning att följa med försvarets inre förhållanden. Det är angeläget, att vi mycket snart få till stånd en demokratisering av försvaret, och man får inte såsom herr Lindström som en förmildrande omständighet anföra, att det måste taga avsevärd tid, innan vi kunna demokratiskt uppfostra den svenska officerskåren. Jag hyser den uppfattningen, att det är av minst lika stor vikt att snabbt få

Ang. försvarsorganisationens framtida gestaltning. (Forts.)

till stånd denna uppfostran till en alltigenom demokratisk anda som det är att till omprövning uppta alla de tekniska, organisatoriska och ekonomiska synpunkter som kriget och andra förhållanden tvinga oss att lägga till grund för utredningen.

Jag anser också, att det är ett fel av utskottet, som eljest har framfört mycket beaktansvärda synpunkter och kommit till ett enigt och positivt resultat, att det inte har tagit fasta på den nya kommunistiska linje, som herr Lindström här mycket riktigt fäst uppmärksamheten vid, men som han tyvärr raljerade och skämtade över. Utskottet har enligt min mening begått ett misstag, då det inte har tagit fasta på några av de ganska väsentliga och viktiga synpunkter, som finnas i motionen och för vilka den kommunistiske talaren nyss redogjorde. Försvarsministern har på ett utomordentligt sätt tagit fasta på dessa synpunkter, och hans motivering synes mig vara betydligt starkare än utskottets. Det är mycket lyckligt, att försvarsministern här har sagt de ord han yttrat. Det är också glädjande, att herr Lindström såsom representant för utskottet har uttalat sig i samma riktning, även om det skett med vissa reservationer. Vi begå nämligen enligt min uppfattning ett oerhört fel, om vi visa bort en mycket stor och väsentlig del av den svenska medborgarkåren genom att under alla förhållanden vända oss emot vad som framlägges av kommunisterna och icke vilja acceptera det bara därför att det kommer från kommunistiskt håll, även om vi kanske äro av den uppfattningen, att synpunkterna i och för sig äro riktiga. Det är förståndigare att rent sakligt upptaga varje synpunkt och förslag även från kommunisterna och behandla förslagen efter deras sakliga innebörd, även om vi, såsom herr Lindström betonade, med rätta ha skäl att vara misstänksamma på grund av att kommunisterna ofta använda taktiken att ena året gå i en riktning och det andra året i en annan. Nu ha vi möjlighet att slå fast, vad kommunisterna positivt ha sagt i en viktig nationell fråga, där vi tidigare inte kunnat göra detta. Det är av stor vikt, att vi då också göra det, och det har nu herr försvarsministern gjort. Jag anser, att det är mycket lyckligt, att så har skett. Vi måste nämligen utgå ifrån att om vi skola kunna skapa ett verkligt kraftigt och effektivt försvar, måste detta bäras upp av hela folket, och det vore mycket olyckligt, om det i denna fråga, som kräver enighet, skulle finnas en grupp som förde sin egen kamp.

Med dessa ord, herr talman, har jag velat motivera varför jag kan rösta för utskottets förslag sådant som det här tolkats närmast av herr försvarsministern.

I herr Ströms yttrande instämde herr *Branting*.

Herr Linderot: Herr talman! Såsom en av motionärerna kanske också jag skall be att få anföra ett par synpunkter.

Det väsentliga, som vi ha velat framföra i denna fråga, finnes i motionen och är redan motiverat och kommenterat av min partikamrat, herr Holmberg. Jag behöver givetvis inte i andra vändningar söka upprepa vad som sålunda redan är sagt och skrivet, men jag vill rikta ett par frågor till herr Lindström. Jag har nämligen inte kunnat förstå, varför utskottet och då närmast den avdelning, som handlagt ärendet, helt enkelt avvisar motionen, medan utskottets talesman, herr Lindström, i stort sett förklarar sig enig med tankegångarna i densamma. Det spelar kanske inte någon roll för den fortsatta försvarsutredningen eller handläggningen av försvarsfrågan vare sig i kammaren eller utskottet, men jag måste uppriktligt säga herr Lindström, att jag tycker, att det är ett oskick av ett utskott, vare sig det är statsutskottet eller något annat.

Ang. försvarsorganisationens framtida gestaltning. (Forts.)
att utåt demonstrera en helt avvisande hållning mot framställda förslag, medan man sedan i kammaren i anföranden, som kanske inte på långt när bli så allmänt kända som utskottets ståndpunktstagande i utlåandet, i huvudsak övergår till den linje, som man avvisat i utskottets betänkande. Jag upprepar, att jag anser, att ett sådant handlingssätt är ett oskick. Det har skett vid flera tillfällen, och jag vet egentligen inte, varför man börjat att följa en sådan linje.

Herr Lindström har försökt att ge en motivering, varför utskottet har avvisat vår motion, genom att hänvisa till att vi ha intagit en äventyrlig ståndpunkt i frågan om de militära maktmedlen och utrikespolitiken. Herr Holmberg har redan bemött detta påstående, men för att göra det hela litet fylligare och för att visa, hur orimlig herr Lindströms invändning mot vår motion i verkligheten är, skall jag fresta kammarens tålmod med att läsa upp hela det omtvistade avsnittet i vår motion. Det är bara åtta rader och lyder: »Vi äro anhängare av och verka för en utveckling av det mellanfolkliga samarbetet i riktning mot skapandet av en internationell rättsordning, som kan säkra freden i världen och för alltid göra slut på krigen. Då vi emellertid icke för närvarande kunna se några påtagliga utsikter till att en sådan rättsordning skall komma till stånd inom överskådlig tid, måste vi fastställa, att ett effektivt försvar av den nationella friheten efter det pågående kriget, liksom nu, näppeligen är möjligt utan militära maktmedel såsom stöd för en i folkets intresse förd utrikespolitik.»

Vad är det som är äventyrligt, herr Lindström, i det av mig föredragna avsnittet i vår motion? Det skulle intressera mig att få veta det. Detta förefaller mig nämligen vara en uppfattning, som kammarens ledamöter med undantag av herr Lindström till hundra procent kunna ansluta sig till. Skulle vi ha den meningen, herr Lindström, att en i vårt folks intresse förd utrikespolitik, som ju framför allt avser att garantera den nationella suveräniteten, nu kunde föras utan stöd av militära maktmedel inom landet, skulle vi naturligtvis motionera om att skrota ned hela försvaret.

Detta om detta.

Utskottets talesman har sålunda som stöd för utskottets avvisande av vår motion ställt sig på en ståndpunkt som jag — i motsats till vår egen — tycker är ganska äventyrlig.

Vad sedan angår andra detaljer har ju försvarsministern här anført, att han icke anser att man från ett utskotts sida bör låsa fast en blivande utredning. Den meningen kan jag i största allmänhet dela, och vi ha inte avsett att varje detalj i vår motion av utskottet skulle bifallas. Utskottsbehandlingen är ju till för att nagelfara framlagda motioner och inte för att antingen helt sluka desamma oförändrade eller att helt förkasta dem. Det skulle bli underliga resultat av utskottsarbetet om man skulle följa en sådan linje. Jag menar alltså att försvarsministerns invändning i och för sig är riktig, men ändå icke av utskottet borde ha tagits såsom utgångspunkt för ett helt avvisande av vår motion.

Till frågan om demokratiseringen av försvaret ber jag att få anföra en synpunkt, som vi ha framfört. Demokratiseringen av försvaret sammanhänger, mena vi, i hög grad med utbildningen av befälskadern, men utbildningen av befälskadern sammanhänger i synnerlig grad med befälskaderns rekrytering. Och vi ha tillåtit oss att säga i vår motion, att vi förmena att man borde göra hela den årliga värnpliktskontingenten till rekryteringsbas för officersskåren. Detta är en mycket viktig sak, som borde ha föranlett utskottet att uttrycka någon mening. Ty en utredning skulle säkert ha varit mycket tacksam om en viss opinionsyttring i berörda hänseende, om också kanske i vag form, hade varit in-

Ang. försvarsorganisationens framtida gestaltning. (Forts.)

förd redan i utskottets motivering. Det är enligt min mening en kärnfråga för en kommande demokratisering av försvarsväsendet att man utvidgar rekryteringsbasen för befälskadern på av oss angivet sätt.

Nu skall jag emellertid inte gå in i någon detaljdiskussion om den saken. Jag har bara velat rikta uppmärksamheten på vilka punkter vi ha framfört och vilka jag alltså anser borde ha blivit föremål för ett visst yttrande från utskottets sida.

Det är klart att man inte skall binda en utredning — framför allt skall man inte binda en utredning vid detaljer. Men man bör också från statsmakternas sida ha en viss bestämd mening då en utredning anbefalles. Den skall inte, som herr Holmberg redan sagt, bildligt talat börja arbeta i ett lufttomt rum. Den skall faktiskt från början ha en målsättning, ty då blir det ett gott resultat. Här gäller det alltså inte en sådan detaljanvisning, att man exempelvis anbefaller hela den kommunistiska motionen plus de direktiv som försvarsministern redan utformat till utredningen och säger: Det här skall ni nu klara! Det är bara att förvränga vår mening när herr Lindström försöker att ge en sådan bild av det hela. Vi trodde att det vore till nytta om sådan målsättning och sådana politiska anvisningar i större grad än hittills gaves från riksdagen, respektive regeringen, då utredningar i större angelägenheter anbefallas.

Jag har en gång tidigare här i kammaren sagt, att då ett utskott föreslår utredning av en sak blir man genast betänksam. Det är första steget till att realiter begrava saken i ett pappersmaskineri. Om utskottet sedan begär en »allsidig» utredning, då är saken redan mer än betänkelig. Och när utskottet talar om »förutsättningslös och allsidig» utredning, ja, då kan man i regel vara övertygad om att det inte blir ett dugg av det hela. Och det är för att komma ifrån detta, som vi menat att det hade varit bra med vissa direktiv för den blivande utredningen.

Jag har, herr talman, inte någonting mer att tillägga i sakfrågan. Jag har den meningen, som herr Holmberg också gav uttryck åt, att då utskottets talesman och även — vilket jag kanske betraktar som ännu viktigare — försvarsministern i detta stycke här i kammaren ha anslutit sig i mycket hög grad till de tankegångar för utredningsarbetets bedrivande, som vi velat ge uttryck åt, skulle det vara oriktigt att upprätthålla en motsättning mellan oss och utskottet genom att yrka bifall till vår motion, eventuellt votera om den. Jag tror att det blir effektivare i detta fall att vi frångå vår motion och med hänvisning till de yttranden, som gjorts dels av utskottets talesman och dels av försvarsministern, förklara oss relativt tillfredsställda med dessa yttranden och därför också gå med på utskottets förslag.

Till sist vill jag bara ge herr Lindström en liten replik — även om det inte är alldeles nödvändigt kan det ju heller inte vara ur vägen. Han var glad över den syndabekännelse som vi här hade gjort. Jag måste tyvärr något grumla den glädjen, ty vi ha egentligen inte gjort någon syndabekännelse i försvarsfrågan. Däremot så kan jag förena mig med herr Holmberg i det som man möjligen kunde kalla en syndabekännelse, då han sade att kommunisterna nog inte äro utan skuld till att en fiendskap råder mellan officerskåren och de radikala arbetarna, enkannerligen kommunisterna. Jag tror att herr Holmberg — om han har haft några själsstrider att utstå innan han anförde detta, det vet jag inte — dock har rätt att göra ett dylikt erkännande i fråga om en viss skuld, som vi här icke böra fritaga oss ifrån.

Men om vi skola börja diskutera skulder, vilket ju herr Holmberg i sitt anförande ansåg att man egentligen inte behöver göra i detta fall, så ligger det en mycket större skuld på den socialdemokratiska rörelsen här i landet,

Ang. försvarsorganisationens framtida gestaltning. (Forts.)
herr Lindström. Ty under hela den tid av cirka 40 år, som jag har varit med i arbetarrörelsen, i den socialdemokratiska rörelsen innan jag deltog i grundandet av det kommunistiska partiet, så har den socialdemokratiska pressen i fråga om kverulans mot officerare, generalisering av missförhållanden och sådant varit bra mycket syndfullare än den kommunistiska pressen. Därför skulle det nog kläda herr Lindström att göra precis samma syndabekännelse — kanske icke för egen del, men för den socialdemokratiska pressens och propagandans del — som herr Holmberg har gjort för sitt vidkommande och det kommunistiska partiets.

I övrigt har jag inte hört någon generell syndabekännelse i försvarsfrågan mer än en gång för några år sedan, när herr Sandler här i kammaren verkligen gjorde en syndabekännelse och bad både kammaren och svenska folket om syndaförlåtelse för 1925 års försvarshistoria. Jag kände mig vid det tillfället manad att polemisera mot herr Sandler, ty jag anser inte att socialdemokratien i försvarsfrågan behöver framträda med självplågerier och syndabekännelser. Det skulle endast vara fallet för den händelse socialdemokratien kunde göra en enskild människa eller ett parti klävoajant, så att man kunde se tio eller femton år framåt i tiden — då skulle man behöva be om ursäkt för 1925. När nu denna fråga förts på tal också av herr Ström, vill jag säga det jag hade tänkt säga den gången, nämligen att det inte alls är nödvändigt att gentemot de paténtförsvarsvänliga högermännen ideligen be om ursäkt för 1925 års försvarsbeslut, ty det fanns så många skäl för att vara optimistisk på den tiden, att det kan framdragas åtskilligt till försvar för de ståndpunkter som intogos. Att sedan optimismen inte höll och att världsutvecklingen gick en annan väg, det kunde man som sagt inte kräva att någon vid den tiden skulle kunna förutse så där absolut säkert.

Emellertid ha vi nu i dag klart för oss att man verkligen får lov att se ganska realistiskt på världssituationen i förhållande till militära försvarsmedel. Och därför förmenar jag att vi nu, från de utgångspunkter som vi ha i dag, böra sträva efter att få största tänkbara enighet i fortsättningen vid handläggningen av de försvarsfrågor, som statsmakterna tyvärr allt framgent inom överskådlig tid måste handlägga.

Till sist sade herr Lindström, att han med en viss misstro ser på vår ståndpunkt i detta fall. Men samtidigt uttalar han en förhoppning att den skall vara varaktig, då han har förmärkt att vi i fråga om våra åsikter om demokratien börja på att stabiliseras. Jag vill kvittera herr Lindströms förmodan med att uttala, att den dagen som jag här i kammaren skall kunna säga, att jag anser herr Lindströms och många av hans partivänners demokratiska ståndpunkter såsom stabiliserade, den dagen skall för mig vara en stor högtidsdag.

Herr Lindström: Ibland vakna syndarna mycket sent. Herr Linderot tillhör uppenbarligen dem som ha sovit mycket länge, då han inte har kunnat iakttaga att det socialdemokratiska partiet i alla hänseenden under hela sin långa historia har slagit vakt omkring de demokratiska idéerna. Men socialdemokratien vill inte utan vidare utlämna till herr Linderot att bestämma vad som är demokrati. Socialdemokratien är högfärdig nog att själv vilja avgöra den saken.

Om det nu är någon anledning att anmärka på utskottets utlåtande rörande den kommunistiska motionen, så skulle det möjligtvis vara att utskottet har tagit kommunisterna mera på allvar än de själva göra i denna debatt. Vi föreställde oss nämligen att vad som framlagts i denna motion var av kommunisterna önskade utredningsdirektiv. Nu ha de själva sagt att så behöver det inte vara — man kan se på det, man kan resonera om det, men det är

Ang. försvarsorganisationens framtida gestaltning. (Forts.)

inte fråga om att man skall binda en kommande utredning genom att säga någonting särskilt om det som står i den kommunistiska motionen. Vi fingo den uppfattningen — allra helst när vi läste den kommunistiska motionens kläm — att här var det fråga om utredningsdirektiv av ett ganska bestämt slag. När statsutskottet har föreslagit riksdagen att besluta att motionen skall avslås, så beror det helt enkelt på innehållet just i klämman av den kommunistiska motionen. I denna kläm föreslås, att »riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om att för den av statsrådet och chefen för försvarsdepartementet förebådade utredningen i försvarsfrågan direktiv måtte utfärdas med hänsyn tagen till i motionerna närmare angivna synpunkter».

Nu finns det i motionen några synpunkter, som jag för min del inte vill ha framförda såsom direktiv, bindande för en utredning. Jag är t. ex. inte alls beredd på att understryka kravet på tjänstgöringsplikt för alla för försvaret tillgängliga män och kvinnor. Jag är osäker på den punkten — den vill jag ha förutsättningslöst utredd i varje fall. Det står vidare också att hela försvaret skall byggas icke på frivillighet utan på plikt: värnplikt, civilt försvarsplikt, plikt att utföra arbeten för försvaret o. s. v., och det vinkas i motionen också med att hemvärdet inte skulle bygga på frivillighetens grund, utan att det också skulle organiseras på basis av värnplikt. Ja, här ha vi en rad förslag till direktiv, som jag kan vara villig att diskutera och som jag kanske också delvis efter närmare eftertanke möjligen kan acceptera. Men jag vill inte göra dem till direktiv för en utredning.

Jag upprepar, herr talman, att jag var av den övertygelsen att kommunisterna allvarligen menade, att dessa direktiv skulle antagas, och därför kunde jag inte göra någonting annat än att ansluta mig till yrkandet om avslag på den kommunistiska motionen.

Här hoppa nu kommunisterna dygd på dygd över sina förut så syndiga huvuden. I sitt första anförande uppträdde, som jag redan sagt, herr Holmberg såsom en syndernas bekännare. I sitt andra anförande uppträdde han i blygsamhetens milda skrud — han sade att han inte ville yrka bifall till sin motion, eftersom man var, om inte alldeles fullkomligt, så dock i stort sett nöjd med de deklARATIONER, som gjorts från vissa håll här i debatten. Ja, herr talman, denna utveckling och denna vandring på dygdens stig borde naturligtvis få en gammal syndare som jag att rodna av skuldkänsla. Men jag gör det ändå inte. Ty om kammaren rekommenderar Kungl. Maj:t att tillsätta en utredning så är man vid slutet, när denna utredning fått till resultat en kungl. proposition som ligger på riksdagens bord, ändå inte säker på var kommunisterna ställa sig.

Jag betecknade i mitt första anförande vissa satser i den kommunistiska motionen såsom äventyrliga, nämligen den kombination mellan svenskt försvar och svensk utrikespolitik, som där skymtar. Jag måste säga, herr talman — och på denna punkt är jag fullkomligt oförbehållsam — att efter de förklaringar, som här ha givits från både herr Holmberg och herr Linderot, så har jag inte längre någon fruktan i det sammanhanget. Jag skulle emellertid vilja vädja till det kommunistiska partiets representanter att när de skriva motioner i framtiden precisera sina meningar, så att kamrarna och deras utskott begripa vad de vilja ha fram. Nu ha vi fått höra en som jag hoppas ganska oteologisk uttolkning av de rätt dunkla ordalagen i motionen.

Ja, herr talman, här ha kommunisterna gått så förfärligt långt på dygdens väg, att de i herr Linderots skepnad vilja göra syndabekännelser även för socialdemokratien. Herr Linderot sade, att här har den socialdemokratiska pressen i många år bedrivit en kverulantbetonad agitation mot officerskåren. Jag tror att dylika generaliseringar inte positivt bidra till denna frågas belysande.

Ang. försvarsorganisationens framtida gestaltning. (Forts.)

Jag skall, för att kanske också kunna få ett dygdeblomster i mitt knapphål, gärna medgiva att det har förekommit överdrifter i den socialdemokratiska pressen i dessa ting. Ett parti som har en lång historia blir ju inte färdigt samma dag det födes. Det ser kanske i sin begynnelse något okomplicerat på vissa samhällsföreteelser, och detta får sina uttryck i dess agitation och i dess tidningspress. Men jag vill säga — och det bör herr Linderot förstå med den ståndpunkt han nu intar — att det viktigaste är att socialdemokratien nu, när den sedan rätt länge har ett verkligt ansvar för hur detta samhälle skötes, på denna punkt har lagt bort vad herr Linderot ville beteckna såsom kverulantfasoner.

Jag vill ytterligare understryka, att detta har varit en nyttig och fruktbar debatt. Jag lyckönskar kommunisterna till deras lovande utveckling. Jag hoppas bara att den inte går så fort att de alldeles förlora sin själ.

Herr Holmberg: Herr talman! I det sista avseendet tror jag nog att herr Lindström kan känna sig lugn — den själ vi ha komma vi säkert att behålla.

Herr Lindström frågade — och den frågan är skälet till att jag tagit ordet igen — huru vi skola kunna vara säkra på att kommunisterna när utredningen en gång är färdig inte komma att ställa sig emot denna utrednings resultat. Ja, det finns kanske ett sätt att åtminstone försöka att försäkra sig om att så inte sker, och det sättet är att låta kommunisterna få vara med och utreda denna fråga. Eftersom det redan har omvitnats t. o. m. av herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet, att vi i vår motion ha lämnat mycket beaktansvärda synpunkter beträffande försvarets framtida organisation, så kunde det ju tänkas att man utan några större risker för rikets välfärd skulle kunna låta en kommunist få komma med i den utredning, som skall företagas. Och sker detta, då finns det ju kanske också vissa utsikter för att det när utredningen föreligger färdig skall råda enighet åtminstone i de viktigaste och avgörande frågorna mellan kommunisterna och de övriga, dels därför att kommunisterna ha haft tillfälle att påverka utredningen, dels därför att eventuella meningsmotsättningar ha kunnat klaras upp under den tid utredningen pågått och inte behöva komma upp först när regeringen framlägger sin proposition i frågan.

Jag skulle alltså vilja råda herr Lindström att stilla sina bekymmer i det stycket genom att tala vänligt med sin partivän herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet angående lämpligheten att bereda plats för en kommunist i den försvarsutredning, som nu skall igångsättas.

Vidare skulle jag bara vilja säga en liten sak till herr Lindström så där vid sidan av. Herr Lindström var mycket tacksam för de deklARATIONER som herr Linderot och jag gjort till andra stycket i vår motion, vilka deklARATIONER hade gjort att herr Lindström nu inte längre behövde känna den fruktan som han dessförinnan hade känt för vad vi egentligen menade när vi talade om de militära maktmedlen såsom stöd för en i folkets intresse förd utrikespolitik. Jag tror faktiskt inte att herr Lindström någon gång har haft någon anledning att känna fruktan i det avseendet, åtminstone inte med hänsyn till vad som här står. Ty att någon sådan anledning inte finns, det framgår alldeles klart om man bara läser stycket rätt innantill. Det kan herr Lindström göra, det vet jag. Jag vill inte påstå att herr Lindström inte läst innantill, men jag skulle tro att herr Lindströms fruktan berodde på att han fruktade någonting annat, nämligen att han i hastigheten inte skulle kunna hitta på något lämpligt tillhygge mot oss kommunister, utan därför måste tillverka ett av vad som här står skrivet. Herr Lindström menade att vad vi skrivit var ganska äventyrligt. Det visar sig nu att det enda äventyrliga i hela historien var herr Lindströms försökt att göra sak av vad vi skrivit. Det slutade nämligen med platt fall för herr Lindström.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i förvarande punkt hemställt.

Ang. försvarsorganisationens framtida gestaltning. (Forts.)

Punkten c).

Utskottets hemställan bifölls.

Vid förnyad, punktvis skedd föredragning av statsutskottets utlåtande nr 178, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa avlönings- m. fl. anslag under riksstatsens fjärde huvudtitel för budgetåret 1945/46 jämte i ämnet väckta motioner, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

På framställning av herr talmannen beslöts att handläggningen av återstående ärenden på föredragningslistan skulle uppskjutas till aftonsammanträdet.

Anmälades och godkändes bankoutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 348, till Konungen i anledning av väckta motioner om tillämpning i full utsträckning inom det statliga pensionsväsendet av grundsatsen om pensionernas oantastbarhet.

Anmälades statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 353, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa avlönings- m. fl. anslag under riksstatsens fjärde huvudtitel för budgetåret 1945/46, jämte i ämnet väckta motioner;

nr 368, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utläggande av vissa beställningar för försvarsändamål m. m.;

nr 369, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till inköp av tackjärn;

nr 370, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1944/45 m. m., i vad propositionen avser folkhus-hållningsdepartementets verksamhetsområde;

nr 391, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och vägförvaltningarna m. m., jämte i ämnet väckta motioner; samt

nr 392, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inrättande av en luftfartsstyrelse samt fastställande av stat för luftfartsfonden m. m.

Skrivelseförslagen godkändes under förutsättning, beträffande förslaget nr 353, att utskottets hemställanden i utlåtande nr 178, vidkommande förslaget nr 368, att utskottets hemställan i utlåtande nr 177, rörande förslaget nr 369, att utskottets hemställan i utlåtande nr 188, angående förslaget nr 370, att utskottets hemställanden i utlåtande nr 190, i avseende på förslaget nr 391, att utskottets hemställan i utlåtande nr 196 samt, i fråga om förslaget nr 392, att utskottets hemställan i utlåtande nr 197 bifölles även av andra kammaren.

Anmälades och godkändes riksdagens kanslis förslag

dels till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 372, angående val av fullmäktige i riksbanken och suppleanter för riksdagens fullmäktige i nämnda bank; samt

nr 378, angående val av fullmäktige i riksgäldskontoret samt suppleanter för fullmäktige i samma kontor;

dels ock till riksdagens förordnanden:

nr 373, för riksbanksdirektören Ivar Rooth att vara fullmäktig i riksbanken;

- nr 374, för ledamoten av riksdagens första kammare herr Karl Gunnar Myrdal att vara fullmäktig i riksbanken;
- nr 375, för ledamoten av riksdagens andra kammare herr John Helmer Bergvall att vara suppleant för riksdagens fullmäktige i riksbanken;
- nr 376, för ledamoten av riksdagens andra kammare herr David Emanuel Hall att vara suppleant för riksdagens fullmäktige i riksbanken;
- nr 377, för ledamoten av riksdagens andra kammare herr Stig Janson i Frändesta att vara suppleant för riksdagens fullmäktige i riksbanken;
- nr 379, för ledamoten av riksdagens andra kammare herr Ernst Gustaf Eugén Eriksson i Stockholm att vara fullmäktig i riksgäldskontoret;
- nr 380, för ledamoten av riksdagens första kammare herr Axel Wilhelm Strand att vara fullmäktig i riksgäldskontoret;
- nr 381, för ledamoten av riksdagens andra kammare herr Gunnar Falla att vara suppleant för fullmäktige i riksgäldskontoret;
- nr 382, för ledamoten av riksdagens andra kammare herr Gustav Hjalmar Svensson i Grönvik att vara suppleant för fullmäktige i riksgäldskontoret; samt
- nr 383, för ledamoten av riksdagens andra kammare herr Gustaf Valdemar Nilsson i Kristinehamn att vara suppleant för fullmäktige i riksgäldskontoret.

Anmäldes och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 394, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om semester.

Anmäldes och bordlades

statsutskottets utlåtanden:

- nr 204, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fullmakt att i arbetslöshetsbekämpande syfte igångsätta arbeten för vilka anslag uppförts å allmän beredskapsstat för budgetåret 1944/45;
- nr 205, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till flyktingverksamheten;
- nr 206, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bidrag till omhändertagande av utlandssvenskar jämte i ämnet väckt motion;
- nr 207, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till undersökningar rörande levnadsvillkor och hushållsvanor;
- nr 208, i anledning av väckta motioner angående utsträckning av statens sakrevisions granskningsrätt;
- nr 209, i anledning av väckt motion angående omorganisation av den statliga statistiken;
- nr 210, i anledning av väckta motioner angående upprättande av passbåtsförbindelser mellan öarna i Öckerö socken och Hjuvik i Torslanda kommun samt öarna i Styrso socken och Saltholmen å Göteborgs stads område; och
- nr 211, i anledning av väckta motioner om utredning angående byggande av en järnvägslinje mellan Örnköldsvik och Umeå;

bevillningsutskottets betänkanden och memorial:

- nr 50, i anledning av väckta motioner om viss lindring beträffande förmögenhetsbeskattningen;
- nr 51, i anledning av väckt motion angående vissa beskattningen av inkomst av skogsbruk berörande frågor, i vad motionen avser uppskov med taxering av inkomst genom avyttring av avverkad brännved och massaved;
- nr 52, i anledning av väckta motioner om undantagande från skatteplikt av viss ersättning, som utgår på grund av tvångsvis gjord upplåtelse av mark, tillhörande jordbruksfastighet; och

nr 53, angående ersättning åt av utskottet vid behandling av visst ärende anlitat biträde;

bankoutskottets utlåtande nr 50, i anledning av väckta motioner om förbättring av vissa äldre tjänste- och familjepensioner;

första lagutskottets utlåtande och memorial:

nr 50, i anledning av väckta motioner om utredning och förslag angående redogöraransvaret inom statsförvaltningen; och

nr 51, angående ersättning åt av utskottet vid behandling av vissa ärenden anlitate biträden;

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 68, i anledning av väckta motioner angående vissa ändringar i lagen om förköpsrätt;

nr 69, i anledning av väckta motioner angående viss ändring i lagen om barnbidrag;

nr 70, i anledning av väckta motioner angående viss ändring av 5 § lagen om barnbidrag;

nr 71, i anledning av väckta motioner angående viss ändring i förordningen om ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring;

nr 72, i anledning av väckta motioner angående rätt för barnavårdsnämnd att i vissa fall vidtaga åtgärder beträffande barn, som fyllt sexton år; och

nr 73, i anledning av väckta motioner angående lagstiftning om rätt i vissa fall för innehavare av en jordbrukets å ofri mark belägen förädlingsindustri att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område; samt

jordbruksutskottets memorial nr 72, angående ersättning åt av utskottet anlitat biträde.

Justerades protokollsutdrag för detta sammanträde, varefter kammaren åtskildes kl. 5.09 eftermiddagen.

In fidem
G. H. Berggren.

Onsdagen den 13 juni eftermiddagen.

Kammaren sammanträdde kl. 7.30 eftermiddagen.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 179, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa byggnadsarbeten m. m. för försvaret;

nr 180, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tandvården vid försvaret jämte i ämnet väckt motion;

nr 181, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse för H. B. E. Eriksson m. fl. från betalningsskyldighet;

nr 182, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förvärv av mark för vissa oljelagringsanläggningar; samt

nr 183, i anledning av väckt motion om anslag till markförvärv för utvidgning av Sundsvalls luftvärnsskårs övningsområde.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo bevillningsutskottets betänkanden:

nr 46, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning med särskilda bestämmelser rörande mantalsskrivningen för år 1946 i anledning av folkräkningen den 31 december 1945; och

nr 48, i anledning av väckta motioner angående ändrade grunder för beskattning av äkta makar m. m.

Vad utskottet i dessa betänkanden hemställt bifölls.

Ang. beskattningen av expropriationsersättning. Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 49, i anledning av väckt motion angående beskattningen av expropriationsersättning i vissa fall.

I en inom riksdagen väckt, till bevillningsutskottet hänvisad motion, I: 261, av herr *Holmbäck* hade hemställts, att riksdagen ville besluta att realisationsvinst icke skulle beskattas till kommunalskatt, statlig inkomstskatt och värnsskatt, då vinsten uppkommit genom att en fastighet underkastats expropriation eller annat sådant förfarande.

Utskottet hade i det nu föreliggande betänkandet på åberopade grunder hemställt, att riksdagen måtte i anledning av motionen I: 261 av herr *Holmbäck* angående beskattningen av expropriationsersättning i vissa fall i skriftelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t ville med beaktande av vad i detta betänkande anförts föranstalta om utredning och snarast möjligt för riksdagen framlägga förslag angående det i betänkandet berörda spörsmålet.

Herr *Holmbäck*: Herr talman! Såsom framgått av det upplästa, har bevillningsutskottet under denna punkt tillstyrkt en motion av mig, och jag har då givetvis endast att uttrycka min glädje över att så är förhållandet.

Ang. beskattningen av expropriationsersättning. (Forts.)

Jag ber emellertid att få foga ytterligare några ord till detta. Min motion avsåg att den, från vilken ett jordområde exproprieras, skall få den ekonomiska ställningen, att han kan inköpa ett liknande jordområde. Motionen står i samband med de stora expropriationer, som för närvarande äro i gång i trakten av Enköping. För försvarets räkning exproprieras där ungefär 12 kvadratkilometer — alltså 1 200 hektar — jord, och jag har haft besök av hemmansägare därifrån, vilkas mark är föremål för expropriation. På grundval av de samtal jag haft, får jag vidröra en punkt, som står mycket nära vad jag här har motionerat om.

Enligt gällande lag kan för försvarsändamål fast egendom tagas i anspråk redan då stämningen utfärdats. Däremot erhåller icke den, mot vilken expropriationen riktas, ersättning för egendomen förrän vid en senare tidpunkt. I enköpingstrakten har det nu förekommit, att folk på grund av expropriation fått gå ifrån sina gårdar den 15 maj i år. Det är icke sannolikt, att expropriationsersättningen skall kunna utbetalas förrän nästa år, och resultatet blir väl då, att jordägarna icke kunna förrän då inköpa ny jord. De få ju först då veta, hur mycket pengar de få för sin egendom. Resultatet blir, att de icke förrän till den 14 mars 1947 kunna tillträda en ny egendom. Följden av expropriationen kommer alltså att bli ett par års uppehåll i deras näring. Detta är enligt min mening ett rent missförhållande, och när man nu kommer att utreda frågan om beskattningen i samband med expropriation, vill jag uttrycka förhoppningen, att man också ser över denna här berörda, synnerligen närliggande fråga.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i det nu föredragna betänkandet hemställt.

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 40, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om utlännings rätt att här i riket vistas (utlänningslag), m. m.

*Förslag till
utlänningslag
m. m.*

Genom en den 6 april 1945 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 259, vilken behandlats av första lagutskottet, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

- 1) lag om utlännings rätt att här i riket vistas (utlänningslag); och
- 2) lag angående utlännings omhändertagande i anstalt eller förläggning.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att riksdagen — med förklaring att riksdagen funnit vissa ändringar böra vidtagas i de genom förevarande proposition framlagda lagförslagen — måtte för sin del antaga två i utlåtandet införda, med 1 och 2 betecknade förslag till lagar i nu ifrågavarande ämnen.

Herr **Holmbäck**: Herr talman! Jag tillåter mig att ta ordet också i detta ärende.

Jag skall inte yttra mig beträffande detaljerna i det förslag, som utskottet framlagt. Jag tror att det i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag i vissa delar innebär förbättringar, i andra delar blir ungefär samma sak, och i någon punkt är jag rädd för att det är en försämring; det kan medföra en viss pappersexcis, som vi för närvarande äro befriade från.

Men vad jag här skulle vilja framhålla är önskemålet att vi snart måtte få till stånd en debatt, offentlig eller vid ett slutet sammanträde, rörande den svenska utlänningspolitiken.

Förslag till utlänningslag m. m. (Forts.)

Antalet främlingar här i landet har varit uppe i 194 000, till största delen flyktingar. För närvarande är siffran lägre och utgjorde enligt den sista veckorapporten 157 000. Totala antalet utlänningar har alltså minskat med 37 000, men i själva verket har antalet utflyttade varit större, eftersom 15 000 nya utlänningar införts i riket i samband med Röda korsets bekanta hjälpatgärder. På samma sätt komma vi, om jag ej är fel underrättad, att få mottaga ytterligare 10 000 personer, vilket innebär en ganska väsentlig ökning. Å andra sidan kommer naturligtvis antalet utlänningar samtidigt att minskas genom att många återvända till sina respektive länder. Det kanske kan intressera kammaren att veta, att bland antalet utflyttade sedan den 1 april 1945 finnas 14 000 norrmän och 8 000 danskar, medan till riket ha inkommit 8 500 polacker, ett tusental holländare, 1 200 fransmän o. s. v.

Beträffande åtskilliga av de många utlänningsarna här i riket måste man nog nu göra en närmare undersökning med tanke på framtiden. För en hel del av dem gäller, att de kommit hit för mycket länge sedan och alltså vistats här i åtskilliga år samt att de icke ha några närliggande möjligheter att komma över till ett annat land. Det skulle vara synnerligen intressant att höra regeringens uppfattning beträffande deras ställning i framtiden. Bäst vore det naturligtvis, om dessa frågor kunde lösas på internationell väg.

Ett annat spørsmål i detta sammanhang är att många av dem, som kommit hit till landet och som hoppas på att få stanna, måhända komma att begära, att make eller nära släktingar skola få komma hit. Också detta spørsmål bör debatteras. Ett tredje spørsmål gäller de sist hitkomna flyktingarnas ställning på arbetsmarknaden. Jag behöver icke beröra de frågor, som stå i samband med låt mig säga de baltiska flyktingarna. Jag vill endast framhålla, att allt detta är ett material, som jag tror att det skulle vara synnerligen önskvärt att få debattera här i riksdagen.

Herr Branting: Herr talman! Jag vill tillåta mig säga några få ord med anledning av det föreliggande lagförslaget. Som kammaren funnit är det här fråga om ett provisorium, vilket alltså i och för sig kan föranleda, att man icke nu går in på en utförlig debatt om utlänningslagstiftningen i allmänhet.

Jag vill som ett allmänt omdöme tillåta mig säga, att den kungl. propositionen, i den mån den avviker från nu gällande lagstiftning, enligt min mening är en förbättring och att utskottets förslag, i den mån det avviker från propositionens, likaså är en förbättring. Jag skulle särskilt såsom en bra sak vilja framhålla, att enligt den nu föreslagna lagen frågan om *arbetstillstånd* för utlännings efter Konungens förordnande må, där så kan finnas påkallat, överlämnas från den centrala utlänningsmyndigheten till arbetsmarknadskommisionen.

Om jag får tillåta mig att på en viss punkt framföra en anmärkning, så gäller det vad som stadgas beträffande utlännings tagande i förvar på fångvårdsanstalt. Enligt 12 § i den särskilda lagen angående utlännings omhändertagande i anstalt eller förläggning gäller, att utlännings under vissa angivna förhållanden, på grund av disciplinära förseelser, eller om eljest särskilda skäl därtill äro, må kunna »för kortare eller längre tid intagas å fångvårdsanstalt». I sammanhang med detta stadgande hade jag för min del gärna sett, att det också förekommit en bestämmelse om, att dylikt intagande i fängelseanstalt skall vara åtföljt av meddelande om för huru lång tid vederbörande tages i dylikt förvar. För den som haft någon erfarenhet av dessa ting framstår det såsom fullständigt klart, att det för fängelsefångar är ganska olidligt att icke få vetskap om, *huru länge* deras fängelsevistelse skall räcka. Det torde väl också vara i enlighet med allmänna rättsgrundsatser, att fängelse på obestämd

Förslag till utlänningslag m. m. (Forts.)

tid icke under nu angivna förhållanden bör ådömas, utan att om strafftiden bör givas bestämda föreskrifter. Jag har ingalunda bortsett från de rekommendationer, som givits i den kungl. propositionen — och förut också i betänkandet — därom, att vid nu ifrågakvarande förordnande besked även bör ges angående den tid, för hvilken utlänningen sättes i fängelse. Något stadgande härom har dock ej influtit i lagen, vilket jag beklagar.

För övrigt, herr talman, har jag intet annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt.

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 41, i anledning av väckta motioner angående ändring i lagen om tillsättning av prästerliga tjänster.

Första lagutskottet hade till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 268 i första kammaren av herr *Holmbäck* samt nr 420 i andra kammaren av herr *Ståhl*. I motionerna, vilka voro likalydande, hade hemställts, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag till sådana ändringar av lagen om tillsättning av prästerliga tjänster, att Konungens utnämningssätt till kyrkoherdetjänst fastställdes till var femte gång sådan tjänst vore ledig samt att extra ansökningsrätt vid sådant fall endast tillkomme utom Sverige stationerad prästman, som i övrigt fyllde lagens kvalifikationer.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på anförda skäl hemställt, att förevarande motioner, I: 268 och II: 420, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Enligt en vid utlåtandet avgiven reservation hade herr *Linnér* ansett, att utskottets utlåtande bort hava den lydelse, reservationen visade, och avslutas med en hemställan, att riksdagen, i anledning av förevarande motioner, I: 268 och II: 420, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en allsidig och förutsättningslös utredning angående ändrade bestämmelser om s. k. tredjegångstillsättning av kyrkoherdetjänst och vad därmed ägde samband samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Herr *Linnér*: Herr talman! När den lagstiftning, som nu är föremål för kammarrens behandling — den brukar i allmänhet kallas för lagen om tredjegångstillsättning — antogs år 1934, rådde inom riksdagen mycket delade meningar.

I själva verket gällde det ju att förena två ganska svårförenliga principer: å ena sidan den i Sverige sedan gammalt rådande sedvänjan, att menigheten skall få själv utse sina präster, och å andra sidan det nödvändiga intresset att ett visst korrektiv vid den prästerliga beföringsgången skulle finnas, sedan den gamla regala utnämningssätten bortfallet. Departementschefen, dåvarande statsrådet Engblom, hade tydligen också mycket ingående övervägt dessa frågor, och han gjorde ett uttalande, som säkerligen hade en rätt stor betydelse för riksdagens ståndpunktstagande, däri han sade: »Det är nämligen alldeles givet, att vid utnämningssättens utövande stort avseende alltid måste fästas vid den anslutning, som någon av de å förslaget uppförda kan hava vunnit vid församlingsvalet.» Detta uttalande underströks ytterligare av utskottet, som sade, att det hyste »den bestämda förväntan, att i de fall, då utnämningssätten tillkomme Konungen, församlingens val likväl komme att tillmätas ett väsentligt inflytande på tjänstens tillsättning, där det visade en under avsevärt deltagande tydligt uttalad mening och valresultatet icke skulle leda till uppenbar orättvisa».

*Om viss
ändring i
prästväl-
lagen.*

Om viss ändring i prästvalslagen. (Forts.)

Denna lag trädde i kraft den 1 januari 1935, och redan när den varit gällande ett år, blev tillämpningen föremål för ett mycket skarpt angrepp genom en konstitutionsutskottsänmärkning mot eklestiasitikministern. Sedermera har frågan om tillämpningen vid upprepade tillfällen dragits inför riksdagen genom interpellationer, motioner o. s. v., men framstötarna ha icke lett till något resultat.

Den motion, som i år väckts av herr Holmbäck, har varit föremål för yttrandet från olika domkapitel. Det märkvärdiga är, att samtliga domkapitel utom ett nu tillstyrka en utredning. Ett av domkapitlen säger, att »striderna kring de s. k. tredjegångsvalen hava varit icke blott allt för uppseendeväckande och bittra utan även för ofta återkommande».

Det förefaller då, som om det verkligen skulle vara skäl att göra en utredning angående huruvida denna lagstiftning är lämplig eller på vilket sätt den bör omarbetas. Jag tror icke att man får slut på kritiken av densamma, om man inte verkligen går till botten med frågan. Man får då klargöra det verkliga förhållandet och undersöka, huruvida en sådan undantagslagstiftning behövs och hur stort behovet av den kan vara, vilken tillämpning lagen har fått och tillämpningens förhållande till valdeltagandet m. m.

Man skall efter min uppfattning icke inskränka den extra ansökningsrätten på det sätt, som föreslås i motionen, d. v. s. till den kategori, som kallas utlandspräster. I sådant fall skulle t. ex. alla de högt förtjänta anstaltsprästerna bli utestängda från denna speciella beföringsgång.

Man bör icke heller på förhand särskilt binda sig vid någon viss proportion, d. v. s. om Kungl. Maj:t skall äga tillsätta en tjänst tredje, fjärde eller femte gången den är ledig.

Lika litet bör man binda sig i frågorna huruvida det överhuvud taget skall vara val eller icke och vilket valdeltagande man skall tillmäta avgörande betydelse, utan utredningen bör i alla avseenden vara förutsättningslös.

Det är ganska svårt att förstå första lagutskottets slutliga ståndpunkt. Utskottet har på ett par sidor gått in på åtskilliga sakliga anmärkningar mot lagen, men sedan bagatelliserar man alla dessa förhållanden och säger, att de påtalade olägenheterna icke böra överdrivas och att många av dem, som vinna befordran vid tredjegångstillsättningarna äro högt meriterade och förtjänta. Man säger också, att alla äro ense om att den extra ansökningsrätten icke bör begränsas på det sätt motionären har föreslagit, och så föreslår man utan vidare, att motionen icke skall föränleda någon åtgärd.

Jag finner det svårt att komma till den ståndpunkten med tanke på att denna lag, som ett domkapitel säger, i många fall vid tillämpningen har visat sig störande. Jag tror att det inte är något annat att göra än att begära en förutsättningslös utredning, och det är vad som förordas i den av mig avgivna reservationen.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den av mig vid utskottets utlåtande fogade reservationen.

Herr Gärde: Herr talman! Som framgick av den föregående ärade talarens anförande, är den nu behandlade frågan ganska segsliten.

Jag skall först be att få lämna några historiska upplysningar angående det förfarande, som tillämpats vid tillsättningen av församlingspräster. Före år 1910 voro pastoraten uppdelade i regala, konsistoriella och patronella pastorat. I de regala och konsistoriella pastoraten föregicks tillsättningen av ett församlingsval; skillnaden mellan dem låg däri, att under det konsistoriet hade att utfärda fullmakt i de konsistoriella pastoraten för den, som vid valet erhållit de flesta rösterna, hade Kungl. Maj:t frihet att utnämna, såväl bland de å för-

* *Om viss ändring i prästvalsagen.* (Forts.)

slaget upptagna som också bland dem, som hos Kungl. Maj:t anmälde sig såsom extra sökande, den som Kungl. Maj:t fann mest lämplig för tjänsten. Beträffande de patronella pastoraten har förfarandet varit något olika, men även där föregicks utnämningen i många fall av ett val. När de patronella pastoraten avskaffades år 1921, överfördes de icke till konsistoriella pastorat, utan tjänstetillsättningen skulle där ske i ungefär samma ordning som beträffande de regala pastoraten. Alltså tillerkändes Kungl. Maj:t utnämningrätten även där efter prövning av de sökandes inbördes företräden.

Jag skall icke här gå in på de historiska grunderna till denna uppdelning av pastoraten och rätten att utnämna församlingspräster såsom den under tidernas lopp har gestaltat sig. I själva verket kom emellertid denna uppdelning av pastoraten att tillgodose ett inom prästerskapet livligt omfattat önskemål, att förtjänta prästmän skulle ha en viss möjlighet att bli befordrade till en slut-tjänst, särskilt en kyrkoherdebefattning, utan att de lyckats vinna majoritet vid själva prästvalet. Men det egendomliga för tillsättningen var och är en urgammal svensk rättssed, att församlingarna under alla förhållanden skulle äga att tillkännage sin uppfattning om vem de ville ha till församlingspräster.

År 1910 avskaffades de regala pastoraten, och alla pastorat blevo då konsistoriella, om jag bortser från de patronella, vilka som jag redan nämnt avskaffades år 1921. I och med överföringen av det stora flertalet av landets pastorat till konsistoriella kom den regeln att gälla, att tillsättningen bestämdes av vem som vid valet erhållit de flesta rösterna. Från prästerskapets sida framkommo snart klagomål över denna ordning. Genom densamma blevo många förtjänta prästmän, särskilt sådana som haft sin verksamhet förlagd till utlandet eller av annan anledning icke kunnat göra församlingstjänst i samma utsträckning som sina medbröder, tillbakasatta, eller också blevo deras befordringsutsikter därigenom osäkra.

Frågan behandlades vid upprepade tillfällen såväl i riksdag som kyrkomöte; jag kan nämna, att den behandlades i kyrkomötet åren 1920, 1925 och 1929. År 1930 tillsattes en sakkunnigutredning, som avgav ett förslag, vilket visserligen icke helt ligger till grund för den nu gällande lagstiftningen, men som dock haft en väsentlig betydelse för utformningen av denna.

Ganska snart gjorde sig två linjer gällande, när denna fråga diskuterades. Alla voro ense om att det måste skapas en ökad befogenhet för Kungl. Maj:t att taga hänsyn till de sökandes inbördes meriter och att på det sättet den genom församlingsvalet bestämda utnämningen i viss mån måste skjutas åt sidan. Det gällde då att finna en framkomlig väg, på vilken det resultatet kunde nås. En linje, som efter sin upphovsman har betecknats som den Ekströmska och som mycket har diskuterats, utgick från att Kungl. Maj:t vid varje val skulle äga en sådan utnämningrätt, därest ingen bland de sökande erhållit en viss majoritet. Här begränsades Kungl. Maj:ts utnämningrätt sålunda icke till var tredje gång e. d., utan förutsattes för varje prästval, där församlingen icke mera enhälligt slutit upp kring någon av de på förslaget uppförda sökandena. En annan linje, som efter sin upphovsman betecknats såsom den Leufvénska, utgick från en annan grundsats. Den tog nämligen sikte på att vid vart tredje val inom en församling Kungl. Maj:t skulle äga utnämningrätt. Enligt denna linje skulle icke något församlingsval alls äga rum, utan Kungl. Maj:t skulle ha en oinskränkt, av föregående yttranden från församlingens sida helt oberoende befogenhet att utse den lämpligaste bland de sökande.

Mot denna tanke att helt lösgöra prästtillsättningarna från något inflytande från församlingens sida riktades emellertid, i första hand i kyrkomötet, en mycket stark kritik. Jag kan på denna punkt återropa ett uttalande från

Om viss ändring i prästvalslagen. (Forts.)

1936 års kyrkomöte. Visserligen är det avgivet efter det att frågan reglerats, men det är ändå ett återupprepande av vad som redan tidigare framkommit under debatten. Kyrkomötet säger där: »Om vid tredjegangstillsättningar Kungl. Maj:t skulle utnämna utan föregående val av församlingen, så måste man utan tveak räkna med att situationen vid utnämningen icke kommer att bli densamma som vid nuvarande tredjegangstillsättningar. Valproceduren utövar nu en stark sovring med avseende på dem, som söka den lediga befattningen. Valets bortfallande skulle säkerligen locka många sökande, som önskade erhålla transport till ett välbeläget pastorat — erfarenheten ger vid handen, att en präst numera i första hand för sina barns uppfostran söker transport, nämligen till pastorat, där läroverk finnes eller är så beläget, att kommunikationerna möjliggöra barnens skolgång på ort med läroverk. Ökningen av antalet sökande vid tredjegangstillsättning skulle lätt kunna motverka det syftemål, som man velat nå just genom tredjegangstillsättningarna.»

Utskottet har också i sitt förevarande utlåtande uttalat sig i fråga om församlingarnas valrätt. Utskottet säger på denna punkt: »Även om valen i de fall då utnämningrätten tillkommer Konungen närmast har karaktären av en opinionsyttring från församlingarnas sida, torde det vara ovedersägligt att denna opinionsyttring icke kan givas en säkrare och samtidigt mera demokratisk form än genom en valhandling. Utskottet finner uppenbart att den som sådan är att föredraga framför de okontrollerade opinionsyttringar, som vid tjänstetillsättningar ofta komma till stånd på enskilt initiativ och väl ej heller komme att — även om valhandlingen avskaffades — utebli vid tillsättning av församlingspräst. Församlingarna ha sedan lång tid tillbaka haft rätt att genom val giva till känna vem de önska erhålla till själasörjare. Även i de regala pastoraten föregingos utnämningarna av församlingsval. Valrätten torde därför vara så djupt förankrad i församlingarna, att ett avskaffande av densamma även i de relativt sällsynta fall då utnämningrätten enligt motionärernas förslag skulle tillkomma Konungen icke synes böra ifrågakomma med mindre så finnes oundgängligen erforderligt. Utskottet vill i detta sammanhang erinra om att de förslag om avskaffande av valen vid tredjegangstillsättningarna, som vid upprepade tidigare tillfällen framkommit, icke lyckats vinna majoritet inom vare sig riksdagen eller kyrkomötet. Utskottet har med hänsyn till det anförda icke ansett sig nu böra föreslå någon ändring i antydd riktning av den gällande ordningen.»

Såsom herr Linnér antyde har denna fråga vid flera tillfällen varit föremål för behandling såväl i riksdag som i kyrkomöte, och icke vid något tillfälle har man uttalat sig för valrättens avskaffande.

Jag har redan tidigare berört skillnaden mellan den s. k. Ekströmska och den Leufvénska linjen. Den kompromiss, som åstadkoms av dåvarande departementschefen Engberg, bestod också just däri att han upptog det Leufvénska förslaget om tredjegangstillsättningarna, men från det Ekströmska förslaget tog bestämmelsen om att val alltid skulle äga rum från församlingarnas sida. Detta, man kan säga, sammanfogande av de båda förslagen godkändes av såväl riksdag som kyrkomöte och bildar grundvalen för prästerliga tillsättningar alltifrån år 1934, då lagen kom till.

Den omständigheten, att Kungl. Maj:t icke följer församlingens genom val framkomna uttalande om vem den vill ha till präst, kan ju sägas innebära ett åsidosättande av församlingens vilja, som i vissa fall kan skapa en viss förstämning. Redan vid tillkomsten av 1934 års lag uttalades med stor skärpa, att Kungl. Maj:t borde begagna sig av denna rätt att frångå församlingens val med mycket stor försiktighet och att den borde komma i fråga endast i sådana fall, då meningarna om vem som skulle ha befattningen inom för-

Om viss ändring i prästvalslagen. (Forts.)

samlingen voro mycket delade eller då valdeltagandet hade varit mycket litet, så att inte valet i och för sig kunde anses ge en auktoritativ ledning i fråga om församlingens uppfattning. Så har också i allt högre grad 1934 års lag tillämpats, och numera förekommer det ytterst sällan, att Kungl. Maj:t frångår ett mera enhälligt val från församlingarnas sida. Under tiden från den 1 januari 1940 till den 20 februari 1944, vilken tid utredningen omfattar, har Kungl. Maj:t sålunda i icke mindre än 77 % av samtliga tredjegångstillsättningar utnämnt den av församlingen valde. Kungl. Maj:t har alltså med mycket stor försiktighet begagnat sin befogenhet.

I motionen har framkastats, och det antyddes även av herr Linnér, att en utredning bör företagas huruvida man inte i stället för tredjegångstillsättningar skulle kunna införa femtegångstillsättningar. Då är det emellertid uppenbart, att Kungl. Maj:t för att kunna utnyttja denna sin befogenhet för det avsedda syftet att placera verkligt meriterade prästmän måste i långt högre grad än nu är fallet frångå församlingens uttalade vilja. Den störning i förhållandet mellan den utnämnde och församlingen, som på det sättet skulle inträda, skulle givetvis bli större, under förutsättning att man bibehålle valen även vid femtegångstillsättningar. Alternativet är då att antingen bibehålla det nuvarande systemet med församlingsval och tredjegångstillsättningar eller också att begränsa Kungl. Maj:ts befogenhet, så att exempelvis endast var femte gång ombyte av präst ägde rum i församlingen Kungl. Maj:t skulle ha denna befogenhet. För att nå det syfte motionären och herr Linnér avsett, måste man i så fall emellertid avskaffa valrätten. Man kan fråga sig huruvida en sådan lösning skulle utgöra någon som helst vinst, vare sig ur prästerskapets synpunkt eller ur församlingarnas synpunkt. Den förankring i valrätten, som nu föreligger, skulle alltså försvinna, vilket helt säkert skulle medföra dels olägenheter av det slag som kyrkomötet redan år 1936 påpekade, nämligen att de extra sökandena skulle uppträda i långt större antal än tidigare, och dels att församlingarna på andra vägar skulle framföra sin mening om vilken präst de ville ha. Följden skulle endast bli dylika okontrollerade opinionsyttringar som redan nu i stor utsträckning förekomma med namnlistor, där församlingsborna uttala sig om vilken de vilja ha till präst, etc. Dessa namnlistor äro ju emellertid inte av den beskaffenheten, att de utgöra ett auktoritativt uttalande beträffande uppfattningen inom församlingen. De ha ofta tillkommit på ett okontrollerat sätt under stark påverkan från några initiativkraftiga medlemmar inom församlingen.

Herr Linnér sade, att det av honom förordade förslaget tillstyrkts av flertalet domkapitel. Ja, i mer eller mindre vaga ordalag har så skett. Lunds domkapitel har emellertid avgivit ett mycket väl motiverat avstyrkande yttrande. Det har åberopat en utredning av en förtjänt prästman i stiftet, kyrkoherden i Malmö Alfred Wihlborg. Om man väger de skäl som åberopas av de olika domkapitlen mot varandra, har jag för min del kommit till den uppfattningen, att de av Lunds domkapitel anförda skälen äro långt mera vägande än de skäl som anförts av övriga domkapitel, vilka egentligen endast uttala, att det är bäst att företa en utredning, ty annars sluta inte klagomålen.

Jag vill dessutom omnämna, att allmänna svenska prästföreningen helt avstyrkt motionen. Jag tror mig också kunna säga, att meningarna inom kyrkomötet på denna punkt nog i allmänhet gått i den riktningen, att man åtminstone ännu för en tid bör bibehålla den nuvarande ordningen.

Såsom framgått av vad jag redan framhållit är denna fråga av mycket ömtålig natur och har varit föremål för diskussion under en lång följd av år liksom föremål för utredningar. Den har debatterats och synats från alla möjliga synpunkter. Utskottet har emellertid inte ansett sig kunna förorda

Om viss ändring i prästvalslagen. (Forts.)

att man nu sätter i gång en utredning av denna omfattning, när man icke på något sätt kan ange en lösning, som skulle vara bättre än den nuvarande.

Herr Linnér sade, att han inte hade förstått utskottets utlåtande. Jag hoppas, att kammarens ledamöter på denna punkt inte äro av samma uppfattning. Jag tror att man vid en mera grundlig genomläsning av detta utlåtande skall finna, att det äger både sammanhang och beviskraft.

Herr Linnér's ståndpunkt har icke heller biträts av någon i utskottet, vare sig inom hans eget parti eller något annat parti, och jag vill omnämna, att inom utskottet finnas många av denna fråga synnerligen intresserade ledamöter, vilka väl känna till de praktiska förhållandena vid dessa val.

Jag ber för den skull, herr talman, att få yrka bifall till utskottets utlåtande.

Herr Linnér erhöll nu ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag vill endast korrigera ett par uttalanden av utskottets ärade tjänstgörande ordförande. Jag har inte alls förordat femtegångsförfarandet, utan jag har föreslagit en förutsättningslös utredning, i vilken givetvis alla möjliga alternativ skola ingå. Min mening är, att man skall grundligt undersöka det behov av denna lagstiftning som kan föreligga, såsom jag sade i mitt tidigare anförande, och de former denna lagstiftning lämpligen bör erhålla.

Vidare hoppas jag verkligen, att Kungl. Maj:t icke kommer att följa någon sorts tillsättningsmatematik, så att en viss procent skall tillsättas på det ena sättet och en annan procent på det andra sättet.

Ordet lämnades härefter för kort genmäle till herr **Gärde**, som anförde: Herr talman! De olika alternativ, som här kunna ifrågakomma, ha diskuterats sedan ett tjugutal år tillbaka, och herr Linnér har icke anført någon som helst omständighet, som skulle kunna bringa denna lagstiftningsfråga i ett annat läge.

Herr **Holmbäck**: Herr talman! Efter den långa och ingående rättshistoriska föreläsning, som justitierådet Gärde hållit, skall jag för min del yttra mig mycket kort.

Det är nödvändigt med bestämmelser varigenom beträffande kyrkoherdetillsättningar vissa gånger utnämningssrätten ligger i Kungl. Maj:ts hand, Det är nödvändigt för att inte vissa kategorier präster skola bli missgynnade genom det sätt, på vilket systemet fungerar. Det kan diskuteras hur man skall bestämman kretsen av de präster, som skola äga rätt att söka, när Kungl. Maj:t utnämner — om man skall dra den mer eller mindre vid. Att det bör finnas en rätt för Kungl. Maj:t att vid vissa tillfällen utnämna kyrkoherdar står emellertid utom varje diskussion.

En annan sak som står utom diskussion är, att det alltid, såsom bestämmelserna för närvarande äro avfattade, kommer att bli slitningar, då Kungl. Maj:t utnämner. Församlingen kallas till val och väljer en kyrkoherde, och sedan utnämner Kungl. Maj:t någon annan.

Problemet blir då hur man skall kunna förminska dessa slitningar så mycket som möjligt. När det nu är visat, att Kungl. Maj:t faktiskt i 77 % av valen utnämner den av församlingen valde och alltså endast i 23 % någon annan, tycker jag för min del, att regeln att Kungl. Maj:t äger utnämna var tredje gång inte är erforderlig för att skydda de ifrågavarande prästernas intressen. Det skulle kunna räcka med att Kungl. Maj:t hade denna rätt var fjärde, var femte eller var sjätte gång. Om man bestämmer var femte gång eller var sjätte gång, har man ju de övriga gångerna, då församlingarna tillsätta sin kyrkoherde en-

Om viss ändring i prästvalslagen. (Forts.)

ligt vanliga grundsatser, fullständigt tagit bort slitningarna. Detta är kärnan i vår motion.

Herr Gärde säger nu, att det inte finns någonting nytt i denna fråga — den har diskuterats så många år. Det kanske man kan säga, men det finns dock ett förhållande som är nytt, nämligen att Kungl. Maj:ts utnämningssrätt faktiskt inte behövt anlitas i mer än 23 % av fallen. Det är ett mycket viktigt faktum efter vad jag kan förstå.

Herr Gärde sade, att vi skola behålla tredjegångstillsättningarna och inte ersätta dem med femtegångstillsättningar, ty då kan Kungl. Maj:t tillsätta den som församlingen valt i ett större antal fall än eljest. Ja, den logiken kan man föra vidare och säga, att det är ännu bättre, att Kungl. Maj:t har utnämningssrätt varannan gång eller kanske alla gånger, ty då kan ju Kungl. Maj:t följa principen att utnämna någon annan än den församlingen valt endast i sådana fall då det är fullständigt uppenbart, att valet är missvisande.

Jag anser alltså för min del, att det riktiga vore att inskränka Kungl. Maj:ts tillsättningsrätt till låt mig säga var femte gång, ty i större utsträckning behövs den inte. Om man inskränker Kungl. Maj:ts rätt att tillsätta präster till var femte gång, är jag inte rädd för att för dessa fall taga bort församlingsvalen. Det är enligt min mening någonting oförligt i att en församling skall välja, då församlingen inte har någon garanti för att den av församlingen valde blir utnämnd. Detta är en huvudsynpunkt i vårt förslag.

Herr Gärde sade, att det i stället för valen blir en mängd okontrollerade opinionsyttringar i dessa frågor, namnlister o. s. v. Jag undrar om det är så förligt. Det är Kungl. Maj:t som har utnämningssrätten, och Kungl. Maj:t tar nog hänsyn till dessa listor i den omfattning de förtjäna, ungefär på samma sätt som Kungl. Maj:t tar hänsyn till opinionsyttringar i det utomordentligt stora antal fall, då Kungl. Maj:t i övrigt har utnämningssrätt, d. v. s. i det ojämförligt stora antalet fall av svenska ämbetsmannatillsättningar.

Jag tillåter mig, herr talman, att yrka bifall till herr Linnérs reservation, som innefattar den bästa lösningen av denna fråga. Om kammaren ansluter sig till herr Linnérs reservation, tror jag vi komma i mycket nära överensstämmelse med det uttalande, som är avgivet av domkapitlet i Uppsala och under-tecknat av ärkebiskopen.

Herr Näslund: Herr talman! Jag har alltsedan lagstiftningen på detta område tillskapades år 1934 varit varmt intresserad av det föreliggande spørsmålet, och jag bringar kamarens ledamöter i erinran, att jag senast vid föregående års riksdag hade anledning att rikta uppmärksamheten på denna fråga i en interpellation till dåvarande ecklesiastikministern.

När jag hörde herr Gärde resonera till försvar för församlingsvalens bibehållande, föranledde det mig att begära ordet. Herr Gärde påstod att ingenting inträffat, som på något sätt motiverade ens en översyn av denna lagstiftning. Ja, det beror på hur stora krav man har på att någonting skall anses ha inträffat. Nog tycker jag emellertid, att det fall, som i fjol tilldrog sig i min församling, var ett ganska tydligt exempel på att författningsbestämmelserna på detta område inte äro tillfredsställande. Nu vet jag mycket väl, att herr Gärde kan försvara sig med att säga, att måhända författningen inte blev riktigt tillämpad. Jag tror att det rent konstitutionellt sett inte var något fel på tillämpningen. Det kan alltså förekomma, att vid ett praktiskt taget enhälligt församlingsval Kungl. Maj:t ändå utnämner någon annan än den församlingen valt. Jag tror att de som göra sig till tolk för de synpunkter, som äro företrädde av herr Gärde, underskatta de olägenheter i församlingslivet, som uppstå just på grund av dylika bestämmelser. De slitningar, som på detta om-

Om viss ändring i prästvalslagen. (Forts.)

råde uppkomma och som äro till skada för såväl präst som församling, åstadkomma stora besvärligheter och tråkigheter i församlingslivet, och det är tillräckligt med ett enda sådant fall för att framkalla irritation under långa tider.

Jag vill i detta sammanhang påpeka en sak till, som, om jag har kunnat följa debatten här i kväll, inte tidigare understrukits, nämligen att valdeltagandet, när församlingarna veta att Kungl. Maj:t skall utnämna, alltför ofta blir så ringa, att det praktiskt taget inte ger uttryck för en församlings mening. Från demokratisk synpunkt, herr Gärde, är detta en mycket allvarlig sak. Farhågorna för att församlingarna skulle ta illa upp, om de skulle berövas rätten att välja t. ex. var femte gång, äro enligt min bestämda övertygelse mycket överdrivna. Den som inte haft närmare beröring med stämningar och strömningar i en församling, då Kungl. Maj:t gått emot församlingsvalet, kan ju måhända tycka, att vi som ha en annan mening resonera litet överdrivet, men jag försäkrar herr Gärde, att de misstämningar som råda i en församling, där man praktiskt taget enhälligt valt en kyrkoherde och sedan Kungl. Maj:t utnämner en annan, äro av så djupgående natur, att jag inte alls betraktar det som en uppoffring om församlingen överhuvud taget inte behöver besvara sig med något val vid sådana tillfällen. Jag är således av den bestämda övertygelsen att om man vill råda bot mot de slitningar som gång efter annan uppstå, när Kungl. Maj:t utnämner en annan kyrkoherde än den församlingen valt, finns ingen annan utväg än att man åtminstone prövar möjligheten att överlåta åt Kungl. Maj:t att utnämna utan församlingsval, och om man då ökar på intervallerna till låt oss säga var femte gång, tror jag inte man från demokratisk synpunkt skall kunna göra gällande, att det innebär en så stor uppoffring, att man inte skulle kunna våga sig på detta försök.

Jag vill ännu en gång, innan jag slutar, betona, att farhågorna för ett ringa deltagande vid prästval, där Kungl. Maj:t skall utnämna, inte äro ogrundade. De ha givit sig till känna på mer än ett håll i landet, och detta tillvägagångssätt innebär ett vanvördande av valhandlingen, som jag inte tycker man kan stå till svars med att upprätthålla.

Jag ber, herr talman, med det sagda att få yrka bifall till den av herr Linnér avgivna reservationen.

Herr Johanson, Karl Emil: Herr talman! Två så motsatta intressen som vid tredjegångsförfarandet — församlingarnas intresse av att få den prästman de önska och prästernas intresse av en någorlunda säker befordran — kunna självfallet icke alltid förenas. Vilken bestämmelse som än införes kvarstå säkerligen dessa intresse motsatser.

Såsom förut framhållits har under årens lopp denna fråga varit uppe till behandling såväl i riksdag som på kyrkomöte, men någon bestämmelse, som är mera tilltalande än den som för närvarande gäller, har man inte ännu lyckats komma fram till. Varje gång frågan varit uppe har majoriteten för bibehållande av nuvarande system blivit allt större. Jag kan erinra om att det i slutet av 1930-talet var majoritet i första lagutskottet för borttagande av församlingsvalen men att en reservation för bibehållande av desamma segrade med överväldigande majoritet här i kammaren. Det är ju också alldeles naturligt. Dessa val äro ju huvudsakligen tillkomna för att bevaka församlingsmedlemmarnas intresse, och deras intresse är att så långt det är möjligt kunna öva inflytande på valet.

Jag kan också erinra om att för jag tror två år sedan en motion om borttagande av församlingsvalen vid tredjegångstillsättning av första lagutskottet avstyrktes och av första kammaren avlogs utan debatt. Under sådana förhållanden förefaller det mig, och det föreföll även många i utskottet, som förut varit

Om viss ändring i prästvalslagen. (Forts.)

för borttagande av valen, som om det inte varit nödvändigt att nu besvära riksdagen med denna fråga, då den så nyligen gjort ett bestämt uttalande i densamma.

Här har framdragits det s. k. åselefallet, då Kungl. Maj:t skulle ha gått emot den uttalade folkmeningen. Jag vill dock erinra om att det i detta fall inte var enbart på grund av tredjegångsförfarandet som frågan gick till Kungl. Maj:t, utan även på grund av den omständigheten att fjärde provpredikant kallats. Jag tror inte det förut omnämnts, men i dylika fall har ju Kungl. Maj:t alltid utnämningssrätt. Man anser att församlingarna inte böra ingripa i normala befodringsnormer.

Herr Linnér sade, att alla domkapitel tillstyrkt en utredning. Jag vill då endast citera Lunds domkapitel som säger: »Domkapitlet kan för övrigt icke finna annat än att prästtillsättningslagen i stort sett fungerat tillfredsställande inom stiftet och sålunda väl fyllt de förväntningar, man ställt på den. Skulle de i motionerna anförda synpunkterna vinna beaktande, skulle detta enligt domkapitlets förmenande innebära en avgjord försämring i jämförelse med nu rådande förhållanden. Den i 1934 års prästtillsättningslag verkställda avvägningen mellan församlingarnas valrätt och prästernas befodringsintresse bör sålunda kvarstå oförändrad.» Detta yttrande synes mig väga mera än de trevande framställningar som framförts angående en utredning. Då man begär en utredning är det ju vanligt, att man uttalar i vilken riktning utredningen bör gå. Alla möjliga sätt för att lösa denna fråga ha diskuterats, men man har inte funnit någon plan för en ändring, som kunnat erhålla majoritet. I kyrkomötet ha i synnerhet lekmännen slagit vakt om församlingarnas rätt, och det anser jag att även riksdagen bör göra.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Lindblom**: Herr talman! Det är ju kanske något unikt, att man i en fråga som denna delat upp sig på olika meningar inom samma parti, men det kan ju vara roligt att någon gång också få dryfta en fråga, som är höjd över partierna, och kunna tala fritt utan partihänsyn.

När jag gick till utskottet för att delta i behandlingen av denna fråga, var jag mycket sympatiskt inställd till motionen som sådan. Jag har nog samt märkt att de irritationer, som då och då förekommit i församlingarna, varit av den beskaffenheten, att man nog borde söka finna någon väg varigenom de kunde elimineras. Det är ju inte bara obehagligt med denna irritation i församlingarna som välja, utan den utgör givetvis även en rätt svår belastning för den prästman, som skall tillträda tjänsten i församlingen. När jag emellertid ställde mig sympatisk till motionen, var det närmast under den förutsättningen, att man skulle kunna slopa valen vid de tillfällen då Kungl. Maj:t utnämner, ty om man inte gör det, kan jag inte av det föreliggande materialet finna att situationen kan anses nämnvärt förbättrad. Det innebär endast, att Kungl. Maj:t får valrätt i ett mindre antal fall, om vi ha ett femtegångsförfarande i stället för ett tredjegångsförfarande. Sedan det emellertid i utskottet upplysts, att denna fråga rätt nyligen varit föremål för behandling och att en mycket stark majoritet uttalat sig för bibehållande av valen, och man kunde på rätt sannolika skäl antaga, att man kanske ändå inte i församlingarna var så benägen för att låta detta avgörande utan val överlämnas i Konungens hand, böjde jag mig för detta skäl. Jag har således kommit till den ståndpunkten att om den vägen icke var framkomlig, var det knappast någon idé att sätta i gång en utredning om några andra utvägar.

Det är kanske också av ett visst intresse att ge akt på hur systemet verkat under den senaste femårsperioden. Det har lämnats en uppgift härom i ett av

Om viss ändring i prästvalsagen. (Forts.)
 utlåtandena, som jag tycker är rätt belysande. Under denna tid ha inalles 274 kyrkoherdetjänster ledigförklarats. — Det anges visserligen en variation, men den har mindre betydelse. — I 68 av dessa 274 fall, d. v. s. noga räknat i en fjärdedel av fallen, tillkom utnämningssrätten Konungen. Nu har det emellertid visat sig, att av de nämnda 68 fallen Konungen endast i 18 fall utnämnt annan innehavare än den, som vid församlingens val erhöll det högsta röstetalet. Från dessa 18 fall skola dessutom dragas 3, nämligen Borås, Åsele och Ljungby i Växiö stift, där särskilda förhållanden rått, som jag inte här behöver gå in på. Herr Karl Emil Johanson har redan berört denna sak. Det betyder, att i medeltal i tre fall om året Konungen gått emot församlingens i val uttryckta önskan.

Nu kan man visserligen säga att detta visar, att det är onödigt med denna utnämningssrätt för Konungen så ofta som var tredje gång. Det skulle kunna vara tillräckligt med var femte gång, vilket herr Holmbäck här sökt bevisa. Det är riktigt, men såvida man inte slopar valförfarandet i dessa fall utan fortfarande utnämner efter val, har man ju precis lika många irritationsmoment som förut, om man nämligen förutsätter att avvikelserna från valet bli lika många som förut.

Under sådana förhållanden finner jag inte någon anledning att i nuvarande stund gå på en utredning. Det har enligt min mening inte framkommit några skäl som tala för att det skulle vara möjligt att finna någon annan form för lösande av denna fråga än den hittills tillämpade. Vi få därför pröva den ännu en tid för att se om inte längre fram andra utvägar möjligen kunna visa sig.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Bergh, Ragnar: Herr talman! Man blir överraskad, när man hör talesmännen för utskottsmajoriteten, ty samtidigt som de medge, att den nuvarande ordningen är otillfredsställande, komma de till en slutsats, som innebär, att de avstå från att försöka göra den mera tillfredsställande. Denna underliga tankegång har framskyttat såväl i herr Gärdes anförande som i herr Lindbloms. Skillnaden är endast, att herr Lindblom något starkare betonat de råddande olägenheterna.

När herr Gärde talar om att herr Linnér skulle vara ensam reservant, har han tydligen förbisett, att det finns ytterligare två reservanter i utskottet, herr Olsson i Mellerud och fröken Öberg, vilka också i ganska bestämda ordalag uttalat sig mot den nuvarande anordningens lämplighet. Att de för sin del icke biträtt tanken på en utredning, beror på att enligt deras mening utredningsapparaten är ansträngd och att angelägnare spörsmål ligga och vänta på utredning.

När herr Gärde såsom utskottets främste talesman skulle inte bara redogöra för hur den nuvarande lagen kommit till utan också försvara utskottets ståndpunkt, framskyttade ganska klart någonting som jag, ehuru icke lagkunnig, fattat som rätt väsentligt och jag hoppas rätt ovanligt i våra lagbestämmelser, nämligen att en lagregel är uppbyggd av så pass disparata element som fallet här är. Det gäller ju här å ena sidan att tillgodose de obefordrade prästernas intressen och å andra sidan att icke alltför mycket lädera regeln om skicklighet och förtjänst såsom befodringsgrund vid tillsättning av kyrkoherdebefattning. Jag tänker mig, att var och en som skall tillämpa denna lag inte kan komma ifrån vad första lagutskottet skrev i samband med att den tillkom. Utskottet uttalade nämligen då sin bestämda förväntan, att ett väsentligt inflytande skulle tillmätas församlingarnas vilja, när denna vilja kommit till ett mera allmänt uttryck, men utskottet säger också en sak, som herr Gärde, såvitt jag uppfatta-

Om viss ändring i prästvalslagen. (Forts.)

de honom rätt, utelämnade i sitt referat, nämligen att denna regel skulle gälla såvida därigenom icke uppenbar orättvisa vederfores annan sökande. Det är dessa två element, som förefalla mig fullkomligt disparata. Var och en vet ju, att när det gäller prästval, det ingalunda är den mest förtjänte eller mest skicklige, som vinner majoritetens bevägenhet, men när avgörandet kommer i Konungens hand, är Konungen enligt lagutskottets vägledande tolkning skyldig att följa församlingens uttalade vilja, såvida icke uppenbar orättvisa skulle vederfaras annan sökande. Därav följer ju uppenbart, att den som har utnämningrätten måste pröva de sökandes meriter, och ifall någon har meriter överlägsna den som fått majoriteten vid valet, är man tydligen skyldig att utnämna den man mest meriterad.

Med detta resonemang har jag velat visa, att såvitt jag förstår denna lagbestämmelse är uppbyggd av disparata element, och uppbyggd av så disparata element, att det är på grund av lagens konstruktion det gnisslar i tillämpningen. Är detta resonemang riktigt, måste det också vara riktigt, att detta gnissel och denna irritation kommer att kvarstå så länge lagen har sin nuvarande konstruktion.

Man ställes här alltså såvitt jag förstår inför ett val. Eftersom dessa båda element äro oförenliga, får man antingen ta bort Konungens rätt att tillsätta och låta församlingarna ensamma välja, eller också får man ta bort församlingarnas rätt att välja och lägga utnämningen helt i Kungl. Maj:ts hand. Jag har svårt att förstå, hur något däremellan överhuvud taget skall vara möjligt, eftersom dessa element uppenbarligen i tillämpningen måste bereda ytterst stora svårigheter. Lagutskottets majoritet har väjt för att göra detta val. Att inte utskottet velat gå på motionen, håller jag utskottet räkning för, så till vida nämligen som det ju inte förefaller säkert att just en femtegångstillsättning är den lämpligaste utvägen. Det förefaller inte heller utan vidare klart, att endast utom landet stationerade prästmän böra ha extra ansökningsrätt vid dylika tillfällen. Det finns ju inom landet verkande prästmän, som äro högt förtjänta och mycket skickliga men som icke desto mindre haft otur och icke blivit befordrade. Det förefaller mig, som om dessa i moderlandet tjänstgörande obefordrade präster borde jämföras med utom landet stationerade svenska präster. Det förefaller mig oklart, huruvida tillsättningen bör ske var fjärde, femte eller sjätte gång. Denna sak tycker jag är som upplagd för en utredning.

Jag skulle på sätt och vis vilja sympatisera med den ståndpunkt, som reservanterna herr Olsson i Mellerud och fröken Öberg ge uttryck åt. De vilja framhålla, att vi ha så många andra frågor som vänta på utredning, vilka böra gå före, och det kan ju vara sant. Riksdagen har begärt den ena utredningen efter den andra, och denna riksdag slår sannolikt i detta avseende rekord; jag har vid ett tidigare tillfälle omnämnt en fråga inom justitiedepartementets verksamhetsområde, som ligger mig varmt om hjärtat, och där riksdagens beställning snarast bort ha effektueras. Icke desto mindre håller jag i likhet med herr Näslund före, att även om det inte är så många fall, i vilka Konungen måst avvika från församlingarnas vilja, är det i alla fall tillräckligt många för att församlingslivet skall bli lidande och för att det ur demokratisk synpunkt måste beklagas, att en starkt uttalad folkmening ej vinner gehör. Detta är tillräckligt, för att någonting bör göras på detta område.

När vi inte äro beredda att taga motionen men ändå äro av den uppfattningen, att en förbättring bör komma till stånd med avseende på dessa bestämmelser om tillsättande av prästerliga tjänster, kan jag inte finna annat än att den naturliga slutsatsen är, att man ansluter sig till den av herr Linnér avgivna reservationen, till vilken jag, herr talman, ber att få yrka bifall.

Om viss ändring i prästvalsagen. (Forts.)

Herr **Gärde**: Herr talman! Jag skall först be att få vända mig med några ord till min vän på norrlandsbänken, herr Näslund, med anledning av det av honom åberopade åselefallet. Detta har, såsom framhållits av en föregående talare, icke något som helst samband med den föreliggande lagstiftningsfrågan. Vilken lag man än haft — om man haft ett tredje- eller ett femtegångsförfarande — hade detta fall icke berörts därav. Kungl. Maj:ts utnämningssätt berodde nämligen i detta fall på att fjärde provpredikant var tillkallad, och i fråga om rätt för Kungl. Maj:t att i detta fall tillsätta präst har icke framkommit något förslag om ändring. Det har anmärkts i lagutskottets utlåtande, liksom i yttrandet från Lunds domkapitel, att bestämmelsen om tredjegångstillsättning ofta fått skulden för förhållanden, som inte alls äga samband med detta förfarande utan i stället med Kungl. Maj:ts befogenhet att, då fjärde provpredikant kallats, utnämna kyrkoherde. Det är visst inte ovanligt, att en menighet ger uttryck åt sin mening om vem som bör tillsättas till en tjänst, medan själva utnämningssätten tillkommer Kungl. Maj:t. Så är ju förhållandet t. ex. beträffande borgmästarval och likaledes beträffande domprostval. Det har emellertid aldrig gjorts gällande, att det skulle vara nödvändigt med någon ändring i dessa fall.

Herr Näslund uttalade vidare, att det ur demokratisk synpunkt var otillfredsställande, att vid dessa tredjegångstillsättningar ha kvar församlingsvalen, då man kunde riskera, att församlingsmedlemmarna icke deltaga i dessa val, eftersom de icke ha någon bestämmanderätt i fråga om den slutliga utgången. Erfarenheten ger emellertid vid handen, att deltagandet ofta är synnerligen talrikt och livligt. Församlingen har nämligen en utsikt att påverka Kungl. Maj:t vid utnämningen genom att ge uttryck åt en enhällig opinion. Jag tror alltså, att den anmärkning, som han därvidlag framställt, icke är grundad. För övrigt kan jag omtala för herr Näslund, att inom utskottet upplysts, att i många fall ha församlingarna visserligen misstreckt att de fått någon annan än den som erhållit de flesta rösterna vid valet, men när den av Kungl. Maj:t utnämnde prästmannen kommit till församlingen och där gjort sig känd, har det blivit allmän belåtenhet med denne. Jag känner själv åtminstone två sådana fall, då församlingen ansett det vara en fördel, att icke någon av de vid församlingsvalet omstridda prästmännen blivit utsedda, utan att det kommit en kraft utifrån.

Herr Holmbäck sade, att det inte fanns någon anledning att bibehålla tredjegångstillsättningarna, då församlingsvalen respekterades i 77 % av samtliga val, utan att man skulle kunna nöja sig med femtegångstillsättningar. Det lät precis som om det skulle vara ett fel i den nuvarande proceduren, att den lämnar möjlighet för Kungl. Maj:t att i 77 % av samtliga fall beakta församlingarnas vilja. Jag för min del anser, att det är en given förtjänst hos detta system, att det har denna smidighet, som tillåter Kungl. Maj:t att taga hänsyn till församlingens vilja i så stor omfattning, något som givetvis icke vore fallet med ett femtegångsförfarande utan något val från församlingarnas sida. Jag kan inte finna annat än att den nuvarande ordningen ur demokratisk synpunkt är bra mycket bättre än en tillsättningsprocedur utan möjlighet för församlingarna att ge uttryck åt sin vilja.

Jag ber, herr talman, att få vidhålla mitt yrkande om bifall till utskottets förslag.

Herr **Sandegård**: Herr talman! Jag kan inte dra så många strån till stacken, men jag skall i alla fall försöka bidra med ett enda.

Jag har för min del aldrig förstått eller kunnat gilla och berömma den s. k. tredjegångstillsättningen av kyrkoherdetjänst. Naturligtvis är det en fördel att genom denna anordning en del förtjänta prästmän, som eljest skulle ha fått gå obefordrade kanske hela sitt liv, rönt rättvisa. Jag läste för inte så

Om viss ändring i prästvalslagen. (Forts.)

länge sedan om en aktad och framstående prästman, som inte mindre än tolv gånger blivit förbigången vid val och som äntligen genom Kungl. Maj:t befordrades, jag höll på att säga, till rättvisa.

Denna tredjegangsregel förefaller mig vara lika mekanisk och principiös som överhuvud taget misslyckad och ineffektiv — i varje fall för det ändamål den är avsedd att tjäna. Skall man fortsätta på denna principiösa och mekaniska väg, har man egentligen ingenting annat att diskutera än huruvida det skall skipas rättvisa varannan gång, var tredje, var fjärde eller var femte gång. Naturligtvis är det en vansklig sak att tillgodose å ena sidan den församlingarnas rätt, varom det talas rätt mycket, och å andra sidan prästerskaps behov av och, som jag tycker, berättigade krav på en rättvis befordringsordning, som tager hänsyn till förtjänst och skicklighet. Församlingarnas rätt att själva tillsätta sina präster är ju, såsom framgick av utskottets ärade ordförandes anförande, inte så värst gammal, även om jag såg i ett gammalt riksdagsprotokoll från en tidigare debatt i denna fråga, att man talade om församlingarnas urgamla och traditionella rätt att tillsätta sina präster. Herr Gärde erinrade bland annat om den tid, då vi hade både regala och patronella pastorat. Jag kan ju erinra om tider ännu längre tillbaka, då Konungen tillsatte kyrkoherdetjänsterna av egen maktfullkomlighet både till höger och till vänster. Det kan naturligtvis erkännas, att i den nuvarande ordningen kanske rymmes en smula mera demokrati än i det gamla förfaringsättet, inte minst när man tänker på de s. k. fjärdegångskallelserna, vilka ju emellertid ha sin hake i det att Kungl. Maj:t i dessa fall rycker in och äventyrar för församlingen utsikten att få den församlingen kanske helst hade önskat.

För min del vill jag emellertid göra gällande, att det borde sökas en helt annan väg för att tillgodose församlingarnas berättigade intresse liksom också prästernas, som jag tycker, berättigade intresse av en rättvis befordring. Innan jag nämner den väg, som jag för många år sedan föreslog i en intervju i tidningen Svenska Dagbladet, vill jag peka på att enligt en statistik, som är mig tillgänglig från, jag vill minnas år 1937, ha vid kyrkoherdevalen deltagit 16,8 procent av samtliga å kyrkostämma röstberättigade församlingsbor. Jag frågar mig *vad det står för slags församling bakom ett sådant val*. Mina herrar och ärade kammarledamöter! Den svenska kyrkan är ju inte en liten sekt. Det är inte bara fråga om att en liten privilegierad klick inom en församling till varje pris skall få sin vilja fram. Utan det är fråga om att tillgodose församlingens intressen, och dessa intressen tillgodoses inte alltid därigenom, att man följer den vilja, som uttryckes av 16,8 procent av församlingens röstberättigade medlemmar. Jag har gått igenom prästvalen under år 1944 och försökt räkna ut deltagarprocenten. Såvitt jag kan bedöma någorlunda rätt, håller sig deltagarantalet fortfarande vid 15—17 procent.

Jag skulle för min del kunna tänka mig en sådan utväg, att man — så som förutsättning för att församlingarna skulle få utöva sin rätt till behörigt inflytande på prästtillsättningarna — stadgade, att antalet deltagare i valet skulle motsvara minst hälften av å kyrkostämma röstberättigade. Jag medger, att en sådan anordning kan medföra vissa svårigheter, när det gäller församlingar i Norrland, men den saken finge man väl råda bot på. Jag talar sålunda om svenska församlingar i allmänhet. Man skulle alltså kräva att minst hälften av å kyrkostämma röstberättigade deltagit i valet för att församlingens val skall äga giltighet, eljest skulle utnämningen gå till Kungl. Maj:t. Man kunde förutsätta ett förord eller ett yttrande av vederbörande församlings kyrkoråd. Här är det nu endast fråga om kyrkoherdebefattningar. Jag tänker mig, att i fråga om komministerbefattningar skulle samma ordning gälla, dock med den skillnaden att domkapitlet skulle träda in såsom utnämmande myn-

Om viss ändring i prästvalslagen. (Forts.)

dighet. Den som är präst har en mer eller mindre lång och inte alltid så rolig erfarenhet av vad det vill säga att för sin uppgift, och jag höll på att säga sin existens såsom präst, vara beroende av en kanske mycket tillfällig majoritet i den församling, till vilken han söker. Jag skulle vilja fråga: förgriper man sig på något sätt mot församlingarnas rätt, om man kräver, att församlingarna verkligen utöva den rösträtt de äga?

Jag vet inte, vilket yrkande jag skall ställa och hur jag skall rösta. Om jag hade kunnat få fatta yrkandet i landshövding Linnérs reservation — vars motivering jag dock inte kan vara med på — såsom innefattande en utredning om ändrade bestämmelser överhuvud taget för kyrkoherdetillsättningar, skulle jag gärna ha biträtt denna reservation. Jag har emellertid tills vidare, herr talman, intet yrkande.

Herr Holmbäck: Herr talman! Herr Sandegård har fört debatten in på helt andra vägar. Den lösning som han föreslagit innebär naturligtvis något, som i det långa loppet kanske kommer att bli föremål för mycken diskussion. Men jag tror för min del knappast, att i nuvarande läge församlingarna skulle vilja vara med om en sådan lösning. Den har den nackdelen, att den kommer att åstadkomma att det vid varje prästval blir en livlig agitation för att få så mycket folk som möjligt till valet, agitation för att man skall kunna uppnå det stadgade deltagarantalet av 50 procent och därigenom bevara församlingens valrätt. Och detta är naturligtvis en nackdel.

Nu står emellertid valet mellan utskottets förslag och herr Linnérs reservation. Herr Gärde frågade, om det är ett fel i det nuvarande systemet, att det tillåter att Kungl. Maj:t i 77 procent av fallen tar hänsyn till församlingens vilja. Nej, det är det naturligtvis inte. Felet i det nuvarande systemet är, att det i så utomordentligt många flera fall än som är nödvändigt visserligen medger församlingen att gå till val men inte garanterar att församlingen får den präst som den väljer, eftersom detta ligger i Kungl. Maj:ts hand. Det är där felet ligger, herr talman. Om man skulle inskränka Kungl. Maj:ts utnämningsrätt till att avse var sjätte tillsättning, skulle man — om man utgår ifrån att det blir samma antal präster som Kungl. Maj:t utnämner mot församlingarnas vilja — procentuellt få dubbelt så många fall, då Kungl. Maj:t tillsätter andra än dem som församlingarna ha valt. Men å andra sidan skulle man genom en dylik reform vinna, att i vartannat av de fall, där Kungl. Maj:t nu har utnämningsrätt, församlingen skulle ha rätt att tillsätta tjänsten på vanligt sätt, så att dess val bleve definitivt. Det är detta, att man skänker församlingen denna visshet från början, som utgör fördelen med en inskränkning av Kungl. Maj:ts rätt att tillsätta präster. Och detta är givetvis kärnan i motionerna.

Jag tillåter mig, herr talman, fortfarande att yrka bifall till herr Linnérs reservation.

Herr Näslund: Herr talman! Först en kort replik till herr Gärde. Han försökte vilseleda kammaren med att påpeka, att i det av mig refererade fallet från Åsele hade kallats fjärde provpredikant. Detta är i och för sig riktigt. Men herr Gärde har väl inte totalt glömt bort, att såväl domkapitlets yttrande som departementschefens svar på min interpellation uteslutande rörde sig om 1934 års förordning?

Så skall jag be att få säga några ord till herr Lindblom. Han anförde en del statistik, som utvisade att det i genomsnitt var endast i tre fall årligen som Kungl. Maj:t gått emot församlingarna, och han menade att detta i varje fall inom första lagutskottet betraktades som en bagatell. Men, herr Lindblom, för-

Om viss ändring i prästvalsagen. (Forts.)

samlingslivet är ett så pass ömtåligt arbetsfält, att jag inte tvekar att säga att det är tre gånger för mycket. Det blir dock under en mansålder — om man med patriarken Jakob räknar sjuttio år såsom en mansålder — mer än två hundra fall, där det åstadkommes djupa slitningar i församlingslivet.

Herr **Lindström**: Herr talman! Jag skall inte förlänga debatten med många ord.

Jag har ofta i min journalistiska gärning varit inne på det problem som vi nu diskutera, och jag har därvid alltid yrkat på att församlingarnas rätt att blanda sig i tillsättandet av präster skulle tagas bort och att utnämningen skulle läggas helt och hållet i Kungl. Maj:ts händer. Det finnes flera skäl som tala för detta. När man säger, att det dock är en gammal och demokratisk ordning att församlingarna få välja sina präster, så förbiser man alldeles, att detta icke har någon bakgrund i verkligheten. Herr Sandegård har redan beträffande ett icke särskilt avlägset år med siffror påvisat, att bara en mindre del av församlingarnas medlemmar intressera sig för prästvalen. Det är en så liten del av församlingarna, att man i nästan alla fall kan säga, att det är en grupp eller en klick inom församlingen, som bestämmer hur majoriteten skall ligga. Detta är, herr talman, ingen sann och riktig demokrati. Det är en gruvlig parodi på demokrati.

För min del skulle jag helst ha velat yrka bifall till det förslag beträffande motiveringen, som innefattas i den av herr Olsson i Mellerud och fröken Öberg avgivna reservationen. De ifrågasätta, att det bör kunna allvarligt övervägas, om val överhuvud taget bör förekomma vid de tillfällen, då Kungl. Maj:t har utnämningssrätt. De ha emellertid av skäl som anförs i reservationen icke ställt något yrkande. De anförda skälen kunna i och för sig ha ganska stor betydelse, ty vi bli nu överhopade med utredningar på grund av riksdagens många beslut om sådana. Men då jag anser, att det system som tillämpas på detta område är oeffterättligt och bör förändras, måste jag ändå ansluta mig till det yrkande, som jag finner vara det mest vettiga. Vi komma i alla fall inte ifrån dessa problem, de måste lösas på något sätt. Alla äro missnöjda med den ordning som nu gäller. Det är på dessa skäl, herr talman, som jag kommer till den slutsatsen, att jag bör yrka bifall till det förslag, som innefattas i herr Linnérs reservation. Han kräver en allsidig och förutsättningslös utredning. Jag har fäst mig vid dessa ord: allsidig och förutsättningslös. Vid en sådan utredning bör naturligtvis — det är alldeles självklart — också prövas, om inte församlingarnas så kallade rätt att välja präster bör kunna alldeles avskaffas.

Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till herr Linnérs reservation.

Herr **Gärde**: Herr talman! I anledning av den siste ärade talarens anförande vill jag bara påpeka, att den av honom anvisade utvägen att ordna prästtillsättningarna aldrig på allvar varit under debatt i kyrkligt intresserade kretsar. Det har aldrig mig veterligt varit ifrågasatt att lösgöra tillsättningen av församlingspräster från förankringen i församlingen. Om det procentuella deltagarantalet i församlingsvalen också är litet, får man dock antaga, att de personer som deltaga äro sådana, som äro intresserade av församlingslivet och kyrkan, och att det är de mindre intresserade eller ointresserade, som äro borta från valen. Jag anser, att det skulle vara att frångå en, om inte uråldrig, så dock rotfäst tradition inom de svenska församlingarna att beröva dem deras rätt att yttra sig över vem de vilja ha till församlingsherde. Jag antar också, att bakom det utredningskrav, som framförts av herr Linnér, icke ligger något så långt gående yrkande.

Om viss ändring i prästvalslagen. (Forts.)

Jag ber, herr talman, att få vidhålla mitt yrkande om bifall till utskottets förslag.

Herr Lindblom: Herr talman! Bara en anmärkning till herr Näslund rörande det statistiska material som jag lade fram. Jag har inte sagt, att det var en bagatell. Men jag har velat anföra dessa siffror, för att vi på det sättet skulle så långt som möjligt komma in på verklighetens område och ge frågan de proportioner som den verkligen har. Det måste väl ändå sägas, att om det endast är tre fall om året, då Kungl. Maj:t gått emot församlingens vilja, och flera av dessa fall vid en efterprovning visat sig utfalla väl och till församlingarnas belåtenhet, är detta ytterligare en anledning till att låta betänkligheterna i viss mån falla.

Vad angår frågan om det procentuella deltagandet i församlingsvalen vill jag säga, att jag inte tror att det är möjligt att lägga alltför stor vikt vid hur stort deltagarantalet i kyrkoherdevalen är. Man får i stället anlägga den synpunkten: vilka är det inom församlingen som ha verkligt intresse av att vara med i det kyrkliga arbetet och sålunda ha verklig vilja och intresse av att gå till prästval? Jag kan göra en liten jämförelse, som är ganska belysande. Inom de frikyrkliga församlingarna förekomma ju också val av pastorer, men det är mycket sällan, som man ens inom en frikyrklig församling kan räkna med ett deltagarantal, som överstiger 40—50 procent av församlingens medlemmar. Och ändå äro alla medlemmarna i församlingen aktiva. Hur skall det då inte ställa sig, när det gäller medlemmarna i församlingar det här gäller, av vilka naturligtvis en mycket stor del är helt indifferent i de kyrkliga frågorna!

Jag tror inte att vi skola överskatta betydelsen av den här frågan. Vi böra försöka se den någorlunda i verklighetens ljus och inte tro att det är ett så utomordentligt stort problem det rör sig om. Frågan har faktiskt ganska minimala proportioner.

Herr förste vice talmannen: Herr talman! Jag föranleddes att begära ordet av herr Lindströms yttrande. Han anslöt sig till det yrkande, som framställdes i herr Linnérs reservation. Herr Lindström ansåg, att det vid bifall till denna reservation skulle komma att företagas en allsidig och förutsättningslös utredning beträffande tillsättningen av prästerliga tjänster, enkanterligen kyrkoherdetjänster i allmänhet, och församlingarna borde enligt herr Lindströms yttrande befrias från besväret att tillsätta kyrkoherdetjänster eller andra prästerliga tjänster. Jag vill emellertid fästa herr Lindströms uppmärksamhet på att det i klämman i herr Linnérs reservation hemställes om »en allsidig och förutsättningslös utredning angående ändrade bestämmelser om s. k. tredjegångstillsättning av kyrkoherdetjänst och vad därmed äger samband». Det rör sig alltså inte om tillsättande av prästerliga tjänster i allmänhet, utan det gäller endast ändrade bestämmelser om tredjegångstillsättning av kyrkoherdebefattningar.

Jag skall inte förlänga den här debatten, men jag vill i alla fall säga, att om man tar bort den rätt som nu tillkommer församlingarna återgår man ju i stor utsträckning till de bestämmelser, som varit gällande långt tillbaka i tiden, då Kungl. Maj:t i större utsträckning än nu är fallet ägde rätt att tillsätta prästerliga tjänster. Detta vore väl i varje fall mindre demokratiskt än att bibehålla de nuvarande bestämmelserna. Genom att Kungl. Maj:t var tredje gång har möjlighet att utse innehavare av kyrkoherdetjänst, har ju Kungl. Maj:t större möjlighet att för befordran av präster, som icke vunnit

Om viss ändring i prästvalslagen. (Forts.)

framgång vid valen, välja sådana församlingar, där det inte har uttalats en bestämd önskan om att en viss prästman skall tillsättas. Om man inskränker omfattningen av Kungl. Maj:ts rätt, så att antalet fall, där Kungl. Maj:t har utnämningssrätt, ungefärligen motsvarar det antal fall, där Kungl. Maj:t har gått emot församlingarnas uttalade önskan — efter vad som framgår av handlingarna har detta förekommit i 23 procent av de fall, där Kungl. Maj:t för närvarande har utnämningssrätt — kommer ju församlingens önskan inte i något sådant fall att kunna tillgodoses. Detta är däremot möjligt i större utsträckning, när Kungl. Maj:t såsom för närvarande är fallet har utnämningssrätt var tredje gång. Det kan kanske sägas, att det vore bättre att Kungl. Maj:t hade utnämningssrätt blott var fjärde eller var femte gång. Men det är ingen olägenhet med de nuvarande bestämmelserna, och om Kungl. Maj:t, såsom Kungl. Maj:t bör göra, i viss mån respekterar församlingarnas önskan, bör det inte uppkomma så stora konflikter. Där sådana ha uppkommit, har detta i allmänhet berott på att Kungl. Maj:t inte tagit den hänsyn till församlingens mening som Kungl. Maj:t kanske bort göra. Med nuvarande bestämmelser är det i varje fall större möjligheter för Kungl. Maj:t att tillgodose församlingens intresse än om man skulle inskränka på Kungl. Maj:ts rätt. Det synes mig alltså, herr talman, som om de hittills framförda förslagen icke innebära någon förbättring i förhållande till den nuvarande ordningen.

Herr Sandegård: Herr talman! Med anledning av herr Lindbloms sista yttrande vill jag säga, att jag vet att det i våra församlingar finnes ganska gott om folk, som av idel hänsyn till den lilla klicken kyrkliga eller fromma underlåta att överhuvud taget delta i några prästval. De göra detta också i en viss föreställning, som bibragts dem och som de låtit sig bibringas, att det är detta fåtal som har till privilegium att i församlingen representera den riktiga och rätta andligheten. För min del måste jag säga, att jag finner detta vara i mycket liten grad önskvärt.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att i avseende på det nu ifrågavarande utlåtandet yrkats dels att vad utskottet hemställt skulle bifallas, dels ock att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av herr Linnér vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han utprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Linnér* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad första lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 41, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Linnér vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser.

Om viss ändring i prästvalslagen. (Forts.)

Då herr talmannen fann tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, verkställdes härefter votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 61;

Nej — 51.

Därjämte hade 12 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

*Om ändrade
bestämmelser
ang. upp-
låtande av
kyrka.*

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 42 i anledning av väckt motion om ändring i gällande kyrkolagstiftning rörande kyrkas upplåtande för annat ändamål än gudstjänst.

I detta utlåtande hade utskottet på åberopade grunder hemställt, att riksdagen måtte i anledning av en inom andra kammaren väckt motion, nr 41, av fru *Nordgren*, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville med beaktande av vad utskottet i utlåtandet anfört låta verkställa utredning av frågan om upplåtande av kyrka för annat ändamål än gudstjänst samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Vid utlåtandet fanns fogat ett särskilt yttrande av fru *Svenson* samt herrar *Linnér*, *Karl Emil Johanson*, *Hedlund* i Östersund, *Werner*, *Björling* och *Sveningsson*, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort erhålla den lydelse, reservationen visade, slutande med en hemställan, att riksdagen måtte i anledning av förevarande motion, II:41, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville i den form, som befunnos lämplig, fästa domkapitlens uppmärksamhet på angelägenheten av att domkapitlen genom ämbetsskrivelse till prästerna i stiftet uttalade att frågor om upplåtande av kyrka för annat ändamål än gudstjänst jämte övriga i utlåtandet omförmälda frågor måste behandlas med grannlagenhet och förståelse samt att i tveksamma fall pastor borde rådgöra med biskopen och, i fall då upplåtelse vägrades, hade att anmäla detta med angivande av skälen härför till domkapitlet.

Herr **Linnér**: Herr talman! Vid detta utskottsutlåtande är fogad en reservation av fru *Svenson* och ett antal andra ledamöter av utskottet. De ha framställt ett yrkande, som i sak ligger tämligen nära utskottsmajoritetens förslag men som dock avviker från detta förslag.

Den fråga det här gäller är den, på vilket sätt man lämpligen skall reglera dispositionen och bestämmanderätten över själva kyrkan. Det finns för närvarande inga positiva lagbestämmelser på detta område. Men det finns en obruten sedvanerätt, som är bekräftad genom särskilda rättsfall, enligt vilken pastor har denna bestämmanderätt.

Enligt den utredning, som föreligger, är det i själva verket så, att denna bestämmanderätt på ett i det stora hela mycket förtjänstfullt sätt utövats av vederbörande präster. Det är endast i några sällsynta undantagsfall, som anmärkning mot sättet att utöva beslutanderätten har framställts, och det är dessa undantagsfall som givit anledning till motionen. Det har förekommit några fall, som otvivelaktigt varit direkt stötande. Det är särskilt ett fall, som väckt mycken uppmärksamhet, där den präst, som disponerade över en kyrka, vägrade en av vårt lands internationellt mest kända personer att hålla ett föredrag för välgörande ändamål i denna kyrka. Det är klart, att ett sådant förfaringsätt är mycket beklagligt.

Man har då varit tveksam om på vad sätt man lämpligen skulle kunna korrigera en sådan olycklig, men sällsynt tillämpning av beslutanderätten. Motionä-

Om ändrade bestämmelser ang. upplåtande av kyrka. (Forts.)

ren har varit inne på ett par vägar: att överlämna beslutanderätten till kyrkofullmäktige, eventuellt till kyrkorådet. Dessa utvägar ha av lagutskottet enhälligt kritiserats. Det går av praktiska skäl icke att överlämna bestämmandet till kyrkofullmäktige. Dessa frågor om nyttjande av kyrkorummet uppkomma ju så hastigt, att kyrkofullmäktige icke kunna träda i funktion. I någon mån gäller detsamma om kyrkorådet. I båda fallen tillkommer också den synpunkten, att man kan tänka sig att andra inflytanden då skulle kunna göra sig gällande, så att det skulle kunna bli, såsom lagutskottet har sagt, beroende på tillfälligheter, hur upplåtelsen skulle utfalla.

Lagutskottets majoritet har efter diskussion av dessa förhållanden kommit till det resultatet, att övervägande skäl tala för att beslutanderätten i första hand bör bibehållas hos pastor. För att få säkerhet att icke beslutanderätten missbrukas har majoriteten tänkt sig, att man skulle ålägga pastor att i tveksamma fall eller då han anser sig böra vägra upplåtelse underställa frågan stiftets biskop. Det är säkerligen en ganska praktisk utväg.

Då uppstår frågan: Hur skall man då komma fram till detta? Man avser att på detta sätt kunna få en säkerhet för att upplåtelsefrågorna bedömas med all den takt och all den hänsyn till församlingens önskingar, som dessa frågor kräva, men också med den ofrånkomliga synpunkten, att man tar hänsyn till kyrkans egenskap att vara ett för det kristna religionsbruket särskilt invigt rum och att något som strider emot denna uppgift icke får förekomma. Majoriteten tror nu att man icke kan komma fram till det önskade resultatet utan en lagstiftning. En lagstiftning skulle i detta fall innebära en kyrkolag. Vi veta alla vilka svårigheter det möter, när man skall åstadkomma en kyrkolag. Det drar ut på tiden, understundom uppstår det skiljaktiga meningar mellan riksdagen och kyrkomötet, och då kan hela lagstiftningsfrågan falla antingen på det ena eller det andra stället, så att det inte blir något resultat av lagstiftningsförsöket.

Reservanterna ha trots sig kunna gå en helt annan och enklare väg, nämligen att man försöker att åstadkomma direktiv för prästerna direkt genom cirkulär från domkapiteln. Dessa cirkulär torde helt visst komma att respekteras av prästerna i det alldeles övervägande antalet fall, och om de icke respekteras, kan man utgå ifrån att prästen sannolikt gjort sig skyldig till ett omdömesfel, som innebär ett tjänstefel. Ty det är att märka, att prästens utövning av denna beslutanderätt sker under tjänstemannaansvar, och det har också i ett liknande fall, när det visserligen icke gällde upplåtande av kyrka men förfarandet vid en begravning, hänt att en präst blivit ställd under åtal och dömd till bestraffning på grund av sitt oförstånd i ämbetsutövningen. Man torde således kunna förlita sig på att det korrektiv, som reservanterna här föreslagit och som skulle vinnas på enklare sätt än genom lagstiftning, blir tillräckligt effektivt och tillika kommer till stånd mycket snabbare än på den långa och osäkra lagstiftningsvägen, som lagutskottets majoritet här anvisar.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till den hemställan, som innefattas i det av fru Svenson m. fl. avgivna yttrandet.

Herr Gustavson: Herr talman! Man kan ibland få bevittna, hur det lätt går att få majoritet för vissa motioner här i riksdagen. I detta fall föreligger en motion av en enda motionär, och hon har fått sin motion tillstyrkt av utskottets majoritet. Detta är så mycket mer förvånansvärt som samtliga kyrkliga myndigheter, som ha hörts, ha avstyrkt motionen. Det är en till sina konsekvenser ganska långt gående reform, som i denna motion begäres, och man kan inte utan förvåning taga del av vad utskottet säger i anledning av densamma.

Motionären drar fram ett par exempel, och dessa säga enligt mitt förme-

Om ändrade bestämmelser ang. upplåtande av kyrka. (Forts.)

nande inte så värst mycket. Det talas i motionen om en präst, som vid ett par olika begravningar har vägrat fanors införande i kyrkan. Den ena gången var det en hemvärnsfana, och den andra gången var det en fackföreningsfana. Man kan ju ha olika meningar om vad det betyder, att en fana får medföras in i kyrkan, men man kan väl inte säga annat än att denne prästman var konsekvent, då han nekade införandet av såväl den ena fanan som den andra. Hade han tillåtit den ena fanan och förbjudit den andra, då tycker jag att fallet hade varit mera anmärkningsvärt.

Det andra exemplet gällde en tillställning för Fältjulklassen. Ja, det beror ju på vad denna tillställning skulle innefatta. I min hemsocken ha vi haft en tillställning för nödlidande barn i våra grannländer i kyrkan strax före jul för ett par år sedan, men den gick ut på att vederbörande kyrkoherde vid gudstjänstens slut pålyste ett offer för denna sak. Han hade lyst på det 14 dagar förut och talade mycket varmt för saken, och det offret inbringade en så stor summa, att det torde kunna vara svårt att uppvisa ett liknande resultat från andra delar av landet, där man har tillställningar av andra slag. Men en sådan tillställning kan också gå ut på att en syförening, som på några månader har förfärdigat en del alster för ett eller annat välgörande ändamål, vill förvandla dem till kontanta pengar genom att låta dem gå under klubban. Är det meningen att en sådan auktion skall få äga rum i kyrkan? I så fall blir åtminstone jag synnerligen betänksam och undrar, om detta kan ske utan att störa kyrkorummets helgd och stöta den religiösa uppfattning som råder i församlingen, även om ändamålet i och för sig är synnerligen vackert och lovligt. Ändamålet helgar icke medlen!

Vi få heller inte glömma att vederbörande pastor ibland kan ställas inför mycket svåra överväganden. Jag har också erfarenhet av sådana fall, där en synnerligen framstående föreningsman och fackföreningsman på sitt yttersta bad sina närmaste, att det inte skulle bli några tal vid jordfästningen och inga fanor. Detta framfördes av hans närmaste till vederbörande kyrkoherde. Sedan framfördes det önskemålet från den organisation han tillhörde, att de skulle få föra fackföreningens fana vid jordfästningen och tala där. Ja, hur skulle vederbörande göra? Han skulle ta hänsyn till den avlidnes av hans närmaste framförda önskemål och även till hans kollegers och vederbörande organisations. Han tillät icke att fanan fick införas, och han var enligt mitt förmenande i sin fulla rätt.

Nu säger motionären, att hon kan inte finna något stötande i att det vid en avlidens jordfästning visas en symbol för de idéer som han under livstiden har tjänat. Jag undrar, om motionären, ställd emot väggen, ville draga konsekvenserna av sina egna ord. Det finns många idéer, som människorna kämpa för i livet, och det är inte alla som äro ägnade att vara en symbol för vårt lands frihet och självständighet, såsom motionären också säger, när hon talar om den blågula fanan. Det finns också andra idéer, och det skulle vara intressant att höra av vår egen kammars fackman här på området, kyrkoherde Sandegård, hur han skulle ställa sig, om det vid en jordfästning gjordes en framställning om att en viss symbol skulle få medföras. Det kunde kanske gälla en av hans ämbetsbröder här i landet eller kanske en veterinär på ett eller annat ställe i vårt land. Han hade också tjänat vissa idéer under livstiden, och det finns en symbol i form av en fana även för dessa idéer. Herr Sandegård kanske tidigare hade lovat olika andra organisationer att medföra sina fanor och standar vid jordfästningar, men jag undrar, hur han skulle ställa sig vid en framställning av det slag som jag nu sist talade om. Skulle han i det fallet kunna vägra utan att själv bli beskylld för att vara synnerligen partisk och egenmäktig? Det skulle vara intressant att få ett svar på den frågan.

Om ändrade bestämmelser ang. upplåtande av kyrka. (Forts.)

Överst på s. 5 säger utskottet, när det talar om olika ändamål, för vilka våra kyrkor skulle kunna upplåtas: »Upplåtande av kyrka i nu angivna fall är ofta av praktisk betydelse särskilt med hänsyn till den på landsbygden rådande bristen på lämpliga samlingslokaler.» Detta uttalande är enligt min mening det mest betänkliga i denna sak. Det är ju en känd sak, att det råder en mycket stor brist på samlingslokaler på landsbygden — det är jag den förste att erkänna — och det göres ofta framställningar från det håll jag tillhör och från andra också om att statsmakterna skola i görligaste mån tillgodose denna brist på samlingslokaler åt ideella och ekonomiska föreningar, politiska organisationer och dylikt. Är det utskottsmajoritetens mening, att man, om denna reform genomföres, sedan skall kunna avfärda sådana framställningar om bidrag till samlingslokaler med att det inte behövs några, eftersom man har kyrkorna att tillgå? Skola kyrkorna fylla den brist på samlingslokaler som är rådande på landsbygden, då ber jag att få betaeka mig. Detta kan emellertid enligt mitt förmenande icke vara möjligt, då utskottsmajoriteten omedelbart därefter säger: »Uppenbart måste dock garantier vara för handen, att vid sammankomsten icke förekommer något som verkar stötande på religiös uppfattning eller eljest är oförenligt med kyrkorummets helgd eller god kyrklig ordning.» Det kan gå så städat och ordentligt till som helst även vid mera världsliga sammankomster, men de ha icke något som helst att göra med religiös åskådning eller Gudsrummets helgd. Jag anser den nyss anförda satsen ur utskottsutlåtandet vara synnerligen betänklig, särskilt som utskottet begär en utredning och att Kungl. Maj:t vid denna utredning skall taga hänsyn till vad utskottet anför, då anser jag att vi befinna oss på glid ut i ett gungfly, där gammal god religiös ordning har sjunkit ned till en nivå, som jag för min del icke kan vara med om.

Jag skall med dessa ord, herr talman, be att få instämma i det yrkande som här förut har ställts av herr Linnér.

Herr Sandegård: Det får kanske inte anses otillbörligt, om jag yttrar några ord i denna fråga. Det tillkommer ju inte en präst att försöka betygsätta prästerskapets kompetens överhuvud taget eller dess sätt att handhava denna nyckelmakt — om jag så får säga — som det här är fråga om. Utskottet vitsordar emellertid, att prästerskapet i det stora hela har visat takt och omdöme vid handhavandet, och det måste ju för en präst vara roligt att få vara med och inkassera ett så vackert betyg. Jag ber att till en början i korthet få svara herr Gustavson på hans två frågor.

I anledning av den där historien om den kyrka som stängdes för Fältjulkappen, som jag sett omtalad i utskottsutlåtandet och i en bilaga till detsamma, frågade herr Gustavson mig, om jag för min del skulle vara med om att öppna kyrkan för en aktion för samma ändamål. Jag svarar utan darr på rösten och utan tvekan: det vill jag aldrig vara med om, och det kommer aldrig att ske med min vilja. Naturligtvis kan det tänkas, att man under extraordinära förhållanden här i landet använder kyrkor till och med till boskapsstallar eller som tillhåll för människor, som blivit utbombade, och det vore ju ingenting att säga om det, men jag menar att normalt sett och ordinarie måste man hålla mycket bestämt på att kyrkan är till för religiösa ändamål.

Den andra frågan gällde, såvitt jag förstår, hur jag skulle reagera inför en nazistisk fana, som medfördes vid en jordfästning i kyrkan. Därpå måste jag svara, att i nuvarande situation skulle jag reagera på det sättet, att jag förbjöde det. Hur jag i allmänhet skulle reagera inför fanor av än den ena och än den andra kulören, kan jag kanske beskriva genom att säga, att jag överhuvud taget tror, att det är riktigt att låta människor vid så allvarliga till-

Om ändrade bestämmelser ang. upplåtande av kyrka. (Forts.)
fällan som inför döden i största möjliga utsträckning ha frihet att vidtaga åtgärder, som kanske av sakkunnigt och fint och bildat folk inte alltid skulle gillas. Jag har t. ex. vid sådana tillfällen alltid haft svårt att neka människor att t. ex. sjunga sånger, som jag tycker äro ur musikalisk synpunkt gräsliga.

Jag hoppas herr Gustavson vill inkassera dessa svar på sina två frågor som tillfredsställande. Jag har i alla händelser svarat uppriktigt.

För att återgå till utskottets utlåtande, så säger utskottet vidare, att när det är fråga om kyrkas användning och kyrkas upplåtande för vissa ändamål, måste den rent religiösa synpunkten vara den avgörande. Detta är givetvis verbaliter och realiter obestriddigt, men man har ju så olika mening om vad religion är. Skall jag upplåta kyrkan för frälsningsarmén, men inte för A. B. F.? Skall jag upplåta kyrkan för Jehovas vittnen, men inte för en organisation som arbetar för vissa fosterländska, nationella eller sociala syften?

Det är väl så, att den kyrkliga smaken växlar med det andliga klimatet. Vi ha olika inställning till det ena och det andra i olika delar av landet. Jag för min del har kanske länge varit i den del av landet, där herr Gustavson är hemma, och jag har försökt att sätta mig in i och smälta åtskilligt som kanske varit svårt att smälta. Jag har också försökt att uppskatta det värdefulla, som kan finnas även bakom tankar och ord och ordningar, som jag personligen kanske inte kan gilla. Däremot måste jag nämna en sak, som herr Gustavson inte får bli ledsen över att jag talar om.

Det förekommer i en viss församling i västra Sverige, att prästen vid jordfästningar väljer antingen »fina» eller »fula» psalmer. »Fula» psalmer väljas, när enligt prästens mening den, som skall begravas, har gått till det evigt brinnande helvetet. Det har kommit föräldrar, vilkas barn kanske ha skördats av döden i den ljuvliga åldern 16—17 år — jag vet av konkreta fall — och se: det stod en »ful» psalm på kyrkans nummertavla den gången!

Jag vill brännmärka detta som något kyrkans rum ovärdigt och som icke har åtminstone med *kristen* religion att skaffa.

Men det var inte därom vi skulle tala. Jag ville bara illustrera, hur olika smaken är på olika orter. Det finns här i Stockholm en ung präst, som med sin kyrkoherdes tillåtelse upplåter kyrkan till allsångsövningar på eftermiddagarna kl. 18, när det i regel skall vara aftonsång. Resultatet är att det sjunges, så att taket vill lyfta sig, och man sjunger religiösa sånger. Och i stället för de 20—30 åhörarna, som bruka bevista aftonsången, är det 200—300 deltagare i dessa s. k. allsångsaftnar. Jag medger för all del att sången inte låter riktigt bra särskilt i kyrkligt skolade mäns öron, men å andra sidan: är inte en kyrkans förnämsta prydnad och vackraste egendom den menighet, som kommer dit för att i den ena eller andra formen och på det ena eller andra sättet ge uttryck åt sin tro? Men det finns kyrkomusikaliska riktningar inom den svenska statskyrkan, för vilka det är en hädelse att sjunga den ena eller andra av den folkliga väckelsefromhetens sånger — jag nämner som exempel: »Ingen hinner fram till den eviga ron» — till den melodi som hör sången till och som icke bör skiljas därifrån, lika litet som man skiljer kropp och själ åt.

Jag tror för min del att intet skall underlåtas för att också hålla kyrkorummets i helgd. Jag har — om jag nu får ta det så här personligt — den allra mest uppmuntrande erfarenhet av med vilken urskillning och vilken takt människor och organisationer av olika slag, som beredes tillfälle att anordna någon ting i kyrkan i brist på lokaler, som det sades nyss, anordna sammankomster, visserligen icke såsom gudstjänst men så, att det icke stör rummets helgd och, innan man slutligen skiljes åt, ofta sjunga en av våra gamla vackra aftonpsalmer. Herr Gustavson vill inte kalla detta gudstjänst — jag undrar, om man inte ofta lyckligtvis kan få vara med på gudstjänster, som äro värda ett sådant namn,

Om ändrade bestämmelser ang. upplåtande av kyrka. (Forts.)

även om de icke förrättas i strikt överensstämmelse med svenska kyrkans ritual, som jag för min del också respekterar och följer.

Man skall alltså hålla kyrkorummet i helgd, men jag tror, att om en människa vore hedning och ville finna sig i och underordna sig kyrkans ordning och inte säga någonting, som strede emot kyrkans lära och förkunnelse, skulle det kanske t. o. m. kunna någon gång vara en vinst för kyrkan att släppa denne hedning ända upp på predikstolen.

Som skäl varför jag icke kommer att motsätta mig att handhavandet av denna, såsom jag nyss sade, nyckelmakt överlämnas till församlingens kyrkoråd, vilket i normala fall kommer att delegera detta uppdrag åt sin kyrkoherde och ordförande, när en sådan anordning nu kräves ifrån lekmannahåll, vill jag anföra, att jag anser, att det överhuvud taget är så, att den kyrka, vi ha här i landet, är en luthersk kyrka. Då bör ju icke denna kyrka vara, som Luther säger, en prästkyrka, utan en hela folkets kyrka, där icke minst lekmännen skola vara med. Det skulle t. o. m. kunna vara hälsosamt för kyrkorådets ledamöter att få vara med och ta ansvaret för de olika ändamål och de olika sätt på vilka kyrkan kunde upplåtas i vissa fall, och jag tror icke att det kommer att bli några mera betydande missbruk vare sig beträffande sammankomsternas omfattning eller kvalitet.

När saken alltså nu kommit dit den kommit, vill jag för min del inte motsätta mig, att man reflekterar på att lägga denna makt i händerna på församlingens kyrkoråd. Däremot har jag svårt att förstå, hur man kan skriva så som första lagutskottet skrivit i sista stycket på s. 5, nämligen: »Inom utskottet har övervägts, huruvida icke en mera enhetlig och mot de intressen, varom här är fråga, mera tillmötesgående praxis kunde vinnas utan anlitande av särskild lagstiftning, genom meddelande av erforderliga direktiv från Kungl. Maj:t och domkapiteln till församlingarnas pastorer. Utskottet har emellertid stannat vid den ståndpunkten att denna fråga bör regleras genom lagstiftning.»

»Genom meddelande», säger utskottet, »av erforderliga direktiv från Kungl. Maj:t och domkapiteln till församlingarnas pastorer» — kan det vara möjligt att man kan tänka sig, att med bibehållande av gällande förordning som ju tillerkänner pastor ensamrätten att bestämma över kyrkas upplåtelse, ens Kungl. Maj:t kan, såsom det heter i sista meningen av samma stycke, »i administrativ ordning» direkt eller indirekt uppmana vederbörande pastorer att handla på ett visst sätt? Kommer icke en rättsinlig gammal präst att säga: »Jag vet, hur denna paragraf skall tolkas, och jag undanber mig några anvisningar, som strida mot gällande lag».

Jag ber, herr talman, med dessa ord, som kanske ha varit alltför personliga, att få sluta mitt anförande utan yrkande.

Herr Gärde: Herr talman! Jag skall först be att få vända mig med några ord till herr Gustavson. Han gav ett mycket kraftigt omdöme om ett uttalande i utskottets utlåtande, som han ansåg vara neddragande; han nämnde bestämt också något om att man kom ned i dyn med det.

Det uttalande, som det här är fråga om, skall jag be att få uppläsa i sitt sammanhang. Det är av följande lydelse: »Här må framhållas, att svenska statskyrkan står såsom företrädare även för allmänna kulturella och sociala intressen. Från principiella utgångspunkter torde någon anledning att vägra kyrkorummets upplåtande för sammankomster med nu angivna syften i regel icke föreligga. Upplåtande av kyrka i nu angivna fall är ofta av praktisk betydelse särskilt med hänsyn till den på landsbygden rådande bristen på lämpliga samlingslokaler. Uppenbart måste dock garantier vara för handen, att vid sammankomsten

Om ändrade bestämmelser ang. upplåtande av kyrka. (Forts.)
 icke förekommer något som verkar stötande på religiös uppfattning eller eljest är oförenligt med kyrkorummets helgd eller god kyrklig ordning.»

Tydiligen har herr Gustavson bland annat i anledning av detta utskottets uttalande icke ansett sig kunna gå med på utskottets vare sig motivering eller kläm, utan i stället yrkat bifall till det av herr Linnér m. fl. avgivna särskilda yttrandet. Emellertid finner man, när man läser detta yttrande, att det ordagrant hänvisar till samma uttalande av utskottet. Genom att ansluta sig till reservationen har herr Gustavson tydiligen utsatt sig för samma kritik som herr Gustavson riktat emot utskottets yttrande.

Skillnaden mellan det särskilda yttrandet och utskottets förslag är egentligen icke stor i sak. Däremot föreligger den skillnaden, att utskottet icke har ansett sig böra förorda, att hela denna fråga löses genom en förordning, som utfärdas av Kungl. Maj:t i administrativ ordning, utan har ansett att den bör regleras i lag; givetvis bör då denna lag tillkomma i den ordning, som är föreskriven för kyrkolag. Anledningen till denna uppfattning är, förutom tveksamheten om huruvida saken kan i hela sin omfattning regleras i administrativ ordning, också, att utskottet har funnit, att endast en reglering i lag kan i stort sett ge tillämpningen nödig fasthet och stadga. Det är ett ganska viktigt och känsligt område, varom här är fråga. Uppfattningarna äro vitt skilda från varandra. Det förefaller därför som om det vore nödvändigt att ge de bestämmelser i ämnet, som anses böra utfärdas, den auktoritet, som tillkommer en i vederbörlig ordning antagen lag.

Däremot har utskottet icke velat motsätta sig att inom den ram, som tillkommer den administrativa lagstiftningsmakten, direktiv utfärdas för handläggning av dessa frågor och att i dessa direktiv även kunde intagas en anmodan om att pastor i tveksamma fall skall rådgöra med sin biskop. Sådana allmänt hållna direktiv förefalla mycket väl kunna meddelas i administrativ ordning och i avbidan på en definitiv reglering i lagstiftningsväg.

Jag ber med dessa ord, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Boman**: Herr talman! Jag skall inte besvära kammaren länge. Jag skall bara säga till herr Gustavson i Guntorp, att jag har en viss respekt för dessa urgamla idéer, som ännu frodas på Västkusten. Men min respekt för dem är ganska ringa, därför att de inte synas kunna följa med i utvecklingen. När herr Gustavson i Guntorp motsätter sig, att kyrkas upplåtande skall bli en allmän angelägenhet, tror jag att han misstar sig på den utveckling, vi fått uppleva. Det finns praktiskt taget ingenting här i vårt land, över vilket *en* enda människa bestämmer. Om Avesta församling får välja en kyrkoherde, så vill Avesta församling dock ha något att säga till om, när det gäller kyrkans användande. Jag kan försäkra herr Gustavson i Guntorp, att vi hålla vår helgedom så högt, att den kommer inte att profaneras, men vi vilja inte vara med om ett system, som ger prästen möjlighet att profanera den.

Om en gammal brukssmed dör, sedan han varit med i sin fackförening i 50 år, och han har uttalat en önskan, att han skall jordfästas i kyrkan, skall då inte den röda fana, som kanske hans hustru har sytt, få följa med in i kyrkan? Skall det vara beroende av om prästen gillar den röda färgen eller ej?

Det har ju ändå gått så långt på den »utförsvägen», att alla frireligiösa beredas rum i kyrkorna, och det tycker jag skulle vara värre ur kyrkans synpunkt.

Jag vill ge herr Gustavson i Guntorp ännu en försäkras om att det inom hela det bälte av industrier över mellansverige, vilket område jag representerar, inte finns någon som helst önskan att profanera kyrkan men inte heller det minsta spår av vilja att låta *en* man bestämma över den, utan det bör den folkvalda styrelsen, kyrkorådet, göra.

Om ändrade bestämmelser ang. upplåtande av kyrka. (Forts.)

Herr Linnér: Jag vill med anledning av herr Gärdes yttrande bara framhålla, att det är så, att dessa frågor kräva ett omdöme och ett avgörande i varje särskilt fall. Variationerna äro härvidlag ganska många, och det fordras alldeles givet, å ena sidan, ett inträngande i de religiösa synpunkter, som prästen framför andra kan och bör representera och, å andra sidan, hänsyn till vad som inom menigheten anses vara behörigt, vad som anses vara påkallat t. ex. av en avlidens persons anhöriga, när det gäller att bruka kyrkan för en begravning. Allt detta måste bedömas i varje särskilt fall.

Jag tror icke att det finns någon möjlighet att i lag ge en reglering, som går längre än till mycket allmänt hållna bestämmelser. Det är just därför som i själva verket det administrativa förfarandet, så långt det kan tillämpas, är en bättre väg än meddelandet av bestämmelser i kyrkolagen. Det är självfallet, att kyrkolagen här kommer att utgöra stöd för det administrativa förfarandet, och det administrativa förfarandet skall inte sträcka sig längre än kyrkolagen medger.

Det är därför som vi reservanter i vårt särskilda yttrande ha trott, att den väg, vi ha anvisat, både snabbare leder till målet och, i det praktiska fallet, är riktigare och lättare att gå, alltså en rådgivning i de fall, där det behövs, från den kyrkliga ledaren för prästerna, stiftets biskop.

Herr Gustavson: Herr talman! Det var herr Boman, som uppkallade mig att säga några ord.

Han undrade, om icke, då en fackföreningsman avlidit, den röda fanan borde få medföras vid hans jordfästning. Det har jag aldrig uttalat mig om. Jag har aldrig sagt att vare sig det ena eller det andra är lämpligt att medföra vid en jordfästning. Men jag skulle vilja fråga herr Boman: om vi tänka oss, att den man, som herr Boman talade om, själv på sitt yttersta uttalat en önskan, att det inte skall förekomma några fanor vid hans jordfästning, och att han bett sina närmaste anhöriga att tillse, att så icke skall bli fallet, skall då den avlidnes egen vilja respekteras mera än den organisations, som han tillhör?

Herr Boman sade också, att han kan svara för att ingen profanering förekommer av Avesta kyrka. Men det är väl den enda kyrka, han kan svara för? Han kan väl inte åtaga sig ansvaret för landets övriga kyrkor.

Han sade vidare, att den folkvalda myndigheten här skall bestämma. Tror någon, om kyrkofullmäktige eller kyrkostämman eller t. o. m. kyrkorådet skulle få avgöra dylika ting, att det då skulle bli någon enhetlighet i avgörandena? Nej, det skulle bli de mest skiftande beslut som man kan tänka sig; vad kyrkorådet i en församling skulle finna lämpligt och fullt i sin ordning, skulle kanske kyrkorådet i en annan församling finna vara absolut olämpligt och fullkomligt onöjligt. På det sättet skulle den mest babyloniska förbistring, man kan tänka sig, uppkomma på detta område.

Härefter vill jag säga till utskottets ärade ordförande, att jag vet mycket väl, att den del av utskottets motivering, som jag vände mig emot, godkänts i det särskilda yttrande, som här förekommer, och det glädde mig, att utskottets ärade ordförande inte ville — jag hoppas att det var det, som låg bakom — *inte ville*, säger jag, försvara denna sats i utskottets utlåtande, vilken gav mig anledning att fråga, om meningen är, att kyrkorna skola fylla den brist på samlingslokaler på landsbygden, som nu råder.

När jag yrkade bifall till herr Linnérs särskilda yttrande, skedde det med hänsyn till dess kläm. Jag kanske inte sade, att jag gjorde det utan någon som helst sympati för motiveringen, men så var det; denna kläm skiljer sig dock betydligt från klämman i utskotts majoritetens utlåtande.

Jag vidhåller, herr talman, mitt yrkande.

Om ändrade bestämmelser ang. upplåtande av kyrka. (Forts.)

Herr **Johanson, Karl Emil**: Herr talman! Ingen förnekar att fall förekommit, då vederbörande prästman saknat den takt och det omdöme, som bör krävas i så grannliga frågor som om kyrkans upplåtande för annat ändamål än gudstjänst. Det torde dock endast ha förekommit i ett fåtal fall, vilket kanske gjort att händelserna blivit så mycket mera uppseendeväckande. Frågan är nu, hur rättelse skall kunna åstadkommas.

Såsom herr Linnér har framhållit, kan man nog tvivla på, om det är möjligt att åstadkomma en lagstiftning med uppräknig av de ändamål, för vilka upplåtelse bör medgivas, lika litet som, tror jag, ett överlåtande till kyrklig eller annan myndighet av detta avgörande skall kunna ge enhetlighet i tillämpningen. Den kommer säkert att visa sig bli olika i olika församlingar och kanske mången gång ge upphov till församlingsstrider, vilket man väl så långt som möjligt bör söka undvika. Detta avgörande blir i de flesta fall en omdömesfråga, varvid, å ena sidan, hänsyn bör tagas till berättigade önskemål men, å andra sidan, vederbörande församlings åskådning bör respekteras, så att dess uppfattning om kyrkans helgd ej trädes för nära. Ingen har väl större möjlighet att bedöma detta än pastorn i församlingen.

Såvitt jag kunnat finna, är också utskottet enigt om att övervägande skäl tala för att beslutanderätten i första hand bibehålles hos pastor, men man anser, att denne för åstadkommande av större enhetlighet bör i tveksamma fall, eller då han anser sig böra vägra upplåtelse, underställa frågan stiftets biskop.

Den egentliga skillnaden mellan det förslag, som utskottsmajoriteten avgivit, och det, som återfinnes i det särskilda yttrandet, är, som väl alla uppfattat det, att utskottet föreslår skrivelse till Kungl. Maj:t om utredning i frågan, under det att reservanterna i sitt särskilda yttrande säga sig vara ense om att frågan enklast och snabbast löses genom att domkapitlet genom ämbetskrivelse till prästerna i stiftet framföra den uppfattning, som utskottet nu angivit i ärendet. Man får väl förutsätta, att ett sådant samförstånd i allmänhet råder mellan prästerna och domkapitlet, att en sådan framställning efterföljes. Först om det mot förmodan skulle visa sig, att prästerna trotsa sådana direktiv, bör man väl gå in för kraftigare åtgärder. Det skall väl också i många fall komma att visa sig, att risken för prästerna att bli fällda för oförstånd i sin ämbetsutövning kommer att underlätta att denna framställning efterföljes.

Då denna fråga icke synes ha så stora dimensioner, att den nu skulle behöva särskilt utredas, och då man vet, att en ändring i kyrkolagarna medför lång tidsutdräkt såväl på grund av behandlingen i riksdagen som i kyrkomötet, synes det mig, som om man åtminstone tills vidare borde kunna stanna vid det förslag, som innefattas i det till utlåtagandet avgivna särskilda yttrandet.

På dessa skäl har jag, herr talman, anslutit mig till detta.

Häri instämde herr *Arrhén*.

Herr **Mannerskantz**: När jag begärde ordet, gjorde jag det i anledning av herr Bomans anförande, då han liksom tycktes vilja göra gällande, att vad herr Gustavson hade yttrat skulle vara ett utslag av tänkesätten i Västsverige. Jag vill endast säga, att jag tror att herr Boman inte riktigt känner till detta, därför att han inte har tillräckligt studerat dessa förhållanden. Sådant förekommer nämligen lika mycket på ostkusten och i andra delar av Sverige som på västkusten, och herr Bomans anförande gjorde en ännu mindre benägen, tycker jag, att gå på utskottets linje.

Om ändrade bestämmelser ang. upplåtande av kyrka. (Forts.)

Man får nämligen tänka sig att det kan bli så, att en mängd folkvalda människor skola bedöma vad som är profanerande eller icke profanerande för ett kyrkorum, och detta är ingen god lösning.

Det är väl ostridigt, att det någon enstaka gång har förekommit, att en prästman har missuppfattat denna sak och genom att gå för långt i sitt värnande av kyrkorummets helgd direkt skadat det kyrkliga, men sådana händelser ha väl ändå bara förekommit i några få fall. Vi ha ju vant oss vid att försöka reagera emot generaliseringar på olika områden, och vi böra försöka göra på samma sätt även nu. Det område, som vi nu tala om, låter sig säkerligen inte inrangeras på samma sätt i demokratien, eller vad vi vilja kalla det för, som allt annat kan göra, utan vi måste nog betrakta detta såsom ett särskilt, avskilt och helgat område inom samhällslivet, som man inte får behandla på precis samma sätt som andra kommunala angelägenheter.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att därunder yrkats dels att vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt skulle bifallas, dels ock, av herr *Linnér*, att kammaren skulle bifalla den hemställan, som innefattades i det vid utlåtandet avgivna särskilda yttrandet.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Linnér* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad första lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 42, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles den hemställan, som innefattas i det vid utlåtandet avgivna särskilda yttrandet.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser. Herr talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Johansson, Johan Bernhard*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 69;

Nej — 37.

Därjämte hade 10 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Föredrogos ånyo första lagutskottets utlåtanden:

nr 44, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 23 § lagen den 15 juni 1935 (nr 343) om ungdomsfängelse, m. m.;

nr 45, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i 9 § utsökningslagen;

nr 46, i anledning av väckta motioner angående förbättring av tomträttsförfarandet såsom upplåtelseform beträffande kommunernas och statens markområden;

nr 48, i anledning av väckta motioner angående inskränkning av makes föfoganderätt i fråga om försäkringsavtal, avseende makarnas eller endera makens liv; samt

nr 49, i anledning av väckt motion angående förenklat förfarande vid dödande av förkommet livförsäkringsbrev.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtanden:

nr 63, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändring i vissa delar av krigsfamiljebidragsförordningen den 30 juni 1942 (nr 521), dels ock en i ämnet väckt motion;

nr 64, i anledning av väckt motion angående lagstiftning om rätt för vissa arrendatorer att friköpa av dem brukade gårdar;

nr 65, i anledning av väckta motioner om vissa ändringar i arrende- och vanhävdslagstiftningen;

nr 66, i anledning av väckt motion om vissa ändringar i lagen om nyttjanderätt till fast egendom; samt

nr 67, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående tillgodoräknande i vissa fall av tjänsteplikt för rätt till hemortslön m. m.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Om en låne-
fond för
driftskredit åt
jordbrukare
m. m.

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets utlåtande nr 65, i anledning av väckta motioner om inrättande av en statlig lånefond för driftskredit m. m. åt jordbrukare och jordbruksarbetare.

Jordbruksutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehaft följande inom riksdagen väckta, till jordbruksutskottet hänvisade motioner, nämligen:

1) II: 179 av herr *Hedlund* i Rådombeslut m. fl., vari hemställdes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om allsidig utredning av frågan om inrättande av en statlig fond för lån till anskaffande av jordbruksinventarier och till täckande av andra nödiga utgifter för igångsättande av driften å jordbruksfastighet i de fall, då svårighet yppades att i annan ordning finansiera dessa utgifter; samt

2) I: 200 av herr *Persson, Ivar* m. fl., och II: 183 av herr *Johnsson* i Skoglösasbeslut m. fl., likalydande, vari anhållits, att riksdagen hos Kungl. Maj:t måtte begära skyndsamt utredning angående inrättande av en statlig lånefond för driftskredit med belåningsmöjligheter i lösöreegendom utan borgen åt jordbrukare och jordbruksarbetare samt att Kungl. Maj:t för riksdagen ville framlägga förslag i ärendet.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att motionerna II: 179 samt I: 200 och II: 183, de sistnämnda likalydande, måtte anses besvarade med vad utskottet i utlåtandet anfört.

I motiveringen hade utskottet yttrat bland annat, att utskottet icke ställde sig avvisande mot motionernas syfte men att, då utskottet förutsatte, att Kungl. Maj:t hade sin uppmärksamhet riktad på frågan, någon riksdagens åtgärd i anslutning till motionerna för närvarande icke syntes böra vidtagas.

Om en lånefond för driftskredit åt jordbrukare m. m. (Forts.)

Herr **Persson, Ivar**: Herr talman! Förevarande motioner avse hjälp till mindre bemedlade, huvudsakligen småbrukarsöner och lantarbetare, för startande av jordbruk. Jordbruksutskottet har i det stora hela intagit en positiv inställning till motionerna, vilket jag såsom motionär givetvis är tacksam för. Riksdagen har enligt min mening all anledning att beakta den tankegång, som ligger bakom dessa framställningar, i all synnerhet som vi ju under senare tid ha fattat beslut om sådan hjälp åt ungdomar, som äro lämpade för studier, att dessa genom statens bidrag avsevärt förbilligas. Även de, som starta hantverksrörelse, ha i vissa fall möjlighet att få hjälp av staten.

Utskottet hänvisar till att man förutsätter, att Kungl. Maj:t har sin uppmärksamhet riktad på frågan. Jag hoppas, att så verkligen måtte bli fallet, och uttalar en vädjan till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet, som det här närmast gäller, att han måtte beakta denna frågas vikt och betydelse. Det är ju inte sagt, att vad vi ha framkastat i motionen till alla delar är det bästa, utan frågan fordrar säkerligen en ingående utredning. Jag räknar med att en dylik skall komma till stånd även med det förslag, som utskottet här har framlagt.

Jag ber därför, herr talman, att få instämma i utskottets yrkande.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt.

Vid förnyad, punktvis skedd föredragning av jordbruksutskottets utlåtande nr 66, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under nionde huvudtiteln gjorda framställningar om anslag till lantbrukshögskolan jämte i ämnet väckta motioner, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets utlåtande nr 67, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till trädgårdsundervisningen jämte i ämnet väckta motioner.

*Anslag till
trädgårds-
undervis-
ningen.*

I detta utlåtande hade utskottet på anförda skäl hemställt,

A. att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts proposition nr 142 och avslag å motionerna I: 208 och II: 335, likalydande, samt I: 367 och II: 563, ävenså likalydande, å riksstaten för budgetåret 1945/46 under nionde huvudtiteln anvisa

1) till Trädgårdsundervisningen: Understöd åt trädgårdsskolor: Avlöningar ett anslag av 60 000 kronor;

2) till Trädgårdsundervisningen: Understöd åt trädgårdsskolor: Driftkostnader ett förslagsanslag av 20 000 kronor;

3) Till Trädgårdsundervisningen: Lärlingsutbildning ett reservationsanslag av 12 000 kronor;

4) till Trädgårdsundervisningen: Bidrag till kurser i trädgårdsskötsel ett reservationsanslag av 40 000 kronor;

5) till Trädgårdsundervisningen: Stipendier för högre utbildning i trädgårdsfacket ett reservationsanslag av 1 200 kronor;

B. att de likalydande motionerna I: 314 och II: 491 måtte anses besvarade med vad utskottet i utlåtandet anført.

Enligt Kungl. Maj:ts av utskottet tillstyrkta förslag skulle av anslaget till bidrag till kurser i trädgårdsskötsel ett belopp av 20 000 kronor användas till utbildningskurser för trädskötare.

Anslag till trädgårdsundervisningen. (Forts.)

I de likalydande motionerna I: 367, av herr *Hagman* m. fl., och II: 563, av herr *Larsson* i Karlstad m. fl., hade hemställts, att riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 142 måtte för höjning av anslaget till trädskötarkurser till av lantbruksstyrelsen föreslaget belopp av 30 000 kronor till Trädgårdsundervisningen: Bidrag till kurser i trädgårdsskötsel anvisa ett med 10 000 kronor förhöjt anslag av 50 000 kronor.

Enligt en vid utlåtandet avgiven reservation hade herrar *Hagman* och *Larsson* i Karlstad ansett att utskottets utlåtande bort hava den lydelse, som i reservationen angivits, och avslutas med hemställen,

A. att riksdagen måtte i anledning av förevarande proposition och med bifall till motionerna I: 367 och II: 563, likalydande, samt avslag å motionerna I: 208 och II: 335, ävenså likalydande, å riksstaten för budgetåret 1945/46 under nionde huvudtiteln anvisa

1) till Trädgårdsundervisningen: Understöd åt trädgårdsskolor: Avlöningar ett anslag av 60 000 kronor;

2) till Trädgårdsundervisningen: Understöd åt trädgårdsskolor: Driftkostnader ett förslagsanslag av 20 000 kronor;

3) till Trädgårdsundervisningen: Lärlingsutbildning ett reservationsanslag av 12 000 kronor;

4) till Trädgårdsundervisningen: Bidrag till kurser i trädgårdsskötsel ett reservationsanslag av 50 000 kronor;

5) till Trädgårdsundervisningen: Stipendier för högre utbildning i trädgårdsfacket ett reservationsanslag av 1 200 kronor;

B. att de likalydande motionerna I: 314 och II: 491 måtte anses besvarade med vad utskottet i utlåtandet anført.

Herr *Hagman*: Herr talman! Då jag i detta ärende tillsammans med en annan ledamot av jordbruksutskottet har avgivit en reservation, ber jag att med några ord få ange vad saken gäller.

I en motion har jag jämte några andra ledamöter av denna kammare hemställt om ett något högre anslag till anordnande av särskilda utbildningskurser för trädskötare än vad Kungl. Maj:t föreslagit, enär vi anse, att behov därav föreligger. Lantbruksstyrelsen, som närmast har ansvaret för dessa kurser, har hemställt om ett anslag på 30 000 kronor, men Kungl. Maj:t har blott föreslagit 20 000. Det är således ett mycket blygsamt belopp som genom denna prutning skulle inbesparas för statsverket.

I propositionen meddelas, att antalet fruktodlarföreningar i landet för något år sedan utgjorde omkring 1 400. Till dem voro anslutna ungefär 97 000 medlemmar. Fruktodlarföreningarna ha närmast till uppgift att söka främja fruktodlingen. Den viktigaste formen av deras verksamhet utövas genom de av föreningarna anställda trädskötarna. Av propositionen framgår, att flera föreningar sakna trädskötare och att ett betydande antal av de anställda trädskötarna icke fått någon utbildning för sitt arbete. Denna ordning kan givetvis icke vara tillfredsställande, vilket lantbruksstyrelsen i sitt utlåtande framhållit. Det borde därför vara en angelägenhet av stor vikt att härvidlag söka få till stånd en bättre ordning.

Trädskötarnas uppgifter äro ju i allmänhet att ge fruktodlarföreningens medlemmar vägledning beträffande fruktodlingen, hjälpa dem med valet av för respektive ort lämpliga sorter, med plantering, ympning, gödsling och skötseln av fruktträden överhuvud taget. De skola även vare medlemmarna behjälpliga med att beskära fruktträden, vilket ju såsom alla veta, är nödvändigt, om man skall få någon god fruktskörd. Trädskötarna skola vidare bistå medlemmarna vid

Anslag till trädgårdsundervisningen. (Forts.)

besprutning av fruktträden för bekämpande av skadeinsekter och svamp. De skola även vara medlemmarna behjälpliga med att på rätt sätt skörda, sortera, packa och förvara frukten. I alla dessa avseenden brister det, såsom nog torde vara allmänt bekant, ofta vid vår inhemska fruktodling, vilket medför sämre ekonomiskt utbyte.

Vi kunna säkerligen alla vara överens om att den fruktodlande allmänheten behöver hjälp av för ändamålet utbildade trädskötare. I jordbrukarnas allmänna uppfostran för deras näring ingår nämligen icke erforderlig utbildning i trädgårdsskötsel, vilken dock för vårt folkhushåll har en ej ringa betydelse.

Den svenska frukten är, om man bara odlar lämpliga sorter och sköter den väl, icke sämre än importerad vara, utan tvärtom i vissa avseenden bättre. Det har rätt allmänt vitsordats, att den svenska frukten både till smak och arom är bättre än importerad vara. Den inom landet odlade frukten räcker dock inte på långt när för att tillfredsställa efterfrågan inom vårt folkhushåll. I regel är den svenska frukten slut vid jultiden, och sedan få vi under resten av året importera frukt till betydande belopp. Åtskilliga miljoner om året åtgå för import av frukt, som vi mycket väl skulle kunna frambringa inom landet. Särskilt lämplig tycks en utvidgad fruktodling vara vid de mindre jordbruken. Många innehavare av ofullständiga jordbruk skulle med hjälp av den handledning, som de skulle kunna få av utbildade trädskötare, kunna skaffa sig en icke föraktlig extra inkomst. Vi ha sett många exempel på att innehavare av ofullständiga jordbruk verkligen kunna göra sig goda extraförtjänster på fruktodling.

Vad som behövs på detta område är undervisning. Det finns knappast något bättre sätt att komma mindre jordbrukare, småbrukare, lägenhetsägare, innehavare av ofullständiga jordbruk o. s. v. till hjälp i detta hänseende än genom att ordna så, att de få besök av kunniga och duktiga trädskötare, som äro i stånd att ge dem den nödvändigaste teoretiska undervisningen och kunna praktiskt handleda dem i arbetet.

Vi behöva därför större anslag för att utbilda trädskötare. Det kan inte vara en tillfredsställande ordning, att, såsom framgår av de uppgifter, som lämnats av lantbruksstyrelsen och som återgivits i propositionen, en hel del föreningar sakna trädskötare eller nödgas anställa trädskötare som av brist på medel icke kunnat få någon utbildning.

Åberopande vad jag här anfört ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den vid utskottets utlåtande fogade reservationen.

Herr **Tjällgren**: Herr talman! Med hänsyn till den långt framskridna tiden skall jag inte uppta till bemötande vad herr Hagman här anförde, utan ber endast helt kort att med hänvisning till utskottets motivering få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning gjorde herr talmannen i enlighet med de yrkanden, som därunder framkommit, propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Hagman* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Anslag till trädgårdsundervisningen. (Forts.)

Den, som bifaller vad jordbruksutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 67, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Föredrogos ånyo jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 68, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning för skador till följd av Tämnares översvämning m. m.; och

nr 69, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till åtgärder för ökad skogsproduktion i Norrland m. m. jämte i ämnet väckt motion.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande jordbruksutskottets utlåtande nr 70, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av viss del av kronoparken Restad i Älvsborgs län m. m.

Ang. försäljning av kronoparken Restad m. m.

Punkten 1.

I en till riksdagen avlåten proposition, nr 202, hade Kungl. Maj:t under punkten 2 föreslagit riksdagen medgiva, att av kronoparken Restad inom Vänersborgs stad ett område om cirka 18,6000 hektar finge försälas till Vänersborgs stad.

Utskottet hade i den nu förevarande punkten på åberopade grunder hemställt, att riksdagen måtte medgiva, att av kronoparken Restad inom Vänersborgs stad ett område om cirka 18,6000 hektar — omfattande delar av fastigheterna Restad 1¹, Gudmundstorp 1¹ och Brinkebergskulle 1¹ samt från Restad 1¹ avstyckade tomterna Restad 1²—1⁴⁷ — vilket område utmärkts med röda gränslinjer å en av distriktslantmätaren Eugen Gordh vid avstyckning år 1938 upprättad karta, finge försälas till Vänersborgs stad för en köpeskilling av 100 000 kronor samt under av utskottet angivna villkor i övrigt.

I motiveringen hade utskottet anfört:

»Enligt vad som framgår av utredningen i ärendet finnes för större delen av ifrågavarande område fastställd avstyckningsplan. Av de avstyckade tomterna äro 24 utarrenderade, de flesta till befattningshavare vid Restads sjukhus vilka därstädes uppfört villor. Arrendatorerna ha för tillvaratagande av sina intressen bildat en förening, Restads fastighetsägareförening, som hos domänstyrelsen anhållit att ett antal föreningsmedlemmar måtte få inköpa till dem upplåtna tomter.

Vid besök å området har utskottet inhämtat, att tomtinnehavarna nedlagt ganska betydande kostnader på tomterna. Villorna föreföllo sålunda omsorgs-

Ang. försäljning av kronoparken Restad m. m. (Forts.)

fullt uppförda varjämte fruktträd och bärbuskar planterats samt gräsmattor anlagts. Inom utskottet har därför icke saknats förespråkare för den uppfattningen att ifrågavarande tomter borde av kronan försäljas direkt till arrendatorerna och att Vänersborgs stad därefter borde erbjudas att förvärva återstoden av området. Enär det emellertid som domänstyrelsen anfört torde bliva erforderligt att inom området verkställa nyanläggning av gator och ledningar i rätt stor omfattning ävensom omläggning av den nuvarande avloppsledning- en som icke fungerar tillfredsställande, vilka arbeten torde komma att draga avsevärda kostnader, anser utskottet lämpligast, att exploateringen av området ombesörjes av staden. Utskottet kan sålunda tillstyrka, att området i dess helhet för en köpeskillning av 100 000 kronor och på de i propositionen angivna villkoren i övrigt försäljes till Vänersborgs stad. Utskottet förutsätter emellertid, att staden vid försäljning av tomter till de nämnda tomtinnehavarna icke betingar sig köpeskillningar eller villkor i övrigt som skulle ställa tomtinnehavarna i sämre ställning än om de fått köpa tomterna direkt av kronan i enlighet med i ärendet verkställd värdering.»

Reservation hade anförts av herr *Svedberg*, vilken ansett, att utskottets utlåtande under punkt 1 bort hava följande lydelse:

»Enligt vad som — — — (lika med utskottet) — — — samt gräsmattor anlagts. Med hänsyn härtill anser utskottet att ifrågavarande tomtinnehavare böra få lösa sina tomter av kronan. Utskottet anser sig följaktligen icke kunna biträda Kungl. Maj:ts förslag om försäljning av ifrågavarande område i dess helhet till Vänersborgs stad, utan synes ärendet efter den ytterligare utredning som torde erfordras ånyo böra framläggas för riksdagen.

Under återopende av det anförda hemställer utskottet, att riksdagen må förklara sig icke kunna bifalla Kungl. Maj:ts under förevarande punkt gjorda framställning.»

Herr Svedberg: Herr talman! Jag har till utskottets utlåtande fogat en reservation och har begärt ordet för att motivera densamma.

En del av den mark, som här avses för försäljning, gränsar intill Restads sjukhus, fem kilometer från Vänersborgs stad, och är belägen på ömse sidor om allmänna vägen från Restad till Vänersborg. Kungl. domänstyrelsen hade redan år 1938 planlagt tomtindelning för detta område. Enligt de uppgifter, som stått jordbruksutskottet till förfogande, verkställdes planläggning för ett område, omfattande ett 70-tal tomter. Samtidigt med denna planläggning lämnades löfte till de personer, som arrenderade tomterna för uppförande av bostadshus, att de efter avstyckning skulle få friköpa sina tomter. I god tro på detta löfte anmälde sig ett 20-tal arrendatorer, som sedan uppfört bostadshus på tomterna. För närvarande finnas där 20 bostadshus, vartill komma fyra bostadshus, som ännu icke äro färdigbyggda.

Arrendatorerna ha, alltsedan de år 1938 påbörjade bebyggandet av tomterna, gjort upprepade framställningar till domänstyrelsen med begäran om friköp. Domänstyrelsen svarade till att börja med att så fort som avstyckning verkställdes, skulle friköp få ske. Det oaktat har domänstyrelsen nu enligt de uppgifter, som en delegation ifrån jordbruksutskottet fått vid besök på platsen, gått förbi dessa arrendatorer och fastighetsägare och vänt sig till Vänersborgs stad med erbjudande om försäljning av hela området.

Domänstyrelsen planlade på sin tid dessa 70 tomter och verkställde även värdering av tomtmarken. Vanlig skogs- och tomtmark åsattes därvid ett värde av en krona per kvadratmeter, medan den tomtmark, som kunde hänföras till avrösningsjord och berggrund, taxerades till 75 öre.

Ang. försäljning av kronoparken Restad m. m. (Forts.)

Såsom framgår av den kungl. propositionen, har domänstyrelsen även inom området nedlagt en avloppsledning till en kostnad av 59 000 kronor. Denna ledning har, enligt de uppgifter som lämnades av domänstyrelsens representanter, när jordbruksutskottets delegation besökte platsen, visat sig bristfällig särskilt på grund av att skarvarna varit otäta.

Anledningen till att jag reserverat mig på denna punkt i utlåtandet är att jag anser, att hembuds rätt borde tillämpas i detta fall. Riksdagen har ju, när det gäller den nya arrendelagen, särskilt understrukt nödvändigheten av hembuds rätt för arrendatorer i övrigt. Jag kan inte finna, att de personer, som det här är fråga om, intaga någon särställning härvidlag, i synnerhet som ju dessa arrendatorer på tomtområdet i fråga ha uppfört dyrbara bostadshus. Enligt min uppfattning borde domänstyrelsen ha hembjudit tomtområdet till vederbörande arrendatorer i stället för att erbjuda Vänersborgs stad att inköpa dels den redan bebyggda marken, dels ytterligare ett område.

När delegationen från jordbruksutskottet besökte Vänersborg, meddelade representanterna för Vänersborgs stad, att vid samma tidpunkt som dessa tomter upplätos på arrende till tjänstemännen vid det statliga sinnessjukhuset med löfte om att de senare skulle få friköpa marken, såldes tomter inom Vänersborgs stad för 1 krona 25 öre kvadratmetern med fria gatu- och avloppsledningskostnader. Med utgångspunkt härifrån kan jag inte finna det vara oskäligt, att arrendatorerna, som erbjudit sig att betala det av domänstyrelsens representanter åsatta tomtmarkspriset, få förvärva marken. Visserligen har man från utskotts majoritetens sida, vilket även framkommer i utskottets motivering, uttalat den förhoppningen, att Vänersborgs stad å sin sida icke skall betinga sig oskäligen priser för marken i fråga. Representanter för Vänersborgs stad förklarade dock vid utskottsdelegationens besök, att staden icke kunde sälja marken till det pris, som den åsatts vid den av domänstyrelsen verkställda värderingen, därför att det då skulle möta svårigheter för Vänersborgs stad att betinga sig högre priser för de tomter, som icke äro bebyggda.

Jag skall, herr talman, inte uppta tiden längre, utan ber att få yrka bifall till reservationen, vilken jag anser vara befogad, då hembuds rätt borde ha tillämpats i detta fall.

Herr Näslund: Herr talman! Jag tror att min ärade bännkamrat går för långt, när han vill jämföra dessa villaägare med kronoarrendatorer och menar att hembuds rätt här skulle komma i tillämpning. Det förhåller sig på det sättet, att domänstyrelsen har genom sin tjänsteman planlagt exploatering av ett tomtområde, närmast för att tillgodose behovet av byggnadstomter för tjänstemän vid Restads sjukhus. Domänstyrelsen var tvungen att anlägga en avloppsledning, för att någon bebyggelse överhuvud taget skulle kunna ske, samt verkställde tomtindelning. Nu har det emellertid visat sig att denna ledning var så bristfällig, att den måste göras om, för att den skall kunna fylla sitt ändamål.

Under tiden har det blivit ombyte av jägmästare inom reviret och även av överjägmästare, och den tillträdande tjänstemannen hade den uppfattningen, att domänstyrelsen inte var rustad för tomtmarksexploatering på sätt som hans företrädare hade tänkt sig. Därför har han ansett det vara klokt och lämpligt att låta Vänersborgs stad köpa hela området. Det är sålunda helt enkelt en praktisk åtgärd, som det här är fråga om.

Nu gör reservanten gällande att dessa villaägare skulle ha fått sina tomter betydligt billigare, om de hade fått köpa dem av domänverket än vad de nu få betala till Vänersborgs stad. Det är ett antagande som är ganska lösligt. För tomtträttsägarna hade visserligen tidigare nämnts som ett lämpligt pris, såsom

Ang. försäljning av kronoparken Restad m. m. (Forts.)

herr Svedberg nyss angav, en krona eller 75 öre per kvadratmeter. Men till detta skulle komma en viss avgift, uppgående till 800 kronor per tomt, för övertagande av avloppsledningen. Vidare hade tomträttsägarna också skyldighet att på egen bekostnad verkställa ombyggnad av vägar och gator. Detta allt drog ihop sig till rätt betydande kostnader, och det är svårt att säga vad de kunna belöpa sig till. Men jag anser mig böra lämna den upplysningen, att representanter för Vänersborgs stad nämnde vid särskild tillfrågan, när vi voro där nere, att det tomtpris de hade tänkt sig uppgick till 1,75 eller 2 kronor per kvadratmeter. Däri ingå då kostnader för gator och anslutning till avloppsnätet. Skillnaden mellan det pris, som tomträttsägarna voro bjudna tidigare, och det pris, som förslagsvis nämndes av Vänersborgs stad, måste i själva verket anses obetydlig, då man vet vilka kostnader som äro förenade med att anlägga gator och avlopp.

Jag måste säga att jag tycker att Vänersborgs stad bedriver en mycket human tomtpolitik. Den omständigheten, att Vänersborgs stad vid något tidigare tillfälle sålt tomter, som lågo närmare stadsbebyggelsen, till lägre pris än de nu nämnda, behöver inte innebära att dessa senare priser äro oskälige. Det kan ju hända att en stad eller en kommun för att reglera bebyggelsen tvingas att tillämpa tomtpriser, som inte alls motsvara kostnaderna för marken och iordningställandet av gator och avlopp.

Det är således inte annat än av omtanke med dessa villaägare som avdelningens ledamöter — utom herr Svedberg — ha tillstyrkt försäljning av området på sätt som Kungl. Maj:t här föreslagit. Och det uttalande, som utskottet har tillåtit sig att göra, tror jag att Vänersborgs stad kommer att ta hänsyn till. Vi skola heller inte förbise att genom försäljning på sätt Kungl. Maj:t föreslagit kunna tomträttsinnehavarna fortare förvärva äganderätt till tomterna och få lagfart på sina fastigheter. Därmed bli också deras villor belåningsobjekt, vilket de f. n. inte äro, då de stå på ofri grund.

Herr talman! Då jag är övertygad om att dessa villaägare inte lida något förfång genom att försäljning sker på sätt, som Kungl. Maj:t föreslagit, ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Svedberg: Herr talman! Jag vill bara upplysa herr Näslund om att fastighetsägarna ha begärt anstånd med frågan om priset för avloppsledning. Detta grundar sig framför allt på den omständigheten, att enligt en plan skall vägen mellan Restad och Vänersborgs stad omläggas, och eftersom avloppsledningen vid en eventuell omläggning skulle gå under vägbanan, så räkna fastighetsägarna med att staten kanske måste ge Vänersborgs stad bidrag för denna omläggning av avloppsledningen. Därför ha de ansett att denna del av kostnaderna, som skulle åvila fastighetsägarna, skulle få vara oavgjord tills omläggningen verkligen kommer till stånd.

Jag vill vidare till herr Näslund säga, att det inte föreligger någon som helst garanti för att detta område kommer att stadsplanläggas. Jag kan inte finna att det föreligger något tvång för Vänersborgs stad att göra detta, och så länge detta tvång inte finns så föreligger heller ingen garanti för att någon förbättring för tomträttsägarna kommer till stånd.

Jag har här i min hand avskrifter av minst sex framställningar, som fastighetsägarna gjort dels till revirförvaltningen i det revir, där denna jord är belägen, och dels även till kungl. domänstyrelsen. Jag har även för min del fått vissa uppgifter från fastighetsägarna. Jag skall inte trötta kammaren med att dra alla dessa uppgifter, men jag kan inte underlåta att för herr Näslund nämna en del av dem. Det heter: »Som framgår av ovanstående och av bifogade bilagor, ha vi nu i 6—7 år med alla möjligheter försökt åstadkomma friköp.

Ang. försäljning av kronoparken Restad m. m. (Forts.)

Våra framställningar hos domänverket ha i viss mån ignorerats, och vi ha icke utan fog ansett oss godtyckligt behandlade. Vad beträffar våra synpunkter på frågan f. n., äro vi ju av den meningen, att ett hembud om friköp av de bebyggda eller under byggnad varande tomterna ej är mer än rätt och billigt. Som vid Edert besök framhölls tillhöra samtliga arrendatorer kategorien lägre stats-tjänare i 5—8 lönegraderna jämte ett antal i samma lönegrader pensionerade be-fattningshavare. På grund av områdets geometriska figur med tvenne långsmala hälfter på vardera sidan om allmänna landsvägen ha även tomterna i vissa fall fått ett alltför stort ytinnehåll. Jordbeskaffenheten på ifrågavarande tomter utgöres dock till stor del av s. k. avrösningsjord, vilken enligt den värdering som verkstälts av domänverket åsatts ett lägre pris. Då staden numera anser sig så gott som ägare till området ha vi där förhört oss om villkoren för köp. De upp-gifter vi då erhållit ha varit, att priset kommer att uppgå till ungefär det dubbla vid värderingen åsatta och att någon hänsyn till jordbeskaffenheten ej kommer att tagas. Flera arrendatorer, som med hänsyn till det utlovade billigare priset för avrösningsjorden bebyggt tomter med normalt för stort ytinnehåll, skulle ju, om stadens prispolitik komme att tillämpas, bli föremål för ren upp-skörtning.»

Av detta kan jag inte finna annat än att tomträttsägarna, som haft möjlig-heter att stå i nära kontakt med stadens representanter, torde ha fog för sitt omdöme. De anse sig vara berättigade att vara första köpare av de tomter, som de ha bebyggt, då det vid bebyggelsen gavs ett löfte från domänstyrelsens sida att de skulle få friköpa dem.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr Nöslund: Först ber jag att få påpeka för herr Svedbeg att jag väl än-då inte har glömt vad jag själv inhämtat nere i Vänersborg. Vi voro ju samtidigt där, varför det nog var ganska överflödigt att föredraga denna skrivelse för mig — för andra, som inte haft så mycket tillfälle att studera saken, var det kanske mera behöfligt.

Jag är den förste att erkänna, att domänstyrelsens representanter tidigare handlagt detta tomtärende på ett mycket otillfredsställande sätt. Det borde ha kunnat åstadkommas en nöjaktig lösning för dessa villaägare tidigare. Det är ett sakförhållande som man kan klandra, men det är att tala om den snö som föll i fjol.

Vad nu beträffar möjligheterna att få statsbidrag till denna vägomläggning, som herr Svedberg talade om, så hänger den saken i luften, eftersom det här gäller ett reservarbete, som kan komma till utförande eller icke komma till ut-förande. Men vad som är ett absolut faktum, det är att avloppsledningen är i ett sådant skick att man måste knacka hål på den. Att avlopp från ett sam-hälle med vattenklosetter skulle rinna ut i ett öppet dike, det är ett förhållande som är så otillfredsställande att det inte kan komma i fråga att det får ske.

Herr Svedbergs omdöme om kommunalmännen i Vänersborgs stad skall jag inte tvista om. Men så mycket vågar jag åtminstone säga, att när en stad eller en kommun, vilken det vara må, inte debiterar några gatukostnader, inte tar ut några anslutningsavgifter till kraftledningsnätet, men säljer tomtmark för högst 2 kronor per kvadratmeter, då har man att göra med en kommun som man är för-pliktad att ha förtroende för. Att dessa villaägare skulle bli uppskörtade av Vänersborgs stad har visserligen villaägareföreningen, som tydligen är ganska aktiv, tillåtit sig att insinuera. Men ingen skall kunna övertyga mig om att detta är riktigt, och jag vill inte heller att riksdagens första kammare skall bli övertygad om att Vänersborgs stad är en så inhuman tomtsäljare, att dessa villa-ägare skulle komma i en synnerligen dålig ställning om staden skulle få köpa

Ang. försäljning av kronoparken Restad m. m. (Forts.)

området i fråga. Jag understryker vad jag sade i mitt förra anförande, att jag är förvissad om att villaägarna inte komma att lida något förfång genom denna försäljning.

Och för att inte trötta kammaren ytterligare i onödan ber jag, herr talman, att nu få sluta med att säga att jag vidhåller mitt yrkande.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter enligt därunder förekomna yrkanden gjordes propositioner, först på bifall till vad utskottet i den nu föredragna punkten hemställt samt vidare på godkännande av den av herr Svedberg därom anförda reservationen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Punkten 2.

Utskottets hemställan bifölls.

Vid förnyad föredragning av jordbruksutskottets utlåtande nr 71, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändring i grunderna för lån från jordbrukets maskinlånefond m. m. jämte i ämnet väckta motioner, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Vid ånyo skedd föredragning av första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 19, i anledning av väckt motion angående utredning av behovet av ytterligare industrihem eller omskolnings- och träningsanstalter för från fängelser, vissa sjukhus och anstalter utskrivna eller permitterade personer, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Vid förnyad föredragning av första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 16, i anledning av väckt motion angående utredning om ordnande genom statens försorg av reguljär gods- och persontrafik på landsvägarna i vissa glest befolkade delar av landet, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Då tiden nu var långt framskriden, beslöts på hemställan av herr talmannen, att behandlingen av det återstående ärendet på föredragningslistan skulle uppskjutas till ett annat sammanträde.

Anmälades och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 393, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om utlännings rätt att här i riket vistas (utlänningslag), m. m.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 11.13 eftermiddagen.

In fidem
G. H. Berggren.

Fredagen den 15 juni.

Kammaren sammanträdde kl. 4 eftermiddagen.

Herr statsrådet *Rubbestad* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 333, angående Sveriges anslutning till den vid luftfartskonferensen i Chikago år 1944 antagna internationella luftfartskonventionen m. fl. överenskommelser.

Justerades protokollen för den 8, 9 och 12 innevarande månad.

Anmäldes och godkändes konstitutionsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 398, i anledning av väckta motioner om avskaffande av utskyldsstrecket såsom diskvalifikationsgrund för valbarhet och behörighet till vissa kommunala förtroendeuppdrag m. m.; och

nr 402, i anledning av väckta motioner om sänkning av valbarhetsåldern till riksdagens andra kammare samt till kommunala uppdrag.

Anmäldes och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 412, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning med särskilda bestämmelser rörande mantalsskrivningen för år 1946 i anledning av folkräkningen den 31 december 1945;

nr 413, i anledning av väckta motioner angående ändrade grunder för beskattning av äkta makar m. m.; samt

nr 414, i anledning av väckt motion angående beskattningen av expropriationsersättning i vissa fall.

Anmäldes och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 417, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående tillgodoräknande i vissa fall av tjänsteplikt för rätt till hemortslön m. m.

*Om åtgärder
i anledning av
Emåns översvämningar.*

Ordet lämnades till herr statsrådet **Rubbestad**, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr **Mannerskantz'** interpellation om åtgärder i anledning av Emåns översvämningar, och nu yttrade: Herr talman! Med första kammarens tillstånd har dess ledamot herr **Mannerskantz** till mig riktat följande spörsmål:

Är statsrådet beredd att undersöka, huruvida och i vilken omfattning hjälp kan lämnas de markägare, som i vår utsatts för översvämning av Emån?

Är statsrådet i stånd att vidtaga åtgärder för påskyndande av anordningar i Emån, som kunna minska risken för översvämningar i framtiden?

Om åtgärder i anledning av Emåns översvämningar. (Forts.)

I anledning av den första frågan får jag meddela, att länsstyrelsen i Kalmar län i samarbete med vederbörande hushållningssällskap igångsatt undersökningar rörande omfattningen av de skador, som uppkommit genom den av interpellanten nämnda översvämningen av Emån. Sedan denna utredning kommit mig till handa, har jag för avsikt att till övervägande upptaga frågan om hjälp åt de markägare, som lidit skada genom översvämningarna, och i den mån så finnes skäligt tillstyrka, att behövt bistånd lämnas dem av statsmedel.

Vad beträffar den andra av interpellanten framställda frågan får jag efter att ha inhämtat upplysningar från lantbruksstyrelsen meddela följande:

Länsstyrelsen i Kalmar förordnade åren 1930 och 1931 kaptenen i väg- och vattenbyggnadskåren Sten Erfors och lantbruksingenjören Erik Lindqvist att verkställa utredning angående vattenavledning från Emåns vattenområde. Med denna utredning, som avslutades år 1937, överlämnade förrättningsmännen till länsstyrelsen preliminära förslag till dels reglering av vattenstånden i Emån och dess tillflöde Silverån på en sträcka av sammanlagt 107 kilometer, dels ock utförandet av invallning av vissa områden längs Emån. Genom utförandet av dessa arbeten skulle en markareal av tillsammans 2 445 hektar skyddas för översvämning vid dittills observerade högsta vattenstånd i ån. Förslaget hade upprättats i två alternativ, nämligen dels enbart reglering av högvattenstånden, dels ock såväl dylik reglering som även invallning. Kostnaderna beräknades enligt det första alternativet till 5 227 000 kronor och enligt det senare till 2 089 100 kronor. Utredningen gav vid handen, att den genom utförandet av det senare alternativet uppkommande båtnaden kunde beräknas uppväga kostnaderna. Nämnda alternativ var sålunda ekonomiskt genomförbart. Sedermera blev på därom av vederbörande jordägare gjord hemställdan lantbruksingenjör Lindqvist åren 1940 och 1941 av länsstyrelsen förordnad att handlägga syneförrättningar enligt vattenlagen för utredning av här berörda frågor. På grund av otillräckliga biträdeskrafter i distriktet, beroende bland annat på upprepade inkallelser till beredskapstjänstgöring, har slutförandet av dessa syneförrättningar blivit försenat.

Jag hyser emellertid den förhoppningen, att efter genomförandet av den av riksdagen i år beslutade reformen av lantbruksingenjörorganisationen, varigenom bland annat organisationens arbetskrafter utökats, det skall bli möjligt att snabbare än förut kunnat ske få utfört de förrättningar, som åvila denna organisation.

Herr Mannerskantz: Jag ber att få framföra mitt tack till herr statsrådet för detta svar och för att han välvilligt upprätthållit traditionen att låta interpellanten ta del av svaret i förväg.

Vad beträffar den första frågan förstår jag ju, att herr statsrådet inte på nuvarande stadium kan bestämt utlova någon hjälp. Jag hoppas bara, att undersökningarna och ställningstagandet inte skola draga ut för långt på tiden. Det är möjligt, att verkningarna inte komma att visa sig fullt så ödesdigra som man hade anledning förmoda, när man såg översvämningen i dess värsta skede — hela den bördiga dalen var då som ett innanhav.

Jag ber således att få tacka för att herr statsrådet lovat till övervägande uppta frågan om hjälp till de jordbrukare, som ha drabbats särskilt hårt. De finnas — det vet jag — som ha fått hela sin areal fördärvad. Det finns också arrendatorer, som ha börjat i år och som väl måste anses vara ruinerade.

Vad angår utredningen om förebyggande av katastrofer i framtiden, vill jag här peka på det anmärkningsvärda och otillfredsställande i att den av herr statsrådet berörda åtgärd, som begärdes av Emåns strandägarförening

Om åtgärder i anledning av Emåns översvämningar. (Forts.)
redan år 1928, ännu efter sjuttionio år inte har vidtagits. Ännu ha inga arbeten kunnat påbörjas på marken. Det ger faktiskt en ganska stark belysning åt de ofta framförda klagomålen över missförhållanden vid avdikning. Allting där tar så lång tid. Man måste försöka åstadkomma förbättringar. Huruvida detta kan komma att ske i tillräcklig omfattning till följd av årets riksdagsbeslut, återstår att se. Jag är för min del inte fullt förvissad om den saken. Frågan behöver nog följas även i fortsättningen.

Tacknämligt vore helt visst om herr statsrådet kunde finna möjlighet att se till, att Emåändret snabbt plockas fram ur det dvalans rike, där det har dvalts i så många år. Men det kan ju hända, att detta kommer att bero på omständigheter, över vilka ingen av oss kan bestämma.

Jag ber emellertid att få tacka för det svar jag har fått.

Herr förste vice talmannen: Herr talman! Av herr statsrådets svar på herr Mannerskantz' interpellation tror jag mig kunna utläsa, att herr statsrådet välvilligt vill ta under övervägande och pröva framställningar från de av översvämningarna drabbade om bidrag av statsmedel. Det är många markägare som drabbats av denna översvämning. Den var ju också mycket betydande till sin omfattning. Jag hade tillfälle att under de dagar, då översvämningen var som störst i början av maj, besöka det område som drabbats därav. Där stodo tusentals tunnland under vatten, på många ställen till ett djup av mellan en och två meter. Vårbruket pågick som bäst, då översvämningen kom. En del fält voro redan besädda med vårsäd, och på andra ställen stodo redskapen och maskinerna omflutna av vatten, så att man knappast kunde se dem. Gödningen var utspridd och hade naturligtvis till största delen spolats bort. Med höst-säd besädda fält, som på de delar man kunde se voro vackra, stodo också under vatten och komma under lång tid att göra det.

Det är givet, att efter denna översvämning många jordbrukare komma att lida skada och drabbas av stora förluster. Det kan då vara skäligt att de erhålla något bistånd av statsmedel, i synnerhet som flera av dem äro mindre jordbrukare vars åkerjord ligger i de områden som nu varit översvämmade. Riksdagen har ju för några dagar sedan fattat beslut om att lämna liknande bidrag till markägare som lidit förluster genom översvämning inom sjön Tämnares vattenområde. Likaså har innevarande riksdag beslutat lämna bidrag till jordbrukare, vilkas gröda lidit skada av svåra hagelstormar. Den i interpellationen påtalade översvämningen är ju en liknande naturforeteelse, som bör föranleda, att staten lämnar hjälp.

Det viktigaste är emellertid att man försöker hindra att översvämningar i framtiden förekomma, åtminstone översvämningar av denna karaktär. Vattnavrinningen i detta område av Emån behöver snarast möjligt regleras. Detta område betyder i jordbrukshänseende mycket för hela bygden. Det är således ett stort allmänt intresse att denna fråga blir ordnad.

Såsom herr Mannerskantz nämnde, har ärendet försumpats alltför länge, och det är med intresse jag hörde att herr statsrådet söker befrämja åtgärder som skulle leda till att en reglering på detta område kommer till stånd så fort som möjligt.

Föredrogos och bordlades ånyo statsutskottets utlåtanden nr 204—211, bevillningsutskottets betänkanden nr 50—52 och memorial nr 53, bankoutskottets utlåtande nr 50, första lagutskottets utlåtande nr 50 och memorial nr 51, andra lagutskottets utlåtanden nr 68—73 samt jordbruksutskottets memorial nr 72.

På framställning av herr talmannen beslöts att andra lagutskottets utlåtande nr 62 skulle på föredragningslistan för morgondagens plenum uppföras näst efter första lagutskottets memorial nr 51.

Föredrogs och bordlades Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade proposition nr 333.

Herr **Elofsson, Gustaf**, erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! Den elektriska strömmens användning för driftsändamål för landsbygden har under de senaste åren avsevärt ökat på grund av den pågående rationaliseringen. Det har emellertid visat sig, att de taxor, som användas, äro av sådan art, att det ställer sig alltför dyrt, om man skall utnyttja den elektriska kraften till fullo. Som exempel kan nämnas, att Sydsvenska Kraft AB i Malmö, som i huvudsak distribuerar all elektrisk kraft i södra Sverige, använder sig av ganska egendomliga principer. Om t. ex. några abonnenter anmäla sig för inkoppling av vissa apparater, så få vissa abonnenter betala anslutningsavgift, under det att andra kunna slippa undan, trots att det är inom samma taxområde.

*Interpellation
ang. de av
Sydsvenska
Kraft AB
tillämpade
taxorna på
landsbygden.*

Beträffande strömpriset, som ovanstående bolag tar ut, så visar det sig att städer och industrier erhålla strömmen till mycket låga priser, under det att landsbygden får betala mer än det tiodubbla. Ändå få abonnenterna på landet själva betala kostnaden för byggande av ledningarna, och när detta sedan är betalt, så är enligt kontrakten, som måste skrivas under, om de skola få någon ström, ledningarna bolagets egendom, och abonnenten skall sedan garantera en viss procent årligen för underhåll.

Detta förfaringssätt måste i hög grad verka hämmande på utvecklingen, varför ett ingripande från statsmakternas sida torde vara påkallat, om rättelse skall kunna vinnas.

Jag får därför anhålla om första kammarens tillstånd att till herr statsrådet och chefen för handelsdepartementet få framställa följande interpellation.

1) Anser herr statsrådet, att de av Sydsvenska Kraft AB tillämpade taxorna på landsbygden äro rimliga, då dessa i regel utgå med 20 öre per kilowatt för ljus och kraft, som användes i hushållen, under det att städerna i många fall köpa kraften för ett pris, som kan vara ända till 10 gånger lägre?

2) Om så ej är förhållandet, kan herr statsrådet ge den av staten år 1939 tillsatta prisregleringsnämnden för elektrisk ström sådana direktiv, att den utan anmodan av kommerskollegium kan kontrollera ovannämnda bolags principer, när det gäller att kontrollera, om skillnaden i strömpris är rätt avvägd mellan stad och landsbygd?

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågavarande spörsmål finge framställas.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4.21 eftermiddagen.

In fidem
G. H. Berggren.